

R ü z g â r a K a r ŝ ı I I

Ömer Madra

0-deneme

R ü z g â r a K a r ş ı I I

Ömer Madra

altkitap - deneme 2

Rüzgâra Karşı II

Ömer Madra

Ekim 2000

Yayına Hazırlayan: Şerif Erol
Düzeltili: Şerif Erol
Tasarım: Faruk Ulay
Tasarım Uygulama: Adnan Kurt

Kapak Fotoğrafı: Marcel Bovis

© 2000 altkitap ve Ömer Madra

Yapıtın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.altkitap.com

editor@altkitap.com

Yazar Hakkında

1945 yılında İstanbul'da doğan Ömer Madra, orta okulu English High School'da (1961) liseyi de Robert Kolej'de bitirdi (1964). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni (Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü) birincilikle bitirdikten sonra (1968), aynı Fakülte'nin Uluslararası Hukuk kürsüsünde 13 yıl süreyle öğretim üyesi yaptı. 1977 yılında "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı" konusunda doktorasını tamamlayan Madra Hollanda, İsviçre ve İsveç'te uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler ve insan hakları alanlarında araştırmalar yürüttü. Bu arada, 1975 yılında kısa dönem yedek subay olarak askerlik görevini tamamladı. Adı anılan doktora tezi, 1980 yılında A.Ü.S.B.F. tarafından yayımlandı.

1982 yılında üniversitedeki görevinden istifa eden Ömer Madra, Milliyet gazetesinde 1983 başlarından itibaren 2 yıl süreyle araştırma ve dış haberler bölümünde görev yaptı. Madra, daha sonra Playboy, Şehir, Gergedan ve Start dergilerinde kurucu, editör ve yazar olarak çalıştı (1985 - 1988). 1989 başında Arredamento/Dekorasyon adlı mimari, tasarım, sanat ve dekorasyon dergisini kuran Ömer Madra, 5 yıl süreyle bu derginin yayın yönetmenliğini ve başyazarlığını üstlendi. Madra, bu görevinin yanı sıra, 1990 yılında altı ay süre ile Güneş gazetesinin Pazar Eki'nin (P.Eki) yayın yönetmenliğini ve köşe yazarlığını da yürüttü.

Ömer Madra, Avrupa Konseyi'nden aldığı bir bursla Fransa'da (Strasbourg) araştırmalarda bulunduktan sonra, uluslararası hukuk ve göçmen işçiler konusunda Migrant Workers and International Law adlı bir kitap yayımladı (Ankara, 1985).

1991 yılı sonunda **Romanımla Sana Bir Ses...** adlı romanını (Remzi Kitapevi) yayımlayan Madra'nın çeşitli dergi ve gazetelerde çok çeşitli konularda (bilim, sanat, sinema, tiyatro, müzik, yemek, hayat, spor, vb.) yayınlanmış elliye aşkın makale, deneme ve röportajından bir seçme ile bir hikâyesini içeren **Rüzgâra Karşı** adlı kitabı 1996 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlandı.

Ömer Madra, 1994 yılından itibaren radyoculuk konusunda çalışmalara başladı. Madra, 13 Kasım 1995 tarihinde yayın hayatına atılan Açık Radyo'nun (94.9) kurucuları arasında yer aldı; halen de bu radyonun yayın yönetmeni. Ayrıca, radyoda "Açık Gazete" ve "Rock 'n' Roll Kalıcıdır" adlı programların yapımcılığını da yürütmektedir.

Madra, ayrıca, 1995/1996 akademik yılından itibaren İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk dallarında öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve 1999 aralık ayından beri Yeni Binyıl Gazetesi'nde haftada 5 gün köşe yazıları yayınlanmaktadır.

İki oğlu ve bir kızı olan Madra İngilizce ve Fransızca biliyor.

Kainatın İçinde Karışık Bir arşı

Ben Yazıyorum Rüzgara Karşı

Şerif Erol

Ömer Madra, 'Rüzgara Karşı' isimli -ve şu elinizin altındaki sanal kitabın ilki sayılabilecek- kitabının 'sunuş'unda, "Yazıların kitaba dönüşüp yayınlanması süreci," diyor, "-kolay kolay açıklanamayacak, çünkü kolay kolay anlaşılamayacak nedenlerden ötürü- hem acıklı, hem de komik bir "serüven"e dönüştü ve neredeyse üç yıl sürdü!"

Benim için ise, 'Rüzgara Karşı II'nin yayına hazırlanması vazifesine beni layık gören Murat Gülsoy kardeşimin kimi zaman alınanda boncuk boncuk terler birikmesine sebep olduğumu tahmin etmeme rağmen (teslim tarihini sürekli geciktiriyordum çünkü) bu iş üç ay bile sürmedi. Bu, hiç şüphesiz, konusuna fevkalade hakim ve cevval bir editör olmamdan kaynaklanmıyordu. Ancak, şu kadarını söyleyebilirim: Bir Ömer Madra okuru olmamın semeresini gördüm elbette.

Yoksa nerdee üç ay?..

Şimdi yeri gelmişken okuru olmamın yanı sıra geçen üç seneden beri tanış olmamın da "kolay kolay açıklanamayacak, çünkü kolay kolay anlaşılamayacak nedenler" hakkında bir fikrim olmasını sağladığını söylemeliyim. Çünkü karar vermek kainatın en zor işidir Ömer Madra için. Bilhassa yazı yazarken o kadar ince eler ve sık dokur ki onların bir de yayına hazırlanmasının kendisi için yazmaktan daha zorlu bir iş haline gelmiş olabileceğini rahatlıkla kestirebiliyorum.

Mamafih, bu eleme ve dokuma titizliği Madra'nın yazılarını (köşe yazılarının kaderi gereği aktüelle doğrudan dirsek teması içinde olsalar bile) eskimez kılar. Bu özellik, üslubundan ve bakışından kaynaklanır. Kalemi elime geçirmişken kişisel bir tespitle bulunmak cüretini göstereceğim; ben Madra'nın yazılarının, okurken 'gözümüzün önüne getirilebileceğine' inanıyorum. Hayat karşısında saf, savunmasız ve bu dezavantajlarına rağmen çok meraklı bir kişinin, şu dünyada başımıza gelenler karşısında bir şaşkınlıktan bir diğerine sürüklenişi, günlük bir köşe yazısını hayalde canlandırılabilir bir minik serüven haline getirmektedir çünkü. Mesela, yılbaşı sabahı uyku mahmurluğuyla gözlerini oğuştururken dünya nüfusunun büyük bir kısmının hala açlık çektiğini hayretle öğrenmekte ya da siyasi

gelişmeler karşısında ağız bir karışık açık kaldığı için tatilde yüzerken boğulma tehlikesi geçirmektedir -buna 'Madragil ironi' de denmiş ve böylelikle bencileyin acemi bir editörün tarif ve tespit yükü zamanında fazlasıyla hafifletilmiştir.

Gene de 'merak' ile 'bakış' hususlarında bir iki kelime daha söyleyeceğim.

Birazdan okumaya başlayacağınız yazılar toplamının, Madra'nın merak ettiği ya da ilgisini çeken konular hakkında size tam tekmil bir fikir vereceğini düşünüyorsanız fevkalade yanılıyorsunuz. Onlar, burnunu sokmayı becerebildiklerinin sadece bir kısmıdır.

'Bakış'a gelince, Madra -benim de birkaç seneden sonra çok şükür biraz anlar gibi olduğum üzere- 'Hayat'a bakar. Ama nereden? Kainatın mümkünse ve tercihan yüksek bir yerinden. İnsanın, insan diye anılıp insanca yaşayamayanların, hayvanların, bitkilerin, mikro ve makro organizmaların, çevre kirliliğinden mustarip olanların, dünya nimetlerinden haklı payını alamayanların, "olağan ve sahici" bir ömrü olamayanların hayatlarına bakar. Baktıkça onlar için çok üzülür ve oturup bir yazı yazar ancak... Elinden gelen budur.

İyisi mi, yakalarınızı kaldırın ve okumaya başlayın. Ama sahiden kaldırın. Zira baktım da ilk kitaptan bu yana rüzgarın şiddeti de meğer fena halde artmış.

İçindekiler

TERAZİ YA DA UĞURLU KELİMELERİNİZ: HUKUK, DEMOKRASİ

NOEL BABA (27. 12. 99)	9
PINOCHET İNSANLIĞIN HİZMETİNDE (14. 1. 00)	11
"HOŞ" (17. 3. 00)	13
SOĞUKTAN GELEN CASUS (27. 3. 00)	15
KANLI PAZAR YA DA BRİTANYA'NIN SUSURLUK'U (30 . 3. 00)	17
KAPALIAÇIK (5. 4. 00)	19
NASILSINIZ, İYİ MİSİNİZ?	21
ANONİM, ANINDA, ALEMŞÜMUL (11. 5. 00)	22
BİNYILI BİZİM İÇİN DE AÇAN KUPA (21. 5. 00)	24
AĞIR METAL ÇOCUKLARIN BAŞINA DÜŞTÜ (4. 6. 00)	26
SON BÜYÜK ULUSAL NUMARAMIZ (18. 6. 00)	28
"MEKSİKA'DA DOĞAN GÜNEŞ" (6. 7. 00)	30
AĞABEY ANAVATANA DÖNÜYOR (20. 7. 00)	32
BÖCEKLER, KURABİYELER VE MAYMUNLAR (3. 8. 00)	34
ANAYASA DERSLERİ (11. 8. 00)	36
ATMOSFER (10. 9. 00)	38

TABIAT ANANIN ANASI AĞLARKEN

MEÇHUL AFETZEDE ANITI (24. 12. 99)	40
ÇOCUKLAR YAŞADI (26. 12. 99)	42
TARİHİN İÇİNDE UYURGEZER OLMAK (20. 1. 00)	45
MEVSİM DEĞİŞİKLİKLERİNİ ANLAMAK (29. 3. 00)	47
"KENDİNİ YİYEN BEYİN" PARADOKSU (24. 4. 00)	49
İN MİSİN, GEN MİSİN? (28. 5. 00)	52
ŞİŞEDEN KAÇAN GEN MASALI (29. 5. 00)	54
"3. HAMUR" KAĞIDA BASILMIŞ UCUZ DEDEKTİF ROMANI (1. 6. 00)	56
KÖPEKBALIGI YÜZGECİ ÇORBASI (7. 7. 00)	58
BİR BÜYÜDÜK ARTIK -HER YERDEYİZ (14. 7. 00)	60
SANDALETLER VE BİSİKLETLER (27. 7. 00)	62
DİNOZORLAR BURNUMUZUN DİBİNDE YELLENİYOR (30. 7. 00)	64
BİR DİNOZORUN HEZEYANLARI (31. 7. 00)	66
EYYAM-I BAHUR (2. 8. 00)	68
SABOTAJCI (7. 8. 00)	70
GECİKEN TATİLCİLER İÇİN BULUNMAZ FIRSAT (31. 8. 00)	72

ULUSLARIN FAKİRLİĞİ YA DA KİMSEDE 'MORAL' KALMADI

KAHRAMANLAR VE ALÇAKLAR (31. 12. 99)	74
PUSULASINI ŞAŞIRMIŞ İNSANLIK (6. 3. 00)	76
ÇÜRÜK KIRAZLARI AYIKLAMAK (22. 3. 00)	78
BREZİLYA'NIN DOĞUM GÜNÜ (20. 4. 00)	80
BEYAZIN DA BEYAZI (26. 4. 00)	82
VIETNAM SAVAŞI: KİM KAZANDI? (1. 5. 00)	84
KÜRESELLEŞMENİN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI (3. 5. 00)	86
AMA HAYDUTLUK DA KÜRESELLEŞTİ (4. 5. 00)	88
ELMASLAR EBEDİDİR (15. 5. 00)	90
KİTAB-ÜL HAYAT (25. 5. 00)	92
HAYAT -VE ÖLÜM- KİTABI (26. 5. 00)	94
ALO ALO, ORASI NERESİ --AFRİKA MI? (2. 6. 00)	96
"HERKES İÇİN DAHA İYİ BİR DÜNYA" (3. 7. 00)	98
VAAT EDİLMİŞ TOPRAK (19. 7. 00)	100
G-8 ZİRVESİNDE LİDERLERİN BURUNLARI UZADI (24. 7. 00)	102

KABRİSTAN

GÜLE GÜLE 'KEMO SABE' (30. 12. 99)	104
DON MARTIN DE GİTTİ: SPLOP! (16. 1. 00)	106
SEN İYİ BİR ÇİZERDİN, CHARLES SCHULZ (14. 2. 00)	108
KARINCAEZMEZ ŞEVKİ (26. 3. 00)	110
KOPAN HAYAT BAĞLARI (26. 7. 00)	112

BÜYÜK İNSANLIĞIN İRİLİ UFAKLI HALLERİ

OLAĞAN VE SAHİCİ (9. 1. 00)	114
BAYRAMIN KARANLIK YÜZÜ (10. 1. 00)	116
ÇOCUKLARIMA BİR KOLAJ (21. 1. 00)	118
GÜVERCİN SAVAŞLARI (23. 1. 00)	119
KAR TATİLİNDE MERVE İLE MEDİNE (26. 1. 00)	121
HER ÖĞRENCİ 1 LİRA VERECEK (2. 2. 00)	123
EVET, MUTLULUĞUN RESMİNİ ÇİZEBİLECEĞİZ (7. 2. 00)	126
ORDA KİMSE YOK MU? (13. 2. 00)	128
AMERİKA'DA YENİ BİR CEZA SÖMÜRGESİ (18. 2. 00)	130
YÜKSEKLİK KORKUSU (8. 3. 00)	132
GİZLİ ÇIKARLAR (16. 3. 00)	134
KAVANOZ DİPLİ DÜNYA (23. 3. 00)	136
BAYRAK DİREĞİ (3. 4. 00)	138
GÜZEL LAETITIA VATAN HAINİ Mİ? (6. 4. 00)	140
CİNAYETİ GÖRDÜK (9. 4. 00)	142
İNSANIN NEŞE DOLMASI (23. 4. 00)	144
5 MUM YAKTIK, SEYRİNE BAKTIK! (10. 7. 00)	146
"TÜM YAŞAM BİÇİMLERİ AYNI DERECEDE DEĞERLİDİR" (1. 9. 00)	148
"EN KIYMETLİ HAZİNEMİZ, ROBOTLARIMIZ" (3. 9. 00)	150
YAYIN KESİLİNCE (11. 9. 00)	152

KARAGÖZ'ÜN NEW YORK SAFASI

NEW YORK NEW YORK I (13. 9. 00)	154
NEW YORK NEW YORK II (14. 9. 00)	156
NEW YORK NEW YORK III (15. 9. 00)	158
NEW YORK NEW YORK (Vallahi son!) (17. 9. 00)	160

AMA BU Bİ...

YAĞMURLA GELEN (25. 9. 00)	162
BELGRAD'DA ZAMAN (27. 9. 00)	164
BELGRAD'DA ZAMAN (28. 9. 00)	166
DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI I (9. 10. 00)	168
DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI II (11. 10. 00)	170
DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI III (12. 10. 00)	172

TERAZİ YA DA UĞURLU KELİMELERİNİZ: HUKUK, DEMOKRASİ

NOEL BABA

27 Aralık 1999, Yeni Binyıl

Rahmetli Oğuz Atay, inci gibi elyazısıyla kaleme aldığı o unutulmaz "Günlük"ünde şöyle diyor: "Bana öyle geliyor ki biz çocuk kalmış bir milletiz ve daha olayları ve dünyayı mucizelere bağlı bir şekilde yorumluyoruz en ciddi bir biçimde." Sonra ekliyor: "İçinde, düşüncenin farketmediği bir 'humour' olan, saf diyebileceğim bir görüş." Genel olarak "Türkler" hakkında yapılmış en canalıcı tespitlerden biri bu. Ama, "biz"den başka, belki bir tek Amerikalılar için de geçerli sayabiliriz bunu. Washington Irving'in, yüz yıl uyuduktan sonra uyanan kahramanı Rip Van Winkle da tıpatıp Atay'ın tanımına uymuyor mu: Dünyanın Amerikalılara nasıl baktığının aynası o adeta: Zaman zaman ve bir noktaya kadar sevimli, canayakın; ama özünde, pek olgunlaşmamış, benmerkezci, kaygısız ve hepsinden önemli - ve belki de tehlikeli - olarak, saf.

24 Aralık 1999 sabahı hepimiz Rip gibi uyandık ve gözlerimizi oğuşturduk: Cumhurbaşkanı Demirel, bilebildiğim kadarıyla, Türklerin ya da T.C.'nin tarihinde ilk kez yayınladığı Noel mesajında şöyle diyordu: "Hz. İsa'nın 2000'inci doğum yıldönümünün barışa ve hayırlara vesile olmasını, bu mübarek Ramazan ayında Allah'tan niyaz ediyor, Hıristiyan dinine mensup vatandaşlarımızın ve tüm Hıristiyan âleminin kutsal Noel bayramını kutluyorum [...] Caminin, kilisenin ve havranın yanyana varlıklarını sürdürdükleri bu toprakların insanlık onurunu herşeyin üstünde tutan eşsiz hoşgörü geleneği Cumhuriyetin eşitlik ilkesine dayalı anayasal vatandaşlık hakkıyla daha da pekişmiştir." (Gazeteler) Aynı sabah, yani Hz. İsa'nın doğumunun 2000'inci sabahında, gözlerimizi oğuşturmaya devam: Amerikan diplomasisinin bir numarası Madeleine Albright, A.B.D.'nin Müslüman

gruplarının önde gelen temsilcilerine verdiği iftar yemeğinde şöyle diyor: "Ülkemiz dinsel özgürlük peşindekiler tarafından kuruldu. Sivil haklar alanındaki her ilerlemeyle biraz daha güçlendi. Geleceğimiz, Amerikan kimliğinin herhangi bir ırkın, etnisitenin ya da dinin malı olmadığını kavrama yeteneğimize bağlı. Bu yaklaşımla sorunu olanlar varsa, bunu aşmak zorundadırlar [...] Kadın olduğum için bu işi yapamayacağım [...] söylenmişti. Bu Müslümanlara ve kadınlara yönelik bir hakaretti ve ciddi bir cehaletin yansımasıydı. Bosna'da, Kosova'da, Çeçenistan'da Müslüman sivillere yönelik şiddete karşı duruyoruz. Huntington'ın 'Uygurliklar Çatışması' tezinde öngörülen İslam-Batı çatışmasına izin vermeyeceğiz." (Milliyet) Yani? İslamköylü 'Çoban Sülü' 'Barajlar kralı' olarak siyasete giriyor, iki kez darbe ile devriliyor, başbakanlıktan altı kez ayrılıp yedi kez geri geliyor, yedi yıl yasaklı kalıyor; aradaki iktidar günlerinde idamlar, "bana, sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz" lafları, 'baba' oluşu; sonra canileri kapsayan af yarasını 180 derecelik bir dönüşle 24 saatte veto, AGİT zirvesini, yıllar yılı insanların sadece okudukları için hapislerde süründükleri Nâzım Hikmet'in meşhur "yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür/ve bir orman gibi kardeşesine" dizesiyle kapatış, "darbeler olmasaydı çoktan Avrupa Birliği üyesiydik" diye yakınış ve işte bir sabah karşımızda: Kızağı 'hoşgörü', 'haklar', 'eşitlik', 'sivillik', 'yurttaşlık' ve 'kardeşlik' paketleriyle dolu, kırmızı elbisesi ve beyaz ponponlu şapkasıyla - "Hoh hoh hoo!" Aynı anda, yeryüzünün en güçlü askeri ve ekonomik ülkesinin dünya politikası sözcüsü Albright. Nazi canilerinin toplama kamplarına kurban verdiği aile fertlerini bile çok sonradan öğrenmiş bir Avrupa Yahudisi ailenin Amerikalı kızı. Latin Amerika diktatörlüklerine binlerce kurban verilmesine yol açan ABD/CIA desteğinden dolayı özür diledikten sonra, Müslümanlara iftar yemeği verirken, İslam-Batı çatışmasına izin vermeyeceklerini söylüyor; peşin yargı yok! Ha ha. Yorumlamakta zorluk çektiğinizi hissediyorum. Ama, durun: Benim de size bir Noel ve yılbaşı hediyem olacak: Aslında çok kolay, sevgili dostlar: Bütün bunlar bir mucizeden ibaret. En ciddi biçimde söylüyorum. Vallahi.

PINOCHET İNSANLIĞIN HİZMETİNDE

14 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Tarihin en kanlı faşist diktatörlüklerinden birinin kurucusu ve baş cellâdı olan Pinochet'nin İngiltere'deki 14 aylık zorunlu ikameti artık sona erecek gibi görünüyor. Bedenlerini ve ruhlarını paramparça ettiği onbinlerce insanın (bu insanların sevdiği, yakın olduğu kişileri de sayarsak, yüzbinlerin) haklı isyanına rağmen, bu yaratığın sağlık nedenleriyle ülkesine dönmesine izin verilmesi kararını desteklediğimi belirtmiştim. Başlıca gerekçem de şuydu: Zaten artık bir 'mevta' olan emekli generalin, 'yaşlı bir mahpus' olarak çıkacağı duruşmalar sırasında ölüp gitmesi halinde, hani olur ya, bir tür kahramana dönüşmesi tehlikesi vardı. Serbest bırakılması ile hepimiz bu ölümcül tehlikeden kurtulmuş oluyoruz.

Öte yandan, Pinochet'nin şu kısacık tutukluluk süresi içinde insanlığa yaptığı sayısız hizmeti de unutmayalım: · Generalin ilk büyük hizmeti, İngiltere seyahatidir: Ameliyat gerekçesiyle oraya özel gezi yapmasaydı, uslanmaz hukukçu Garzon onu orada kısıtıramazdı; o zaman da, onu değerli bir silah müşterisi olarak kabul eden eski-yeni Avrupa politikacılarının o kayıtsız ve sinik maskesi düşmez, kimsecikler de Şili'deki 18 küsur yıllık kepezelikleri hatırlamak zorunda kalmazdı. Pinochet, çok öğretici bir seyyah çıktı. · Uluslararası hukuk ve adalet anlayışına yaptığı katkı ise kalıcı, hatta ölümsüz oldu generalin: Kendi ülkesindeki silahsız vatandaşları ve yabancıları katlederek 20. Yüzyılın en 'in' kavramlarından biri olan 'democide'a (nüfus kırımı) müthiş katkıları olan eski devlet yetkililerinin, ulusal egemenlik iddiasının ardına sığınarak dokunulmazlık zırhından yararlanmalarının imkânsız olduğunun canlı kanıtı ve anıtı oldu o. Çünkü, uluslararası insan hakları sözleşmeleri böyle suçların takibi için sınır tanımıyor. (Kendisi, bundan böyle, "beni Şili doktorlarına emanet ediniz!" diyebilir ancak.) General, böylelikle, istemeyerek de olsa,

kendisi gibi zalimlere karşı kendimizi nasıl koruyabileceğimizi gösterdi bize. Öğretmen Pinochet. · Üçüncü ve belki de en büyük hizmete geldi sıra: General, 1980'lerin sonlarında, kendisine hâlâ insanları güpegündüz 'kaybetmeyi' nasıl başardığını soran bir gazeteciye, "boşverin kayıpları, insan haklarını filan; ekonomik kalkınmamıza bakın!" demişti. Para ve maddiyat hırsının doğurduğu bu sınır tanımaz küstahlık, yirminci yüzyıl sonlarının en belirgin 'insan davranışları'ndan biri sayılabilirdi. İşte, ameliyat için girdiği hastanede gözaltına alındıktan sonra da -- iyileştiği halde -- Şili halkının parasıyla kalmaya devam eden bu adam, "diğer hastaların haklarını gasp ettiği" gerekçesiyle hastaneden kovulurken, gıkını bile çıkaramamıştı. Bu, zalimlerin had tanımaz küstahlığının sonunun da yavaş yavaş gelmekte olduğunu belirten bir 'sessiz gık'tı aslında... Gelin şimdi, bizlere bunca paha biçilmez dersler veren adamı selâmlayalım: Gık sana Pinochet.

"HOŞ"

17 Mart 2000, Yeni Binyıl

Yargıtay 8. Ceza Dairesi Başkanı Naci Ünver, dairesindeki resmî telefonlarının herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın, devletin kolluk kuvvetlerince dinlendiğini öğrenmiş. Bunu nereden öğrenmiş? Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yürütmekte olduğu bir soruşturmada. Konumu gereği ülkenin en yetkin hukukçularından biri sayılması gereken yargıç, bu durumdan infial duymuş. Neden? Çünkü, böyle bir davranışın, Anayasa'ya ve Anayasa'nın koruma altına aldığı demokratik hukuk devleti, hukukun üstünlüğü gibi en temel ilke ve kurallara aykırı olduğunu en iyi bilecek durumda olanlardan biri o da ondan. Bunun üzerine ne yapmış sayın yargıç? Temel haklarının çiğnendiğini düşünen her vatandaşın yapması gereken - ama genellikle yapmaktan nedense kaçındığı -- şeyi. "Ağır hizmet kusuru" işlendiği gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı aleyhine 25 milyar liralık tazminat dâvâsı açmış. Konuşmanın içeriğinin hiç önemli olmadığını, ne konuşulmuş olursa olsun dinlemenin suç teşkil ettiğini belirtmiş dilekçesinde. Halen Ankara 10. İdare Mahkemesi'nde devam etmekte bu dâvâ konusunda dâvâlı, yani TC İçişleri Bakanlığı ne yapmış peki? İki ayrı savunma göndermiş. Bakanlığın, hiç şüphesiz hepsi de yetkin, akıllı ve sağduyulu birer hukukçu olan avukatları, ne demişler bu savunmalarda?

1) Telefon dinleme eylemi, telefonu gizlice dinlenen kişinin kişiliğine, kimliğine, özel hayatına, özel hayatının dokunulmazlığına, yargı bağımsızlığına ve hakimlik teminatına bir saldırı değildir. 2) Böyle bir saldırı olmayınca, hâkimin zarar gördüğü iddiası da soyut, belirsiz ve kanıtsızdır. 3) Zarar, zaten ancak ticari bir kayıp olmuştaysa zarardır; hakim mal varlığına bir hâle gelmediğine göre ortada zarar filan yoktur. Hakim esasen "konuşmanın içeriği önemli değil" derken, zarar görmediğini de söylemiştir. Dolayısıyla, hakim zaten "ağır, haksız ve

"fâhiş" olan böyle bir tazminatı alırsa "sebepsiz" yere "zenginleşmiş" olur. 4) Gizlice telefonları dinlenen sadece dâvâcı değildir ki: "Diğer önemli kurum ve kişilerin" resmî telefonları da hep dinlenmektedir zaten. Yani, bu "kişiye özel" filan değil, genel ve "normal" bir uygulama sayılmalıdır. Olayda "hukuk devleti ilkelerine bir saldırı sözkonusu olabilir", ama bu ilkelere saldırılınca, sadece telefonu gizlice dinlenen, ama hakkında takibat filan yapılmayan yargıtay hakimi bundan niye zarar görmüş olsun ki? 5) Hem, herkes yargıç Naci Ünver gibi tazminat isterse bu işin sonu neye varır: "Tazminat istekleri sonu gelmez hoş olmayan bir örnek olur." İşte böyle. Dünkü bazı gazeteler (Yeni Binyıl, Milliyet, Radikal...) bu olayı, "Komedi", "Komik Savunma", "Tuhaf Savunma", "Aziz Nesin'lik Savunma" başlıklarıyla verdiler. Bence, bu gazeteler tümüyle yanılıyordu: Tüm uğraşıma rağmen, olayda komik ve tuhaf bir yan göremedim. Ayrıca, Aziz Nesin'in sanatına duyduğum hayranlığa rağmen de, değil üstadın, yeryüzünün gelmiş geçmiş tüm mizah yazarlarının biraraya gelseler bile, hayal güçlerinin böyle bir kurguyu dile getirmeye yeteceğinden adamakıllı kuşkuluyum. Evet, hayat sanatı taklit ediyor. Kendimizi hayatın bu hoş akışına bırakalım, nâhoş örneklerle yol açmayalım, tatilimize kayalım.

SOĞUKTAN GELEN CASUS

27 Mart 2000, Yeni Binyıl

Yirminci yüzyıl, özellikle ikinci yarısından itibaren, casusluk faaliyetlerinin yoğunluğuyla da tarihe geçmiştir herhalde. Bağımsız İskoç gazeteci Duncan Campbell'ın 20 yıldır derinlemesine ve belgelerle yürüttüğü araştırmalar, dünyada öncelikle İngilizce konuşulan Batı ülkelerinin gizli servislerinin muazzam bir egemenliği olduğunu tartışma götürmez şekilde ortaya koydu. Avrupa Birliği'nin de Campbell'a hazırlatıp benimsediği yeni bir rapor, yeryüzünde neredeyse bütün insanların neredeyse bütün konuşma, görüşme ve mesajlarının dinlendiğini ve arşivlendiğini anlatıyor. Abarttığımı düşünebilirsiniz, ama saatte birkaç milyar mesajdan sözedildiğini unutmayın! Böylelikle, George Orwell'in "1984" adlı unutulmaz romanında çizilen fiktif totaliter toplum modelinin gerçek hayatta düpedüz uygulandığı bir çağa ulaşılmış oluyoruz.

21. yüzyılın daha da eksiksiz bir "casuslar ve gizli servisler çağı" olacağına da kesin gözyle bakılabilir. Bunu da abartmalı bir kehanet olarak görüyorsanız, Rusya'da dün yapılan seçim sonuçlarına bakmanızı öneririm. Sovyetler Birliği'nin "kendi ağırlığı altında" kalıp çökmesinin ardından dün yapılan 3. başkanlık seçiminde, halkın "milli kahraman" Vladimir Vladimiroviç Putin'i başa getirmeye kararlı olduğu anlaşılıyor. Kim bu Putin? 47 yaşında bir casus. Çekirdekten yetişme. Üniversiteyi bitirir bitirmez "çocukluk hayallerini" besleyen bu heyecanlı mesleğe KGB'de atılmış. Eski Başkan Boris Yeltsin, onu geçen Ağustos'ta Başbakanlığa atadığında bu ünlü gizli teşkilâtın yerini alan FSB'nin başıydı. Hakkında da kimse bir şey bilmiyordu. Doğal olarak. Çünkü, hepimizin bildiği gibi, casusluk mesleğinin en temel ögesi, gizlilik; yoksa iyi bir casus olunamaz. Putin dün seçim sandığından çıkarken, kimse gene onun hakkında pek birşey bilmiyordu. "Hukukun diktatörlüğü" gibi siyaset literatürüne hayli tuhaf

yeni katkıları olacağından, siyasî bakımdan tehlikeli gördüğü basını ezmesinden, Thatcher'ı çok beğenmesinden, güçlü devlet-yurtseverlik-aile değerleri-âdil iş koşulları-yoksullukla savaş gibi son derece tanıdık -- ve muğlâk-- kavramları savunmasından başka... Ha, bir de şu var: Seçimden birkaç gün önce, Batı medyasına verdiği son derece nadir demeçlerden birinde, Rusya'nın baş belâsı yolsuzlukla mücadele için müthiş bir formül geliştirdiğini açıkladı Putin: Seçimi kazandığı gibi, çok güvendiği bütün eski casus yoldaşlarını Kremlin'e sokup yolsuzluğun kökünü kazıyacak ve Rusya'yı "muasır medeniyet seviyesine taşıyacak"mış! (New York Times, 24 Mart 2000) Soğuktan gelen casuslar küreselleşip Batı ile bütünleşiyor. Aynı söyleşide "sembollerle uğraşacak hali olmadığını" söyleyen Vladimir Vladimiroviç Putin, belki kendi farkında bile olmadan, 21. yüzyılın en büyük metaforlarından biri haline geldi bile.

KANLI PAZAR YA DA BRİTANYA'NIN 'SUSURLUK'U

30 Mart 2000, Yeni Binyıl

Şu günlerde Britanya, tarihinin en en büyük adlı soruşturmasına tanık oluyor: "Kanlı Pazar" soruşturmasına. Buna, bir bakımdan, "Britanya'nın Susurluk'u" da diyebiliriz. 1972 yılının Ocak ayı sonunda Kuzey İrlanda tarihinin en karanlık Pazar günlerinden birinde, Londonderry'de Britanya Paraşüt Alayı'nın birinci taburu, yasadışı yürüyüş yapmak isteyen insanların üzerine ağır silahlarla ateş açmıştı. Bu ateş, hepsi de silâhsız olan 14 delikanlının yürüyüşüne ebediyen son verdiği gibi, 17 kişinin de - kimisi ağır -yaralanmasına yol açmıştı. Bazısı arkadan vurularak öldürülenlerin altısı, henüz 17 yaşındaydı. Asker de dahil olmak üzere orada görevli olan kolluk kuvvetlerinin tümü, öldürülenlerin çoğunun şüpheli şahıslar olduğunu iddia etmekteydi. Yani ya yasadışı IRA'nın silahlı militanlarıydılar, ya da çivi-bombacıları. Kanlı Pazar'ı izleyen üç ay içinde bu dehşetengiz olayın soruşturması inanılmaz bir süratle tamamlandı ve soruşturma başyargıcı Lord Widgery, paraşütçülerin, üzerlerine ateş açılması üzerine "nefs-i müdafaa" amacıyla karşılık verdikleri kanaatine vardı ve böylece Ordu'yu da akladı. Olay da bu şekilde kapanmış oluyordu.

Ama, Kanlı Pazar kurbanlarının aileleri, ilk günden itibaren, ne yapılan resmî açıklamalara, ne de bu soruşturma sonuçlarına inandılar. Widgery'nin alelacele hazırladığı 36 sayfalık üstünkörü raporun tek kelimesini kabul etmediler. Çocuklarının, kardeşlerinin ya da ağabeylerinin IRA ile ilişkisi olmadığını, yürüyüş günü hiçbirinin üzerinde tek bir silâh dahi bulunmadığını, işin içinde başka bir iş olduğunu anlatmak üzere çalmadık kapı bırakmadılar. Bu bir avuç sivil insanın çok uzun, zorlu ve dolambaçlı adalet mücadelesi çeyrek yüzyılı aşkın bir süre devam etti. Sonunda, iki yıl önce, artık baskılara ayak direyemeyen Blair hükûmeti, ikinci bir soruşturma başlatmaya karar verdi. Kara kaplı defter yeniden açılmıştı işte sonunda. Yargıç

Lord Saville başkanlığında yürütülen yeni soruşturma da iki gün önce resmen başladı. 100.000 sayfadan fazla kanıt belgenin ortaya konacağı bu soruşturmanın sadece açılış ya da sunuş konuşmalarının 4 hafta boyunca aralıksız devam edeceği biliniyor. Adli soruşturmanın iddia makamında bulunan Christopher Clarke, "insani bakımdan nekadarı elimizden geliyorsa, o kadar koşacağız hakikatin peşinde." Nasıl bir hakikat bu? "İnsanların gördüğü hakikat değil. İnsanların olmasını istediği hakikat de değil. Olanca yalınlığı ile sadece hakikat." Dünyanın dört bir yanında 2110 tanığın aranıp taranmasından ve bunların neredeyse tümünün ifadesine başvurulduktan sonra ortaya çıkacak olan hakikatten bahsediliyor. Bedeli de ağır olabilir bu hakikat arayışının. Bütçeden müthiş paralar ayrılmış, high-tech salonlar kurulmuş ve yaklaşık iki yıl sürecektir ağır bir süreç izlenecekmiş. "Kanlı Pazar'da ilk ağızda ölen Jack Duddy adlı delikanlının yeğenlerinden birinin açılış günü belirttiği gibi, "kurbanların aileleri, İrlanda'nın Derry kenti halkı ve bir de uluslararası insan hakları camiası, Britanya hükûmetini bu soruşturmayı başlatmaya zorladı." Soruşturma ile tam aynı tarihte, Britanya'dan Peter Pringle ve Philip Jacobson adlı iki gazetecinin bu konudaki derinlemesine araştırmalarının sonuçlarını ortaya koydukları bir kitap yayımlandı. Ordunun gizli bir "katliam planı" uyguladığını kanıtlarıyla ileri süren kitabın sadece adı bile hayli aydınlatıcı: "Kanlı Pazar: Bunlar gerçek mermi, öyle değil mi?" 28 yıl sonra yavaş yavaş aralanan bu kanlı ve karanlık perdenin arkasındakileri anlatmaya yarın devam edeceğiz.

KAPALIAÇIK

5 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Dün, iktidar koalisyonunun bir zirvesi daha sonuçlandı. Tıpkı daha önceki yirmiki zirve gibi bunun da tarihî bir liderler zirvesi olduğu konusunda tüm gazeteler hemfikir. Hürriyet gazetesi, bu seferki tarihî zirveden iki karar çıktığını, bunlardan birinin "açık karar", ötekininse "gizli karar" olduğunu belirttikten sonra, hem açığını, hem de kapısını (gizlisini) bize açıkladı. Aslında, belli başlı diğer bütün yayın organlarında da açıklandığı için pek gizlisi saklısı kalmadığını düşünsek de, biz gene biz olalım, bu gizli kararı saklı tutalım ve açık karara bakalım. Buna göre, 5 Nisan günü (yani bugün) yapılacak olan tarihî oylamada milletvekillerinin "Anayasa değişikliği için attıkları imzaya sahip çıkması sağlanacak"mış. Liderler, bunun için "her tedbiri alacağız" demişler. (Hürriyet, 4 Nisan 2000, s. 25) TBMM'de yapılacak gizli oylamada imzalara sahip çıkılmasının sağlanması için nasıl tedbir alınacağı konusunda rivayet muhtelif. Bu fevkalade karmaşık oylama sürecini en iyi Yeni Binyıl anlatmış: Kısaca, "gizli oy, açık pul" ya da "ıskarta oy formülü" diye adlandırılan bu sistem, özetle şöyle işliyor:

- Oylamada kur'a usulüyle 5 milletvekili "tasnif komisyonu" olarak belirleniyor. Adı okunan milletvekili komisyon masasına gelip bir zarf ile 3 renk pul alıyor. - Meclis matbaasında bastırılan ve mutlaka kalın kartonlardan oluşan pullar kırmızı (red), beyaz (kabul) ve yeşil (çekimser/çekinse) renkte oluyor. - Gizli oylama olduğundan, kapalı kabine giren milletvekili, orada oyunu koyduğu zarfı, açık sayım olduğundan dışardaki başkanlık kürsüsü önündeki oy sepetine atıyor. Diğer iki pulu ise ister cebine koyuyor, isterse çöp sepetine (ıskartaya) atıyor. - Bu aşamada devreye giren "ıskarta formülü"ne göre, avucuna sakladığı diğer iki pulu parti denetçilerine gösteriyor. (Milletvekilinin, kullanmadığı pulları avucunda kimden sakladığını maalesef anlayamadım, tarihi zirveden çıkan tarihi ve açık kararda burası

açıklanmamış çünkü.) - Son aşamada, ek bir tedbir daha var: Üç pulu alan milletvekili, a) Kabinde beyaz pul koymadan zarfı kapatıp çıktığında boş zarfı oy sepetine atabilir. b) Beyaz pulu saklayıp, diğer iki pulu parti yöneticilerine teslim edebilir. Bu gibi sakat durumlara karşı, beyaz oyların mutlaka yöneticilere alenen gösterilerek zarfa konması ve sandığa atılması öngörülmekteymiş. (Yeni Binyıl, 4 Nisan Salı) (Yukarıdaki a ve b şıklarına, bir de beyaz pulun milletvekili tarafından "yutulması" ihtimaline de Sabah'ta Rauf Tamer dikkat çekiyor. Bu ihtimale karşı, oylamaya katılan milletvekillerinin tek tek mide röntgenlerinin alınması gibi bir tedbir de ayrıca düşünülmüş müdür, orasını bilemiyoruz, ama itiraf etmek gerekir ki, bu kadarı biraz fantezi olur.) Tarihî zirveden çıkan tarihî karar uyarınca alınacak bu tarihî tedbirler manzumesi Meclis'teki tarihî oylamada bitamam eksiksiz uygulanırsa, Türkiye de dünya tarihinde "bir ilk'e daha imza atmış" ve böylelikle dünya siyaset literatürüne "gizliaçık oylama" terimini kazandırmış olacak. Ayrıca, istikrar da geri gelecek tabii. Bütün bu karmaşık sistem içinde, oyların niçin kapalı kabinlerde kullanıldığını da anlamadım, ama ey kari, bu kadarını da benim kapalı zihnime ver ve beni bağışla.

NASILSINIZ, İYİ MİSİNİZ?

7 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Kendimi yeni doğmuş bir bebek gibi hissediyorum. Ya siz?

(Şerif'in notu: TBMM tarafından Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılmamasına karar verildiği gün yazılmıştır.)

ANONİM, ANINDA, ALEMŞÜMUL

11 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Siberuzayda "yıldız savaşları"ndan beter amansız bir savaş sürüp gittiğinin farkında mısın, ey kâri? Yeryüzünün en büyük sektörlerinden müzik endüstrisi, çağımız gençliğine karşı - hani biraz da umutsuz görünen - bir "hukuk savaşı" yürütmeye çabalıyor bir kere. Dünyanın dörtbir yanında müziksever gençlerin kendi aralarında internet üzerinden dijital müzik değiş-tokuşuna karşı, telif hakları ayaklar altına alındığı gerekçesiyle ter ter tepiniyor. Ne yapacağını bilmek açısından plakçılardan çok daha iyi durumda olmayan dev hukuk sektörü onların artık ayyuka çıkan yakınmalarıyla baş etmeye çalışsa dursun, savaşta yeni yeni cepheler de açılıyor.

New York Times'ın manşetten verecek kadar önemli bulduğu habere göre, bu "sibercephe"nin yeni Luke Skywalker'ı --ya da, bulunduğu tarafa göre, Darth Vader'ı, artık ona sen karar vereceksin - 23 yaşında bir İrlandalı delikanlı. Ian Clarke adındaki bu programcı, "Freenet" (Özgür ya da Serbest Ağ) diye bir program tasarlamış ve bunun "deneme yayınları"ını da dünyanın pek çok ülkesine bedava dağıtmış durumda. Kendisinin Times'a söylediğine göre, yakında bitirmek üzere olduğu bu program, her türlü sayısal (dijital) haber ve bilgi değiş-tokuşunu denetlemeyi olanaksız kılacak. Yani, ister müzik, ister video, isterse de yazılı metin veya yazılım programı olsun, tümünü bedavadan değiş tokuş edebileceksiniz. Üstelik, böyle malzemeyi edinmek ya da değiş-tokuş etmek, anonim bir faaliyet olacak. Dahası, bu bilgiyi İnternet'ten kaldırmak ya da bunun kaynağını belirleme yolundaki bütün çabaları da boşuna çıkaracak şekilde tasarlanmış bir program bu. Şu sıralarda çok revaçta olan bir reklamda söylendiği gibi "Bu bir devrim." Genç İrlandalı ve onun gibi gönüllü programcılardan oluşan grubu, bilerek ve isteyerek dünya telif yasalarıyla çatışmaya giriyorlar. Bu "savaş"tan bekledikleri de şu:

Çatışma sonunda yeryüzünün tüm bilgi ve haberlerinin serbestçe (özgürce) paylaşılacağı bir siber âlem yaratılacak. Her halükârda, Freenet ve benzeri programlar (Gnutella, Napster vb.), "fıkrî mülkiyet" ya da telif hakları diye bilinen kavramlara bakışımızı kökten değiştirecek gibi görünüyor. Daha dün (gerçekten dün) kadar, kayıt endüstrisinin, avukatlar ordusunun ve bazı müzisyenlerin (Metallica'cıların kulakları çınlasın!) düpedüz "korsanlık" diye suçladığı bu müzik-haber-bilgi değıştokuşu, birden bambaşka bir boyut kazanabilir. Yeni programlarla merkezî bir otorite, bir denetim mekanizması, bir hedef "korsan" bulunamayacak çünkü ortada. Mesele, yalnızca müzik, telif hakları filânla sınırlı kalsa gene iyi. Yeni teknolojiler sayesinde, her türden enformasyonun anonim, ânında, âlemşümül (küresel) olarak dağıtılması sözkonusu! Bu "üç a"nın insanlığa neler getireceğini düşünebiliyor musun, ey kârî? Sen bu çok boyutlu denkleme bir günlüğüne düşünedur; biz de arkasını yarın getirmeye çalışalım.

BİNYILI BİZİM İÇİN DE AÇAN KUPA

21 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Kimi zamanlar idrakimin zayıflığından dolayı en yakınımnda olan insanları bile şaşkırtıp onları aval aval baktırmayı başardığım doğrudur. Tek bir örnek vermem gerekirse, televizyondaki en sıradan (yani olayların akışı her zaman insanı çileden çıkartacak kadar kolay tahmin edilebilir olan) Amerikan filminin konusunu kavramamakta direndiğim olmuştur. "Bu kadını niye öldürdüler şimdi, durup dururken?" diye sorduğumda, karımın yüzünde okuduğum hayret, sahicidir: "Allahım, her gün dünya olaylarını yorumlayarak kafamı şişiren bu adam, dünyanın en olağan senaryosunu algılamamış olabilir mi?" diye sorar gibidir kara gözleri. Böyle durumlarda, onu işletmediğimi, esasen kimseyi işletemeyecek kadar iyi niyetli (ve de geri, belki biraz da çift şahsiyetli) olduğumu ona anlatana kadar göbeğim çatlar - anlatmayı başarabilirsem tabii. (Burada asıl amacım, erkek seçiminde yanlış davranmamış olduğunu ona bir kez daha hissettirmek, dolayısıyla da özgüvenini sağlamlaştırmaktır, müşfik bir koca olarak.)

Ama, kimi zamanlarda da olayların gidişatını önceden kestirmekte üstüme yoktur doğrusu. Ender de olsa, böyle biliciliklerim vardır. Bu kehânetlere tek bir örnek vermem gerekirse, Galatasaray antrenörü Fatih Terim konusunda, ülke çapında şimdiki gibi tam bir fikir birliği şöyle dursun, epey bir "kafa karışıklığı"nın hâkim olduğu bir tarihte, onun çok önemli bir adam olduğu konusunda kesin bir kanaate varmış olduğumu söyleyebilirim. Üstelik, konu da futbol değildi, iyi mi? Bundan iki-üç yıl önce, şimdi maalesef bulup çıkaramadığım bir gazetede çıkmış bir röportajında, sayın Terim, kendisi için öncelikli konunun "insan hakları" olduğunu net bir dille ifade etmişti. Üstelik, yanlış hatırlamıyorsam, bunun neden böyle olduğunu da sağlam bir mantıkla ortaya koymaktaydı. Hem insan haklarının, hem de Galatasaray'ın koyu bir taraftarı olarak, o tarihten bu yana, geleceğe

çok daha pozitif bir tavırla baktığımı söyleyebilirim. Bu görüşümü, her zamanki gevezeliğimle, o zaman da yakınımıdaki insanlarla da paylaşmış olduğumdan, hani tanık sıkıntısı da çekmiyorum. Arsenal'le oynanan inanılmaz final maçının ardından iki önemli şey daha söyledi Fatih Terim: Birincisi, hep aynı ülkelerin aynı takımlarının kazanmasına alışılmış bu kupayı farklı bir ülkenin farklı bir takımının kazanmasıyla dünyaya katılan "renk"ten bahsetti. İkincisi de, artık unutmaya yüz tuttuğumuzu dehşetle farketmiş bir olayı hatırlamasıydı: Muazzam bir deprem felâketi yaşayan bir ülke sâkinlerinin yüzlerine bir süre için de olsa gülümsemeyi yeniden katmanın sevincinden söz etti teknik direktör. Herşeyin para demek olmadığını; kişiliğin, dürüstlüğün, sözüne sadık kalmanın, "enayiliğin", "Donkişotluğun", kısacası, modası geçmiş sayılan erdemlerin önemini bize çeşitli tarihlerde tekrar tekrar hatırlatan Fatih Terim, şahsen benim için (ilk gittiğim maçta Beşiktaş'a 5-4 yenildiğimiz o dramatik futbol faciasından bu yana) tam 45 yıllık bir beklentiyi sona erdirenlerden biri olmanın çok ötesinde. Terim önderliğindeki Galatasaray'ın Avrupa'nın sıkıcı finallerine kattığı o canlı renkler de -- öncelik elbette sarı - kırmızıda olmakla birlikte -- gökkuşağı gibi bir palet oluşturuyor. Ben bundan sonra da Amerikan filmlerinde senaryoyu kavramakta zorlanmaya devam edeceğim; burası kesin. Ama, Avrupa'da "millennium"un açılış kupasına adını yazdırmanın ne demek olduğunu kavramakta zorluk çekeceğimi sanmıyorum.

AĞIR METAL ÇOCUKLARIN BAŞINA DÜŞTÜ

4 Haziran 2000, Yeni Binyıl

Geçen yıl, daha 20 yaşını doldurmamış bir üniversite öğrencisi bir icatta bulundu: Napster adını taşıyan bir bilgisayar programı. Kâinatın sırrını çözmekte $E = mc^2$ formülü ne kadar etkili ise, özellikle gençlerin gizemli dünyasını aydınlatmakta neredeyse o kadar büyük etki yaratan MP3 dosyalarını kullanan bir programdı bu. CD kalitesinde müziğin sanal âlemde serbest dolaşımını mümkün kılıyordu. Dolayısıyla, kaydedilmiş parçaların mükemmel kopyaları yeryüzünün bütün bilgisayarlarında tedavüldeydi artık. Teorik olarak, bir tek CD satın alarak, bir "hit"parçanın milyonlarca kopyasını yapabiliyordunuz. Geçen yıl, tescilli marka olarak piyasaya sürülmüş şarkılardan bir milyar kopya yapılmış olduğu saptanmış. Bu yıl, bunun üç milyar olacağı tahmin ediliyor.

İşte Shawn Fanning'in programı, böylelikle, yirmibirinci yüzyılda bir başka cini daha şişeden çıkarmış oldu.

Dev müzik şirketleri, dev kârlarını sınırlayacak bu korsanlık durumu karşısında Napster'a karşı dâvâ üstüne dâvâ açarlarken, dev bir paradoksu da ortaya çıkarmış oldular: Kendi varlıklarının biricik temeli olan müziksever gençleri bir tür "düşman" ilân etmiş oluyorlardı böylece. Bu ticaret devleri, yıllar yılı adeta müstehcen şekilde şişirilmiş fiyatlarla sattıkları CD'lerden bir-ikisini almak için kendilerini paralayan gençleri satın almaya zorluyorlar şimdi. Elektronik şifreler koyuyorlar. Böylece şarkı kopyalayanları tespit edip kanunun pençesine teslim edecekler. Müzikseverleri "mutlu"etmeye dayalı bir endüstri sektörünün Orwell usulü "Büyük Birader" taktiklerine başvuruyor olması, ilginç bir durum. Ayrıca, biraz riskli de: Dinlediği müziğin parasını "kazıklanarak" da olsa ödeyen o sadık müzikseveri de çileden ve yoldan çıkarabilir.

Öte yandan, şişeden çıkan bir cin daha var: Ağır metalci Metallica, ağır rap'çi Dr. Dre ve Sir Paul McCartney gibi müzik "baba"ları -- ve Madonna gibi "anne"leri -- müzikleri İnternet'ten bedava dağıtılmaya başlayınca birden kılık değiştirdiler: Meşin ceketleri, metal düğmeleri, çivileri, porno kılıklarını filân bir kenara bırakıp işadamlarının kravatlı koyu renk takım elbiselerini giymekte tereddüt etmediler. Bir zamanlar "Kill'em All" (Hepsini Temizleyin) diye naralar patlatan Metallica, 317 bin hayranını polise ihbar etti ve onların Napster kullanmasını "yasaklattı". (Listeyi bizzat davulcu Lars Ulrich elden teslim etti!) Bir zamanlar NWA grubunun bir elemanı olarak "Fuck The Police" (Polisi s..in) diye şarkı çağıran "anarşist" Dr. Dre, şimdi yanında polislerle hayran avında...

Zaman zaman büyük rock'çuların şarkı sözlerini toplu ya da tek tek intihar edecek kadar ciddiye alan müziksever çocukların şimdi ne yapacakları merak konusu tabii. Her gün yenisi çıkan programlarla internet polisliğini neredeyse olanaksız kılan teknolojik gelişmeler karşısında müzik endüstrisinin nasıl bir "çıkış yolu" bulacağı da aynı derecede belirsiz.

Ama, ey kari, bilinen bir tek şey varsa, o da şu: Trilyonlar götüren Rock yıldızlarını müzikseverlere "düzen karşıtı âsiler" diye bize yutturmaya yarayan o köredici stadyum projektörlerinin ışığı için yatsı vakti gelmiş görünüyor.

SON BÜYÜK ULUSAL NUMARAMIZ

18 Haziran 2000, Yeni Binyıl

Yaz faslına geçtiğimiz şu sıralarda, biraz da tatil rehavetine girmiş olduğumuzdan dolayı herhalde, Türklerin dünyayı sarsacak bir atılımı sessiz sedasız gerçekleştirdikleri yolundaki haberler yerkürede pek yankı bulmadı. Ama, ey kari, senin için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan şu satırların mütevazı ve fakat ayağına tez muharriri, tatil dahi dinlemeden bunu ayağına getiriyor işte:

Şok yaratıcı atılımın adı MERNİS. Herşeyin mutlaka bir kod adıyla anıldığı çağımızda, MERNİS (Merkezî Nüfus İdaresi Sistemi) projesi ile memleketimizde 110 milyon kişiye birer "ulusal kimlik numarası" verileceği bildiriliyor. Bu numaralar 11 haneli olacak; çeşitli devlet kurumlarında işlemlerin hızla ve kolayca yapılmasına olanak verecek. (Milliyet, 16 Haziran).

MERNİS'in dünya çapında üç özelliği var. Birincisi, bürokrasiyi toplumsal hayatımızdan tasfiye etmesiyle başlı başına bir devrim niteliğinde. (Düşünsenize, bürokrasi engeline takılmayan bir vatandaşlar ordusu oluyoruz.). İkincisi, sistem "kayda geçirilecek kişi bakımından dünyadaki en büyük uygulama" imiş. ("Kayda geçirilecek kişi bakımından" ne demek, burasını anlayamadım; ama, "dünyanın en büyük uygulaması"nı yapan bir milletin ferdi olmanın sana da büyük gurur verdiğiinden eminim ey kari.) Üçüncü -- ve şüphesiz en önemli - - özellikse, kayda geçirilecek vatandaşların nicelik ve niteliği: Türkiye nüfusu 62 milyon dolayında, ama numara alacakların sayısı 110 milyon! Yani, yaklaşık 42 milyon ölümüze de numara veriyoruz. İnsanlarımıza, onlar öldükten sonra (yani artık bürokrasiyle bir problemleri kalmadığında) dahi birer "ulusal kimlik" kazandırmak, millennium'da dünya demografi bilimine yapabileceğimiz en müthiş katkılardan biri!

Ne var ki, bazı küçük tereddütler yok değil: Ulusal kimlik numarası verilecek ölülerimizi hangi nesilden başlatacağımız konusu biraz ikircikli: Sevgili anneanneme güzel bir numara verilmesi elbette içimi gururla karışık bir sevinçle dolduruyor; ama öte yandan, büyük büyük büyük dedem Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa'nın "ilk 110"a giremeyip" ulusal kimliğin dışında öylece bırakılıvermesi ihtimali karşısında -- hani yeis demeyeyim ama -- derin bir hüzne gark olmuyorum desem, yalan olur. Başka bazı sorunlarım da var: Ulusal kimlik numaralarının dağıtımında protokole uyulacak mı, sorusu beynimde burgaçlanıyor meselâ: Mülkî askerî ve ilmî erkân -- ve onların ölüleri -- arasında numaraların seçim ve dağıtımında bir öncelik problemi çıkar mı acaba diye endişeleniyorum. Ayrıca, ünlü katil ve gangsterlerimizin numaraları ne olacak? En iyi numaraların dağıtımında, bazı hapishanelerde kanlı çatışmalar çıkabileceğini dikkate almak gerekebilir. (Onların numaraları, kolluk kuvvetlerini numaralarından daha güzel olabilir mi?) Dağıtımda torpil ve rüşvet mekanizmalarının işlemeyeceğinden de emin olmak, en doğal vatandaşlık hakkımız değil mi? Ya medya? Genel yayın yönetmenlerinden ve başyazarlardan başlayarak köşe yazarlarına doğru inen bir "silsile-i merâtip" gözetilmeyecek mi bu numara dağıtımında? Önerim şu: MERNİS, "resmi plaka" sistemi gibi bir "numara" getirsin. En önemli vatandaşların ilk on hanesi, onlardan biraz daha az önemlilerin de ilk dokuz hanesi sıfırla başlatılsın. "Ulusal kimlik numaraları"nın bazıları kırmızı (ya da kırmızı zemin üzerine altın yaldızlı) olarak da düşünülebilir.

MERNİS, bu pürüzler giderildikten sonra bizim en büyük numaramız olacak: Ulusal kimlik sorunumuz çözülecek ve herkese "numaran kadar konuş" diyebileceğiz!

"MEKSİKA'DA DOĞAN GÜNEŞ"

6 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Bugünkü Meksikalıların atası Azteka kızıl derililerinin yüce tanrısı, "yeryüzünün sahibi" Huitzilopochtli, simgelediği güneşle birlikte bir tür geri dönüş yapıyor gibi. Ama bu güneş, başka bir güneş.

71 yıllık yıkılmaz tek parti iktidarını oldukça temiz bir seçimle sona erdirip kendilerine yeni bir kader çizme girişiminde bulunan çağdaş Meksikalılar, başkentin devâsâ Zocalo meydanında, "Bağımsızlık Meleği" anıtının çevresinde müthiş şenliklerle Kurumsal Devrim Partisi'ne (PRİ) güle güle diyorlar. Ülkenin büyük yazarlarından Homero Aridjis, "Tarihî bir değişim bu," demiş. "Demokrasi güneşi Meksika üzerine doğuyor." (Washington Post)

Ortalama Meksikalının tahminî ömür süresi kaç yıldır tam bilemiyorum; ama, 100 milyon vatandaş içinde siyasal iktidar partisi olarak PRİ'den başka bir kuş tanıyan çok fazla kimse olmayabilir. En az üç ayrı kuşak boyunca toplumun her kesiminin üstünden geçmiş dev bir buldozer - belki de silindir benzetmesi daha doğru olur - hurdaya çıkarken, bütün o küf-pas içindeki demir aksam arasında yuvalanmış bakterilerle virüslerin üstüne şimdi sıcak bir güneşin ışığı düşmeye başlıyor.

Kişisel iradesini kullanarak bu demokratik geçişi hazırlamakta büyük emeği olan ve partisinin mağlubiyeti yolunda galip sayılması gereken eski Başkan Zedillo'dan iktidarı devralacak Vicente Fox, tarihî zaferin üstünden 48 saat bile geçmeden yeni hükümetin planlarını açıklamış:

En büyük öncelik, yolsuzluk: Ülkeyi yarım yüzyılı aşkın bir zamandır felce uğratmış olan yolsuzluk ve çürümeyi silip atmanın tek yolu olarak federal kolluk ve adalet sistemini söküp atmak ve Amerikan tipi bir adalet sistemini model alarak bütün sistemi baştan kurmak.

Polis teşkilatını politikacıların oyuncağı olmaktan kurtarmak.

Geçmiş yönetimlerin sorumlu olduğu büyük rezaletleri araştırıp yeni hükûmeti denetleyecek sade vatandaşlardan oluşan bir "Şeffaflık Komitesi" kurmak.

Korkunç gelir dağılımı adaletsizliğini gidermek ve yoksulluğa karşı topyekûn savaş açmak

Korkunç boyutlardaki uyuşturucu kaçakçılığına savaş açmak.

Chiapas kızıl derilileriyle bir türlü sağlanamayan barışı gerçekleştirmek üzere Zapatista gerillaları ile barış görüşmelerine bir an önce oturmak. (Meksika silahlı kuvvetlerini çatışmalı kırsal bölgelerden çekmek de yeni Başkan Cox'un planları arasında yer alıyor.)

ABD ve Kanada ile birlikte bir Kuzey Amerika Ortak Pazarı içinde yer almak ve böylelikle çevreye, işçi haklarına ve hukukun egemenliğine dayalı bir serbest mal ve işçi dolaşımı sistemine entegre olmak.

Kolayca görülebileceği gibi, Meksika'nın yeni çağa geçişi oldukça zorlu ve sancılı bir değişim sürecinden geçeceği anlamına geliyor. 71 yıldır yürüyen bir silindirin, (çarkı kırılrsa dahi) direnmeksizin yoldan çekileceğini en iyimser ve saf Meksikalı'nın dahi düşündüğünü kimse düşünmüyor. Ama, bir Meksikalı siyaset hukukçusunun söylediği gibi, "Birilerinin de bunlarla savaşması gerekiyor." (Zaten Aztek tanrısı Huitzilopochtli'nin simgelediği iki şeyden biri güneşti, öteki de savaş.)

Meksika'da güneşin doğuşunu seyretmeyi epey sürdüreceğe benzeriz.

AĞABEY ANAVATANA DÖNÜYOR

20 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Karın Deşen Jak ile George Orwell'in ülkesi Britanya, geleneklerine bağlılığı ile kazandığı üne uygun düşen bir girişim içinde. Liberal İşçi Partisi hükûmetinin hazırladığı yeni bir yasa tasarısı, Lordlar Kamarası'nda görüşüldükten sonra Avam Kamarası'na geri dönecek. Orada iktidar partisi büyük çoğunlukta olduğu için de, tasarının yasalaşacağına muhakkak gözülle bakılıyor.

Tasarının adı Regulation of Investigatory Powers Bill. Araştırma/Soruşturma Yetkilerini Düzenleyen Kanun diye çevrilebilir. İngilizcesinin kısaltılmış hali RIP. Karın deşmek anlamına da geliyor. Uygun bir kısaltma olduğu da pekâlâ söylenebilir; zira, siber uzayın bir anlamda "karnını deşmeyi" amaçlıyor.

Polis ve istihbarat yetkilileri, bu yasa ile tüm şirketlerin, tüm örgüt ve kuruluşların, tüm bireylerin tüm elektronik mesajlarını dinleme, kesme ve bunlara müdahale etme yetkisini kazanıyorlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde de sanal âlemin gözetim altına alınması konusunda yasa tartışmaları var ama, bu atılım Britanya'ya tarihi bir öncülük ünvanı da getiriyor:

Hükûmeti, İnternet kullanan herhangi bir kişiden e-posta mesajlarını ve diğer tüm elektronik bilgiyi deşifre etmek için kullandığı anahtar kendisine vermeyi emredebilir. Bir çeşit "anahtar teslimi" projesi bu - sadece anlamı bizim bildiğimizden hayli farklı. Böylelikle, Britanya Batı demokrasileri arasında böyle bir önlemi yasal olarak devreye sokan ilk ülke oluyor. Totaliter toplumların en radikal eleştirilerinden biri olan "Ağabey Seni Her Yerde Gözlüyor" sloganının yaratıcısı olan Orwell'in anavatanından da böyle bir öncülük beklenmeliydi zaten.

Yeni millennium'a özgü o çok gelişkin suçlarla, yani sübyancılık, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, kara para aklama ve - maazallah -

terorizm suçlarıyla baş etmenin ancak böyle bir "derin izleme" yöntemi ile mümkün olabileceğini belirtiyor yetkili ağızlar. Herşey devletin güvenliğini korumak için.

İnternet servis sağlayıcıları, bu yasa ile birer "kara kutu" koymak zorunda olacaklar. Bu kara kutular her türlü veriyi iç güvenlik servisi MI5'in gözetleme merkezine göndermek zorundalar. Üstelik, hükûmet, standartlarını kendisinin saptadığı bu âletlerin parasını da internet şirketlerinin kendi ceplerinden ödemesini zorunlu kılıyor.

Ayrıca, ABD'de ve başka birçok demokratik ülkede olduğu gibi, özel arama emri de aranıyor. Yetkililerin şüphelenmesi yeterli.

E-postalarını ya da bilgisayarlarının "hard disc"lerindeki özel dosyalarının gizliliğini korumak için kullandıkları PIN numarasını (şifreyi) yetkililer istediğinde açıklamayı reddetmenin cezası iki yıl hapis olacak! Bendeniz cennet kuşu gibi şifresini günde en az iki kez unutanlar için de hayli kötü bir haber var: "Unuttum!" diyemiyorsunuz. Daha doğrusu, diyebiliyorsunuz tabii de gene iki yıl giriyorsunuz kodese. Unutkanlığın cezası yeni millennium'da çok ağırlaşmış bulunuyor maalesef!... Unutkanlığın üstüne bir de, haksız muamele gördüğünüz iddiası ile kamuoyuna şikâyetle bulunmak gibi bir niyet besleyenlerin de, durup bir daha düşünmeleri gerekiyor: Bunun cezası 5 yıla kadar gidiyor çünkü.

Bu mükemmel suç önleme cihazında (hadi bunu da "SUÇÖNBİL" diye vaftiz edelim) bir tek şey unutulmuş ya da atlanmış: Komşu İrlanda'nın varlığı. Orada İnternet trafiği'nde gizli gözleme/dinleme'nin kendisi kanunen yasak oluyor. Bu durumda, karakutu parasını ödemek istemeyen, gizliliği birinci derecede önemli sayan bütün o şirketler, özel hayatın gizliliğini birinci sıraya koyan bütün insanlar ve belki İşçi Partisi'nin uyanık İçişleri Bakanı Straw'un sandığı kadar ahmak olmayan bütün o siber haydutlar da İrlanda Servis Sağlayıcılarına kaçarlarsa ne olacak acaba?

Bu sorunun cevabını yalnızca iki kişi biliyor: Karın Deşen Jak ve George Orwell. Her ikisi de öldü maalesef.

BÖCEKLER, KURABİYELER VE MAYMUNLAR

3 Ağustos 2000, Yeni Binyıl

Son yirmibeş - otuz yılımız, insanlığın demokrasi ve açık toplum ideallerine en çok yaklaştığı çağ olarak öve öve bitirilemedi. Dünyanın hemen her yerinde saçmalık boyutuna vardırılan "millennium" kutlamaları da aslında bu umutların katmerlenerek bir sonraki yüzyıla taşındığının en önemli göstergelerinden biri sayılabilir.

Denetlenebilir yönetimlerin ağır bastığı açık, şeffaf toplumların bilgi/enformasyon çağı. Beklenen buydu. Yeryüzünün belli bazı kesimlerinde, büyük ekonomik refah yükselişlerine paralel olarak böyle bir gidişatın belirtilerine de rastlanmıyor değil doğrusu.

Ama, son zamanlarda birbiri ardından pıtrak gibi çoğalan bilimsel raporlar yığınınına bakıldığında, sıradan vatandaşların her yerde hükümetlerin karanlık teşkilâtları ve büyük şirketler tarafından - kimi zaman elele yürüttükleri çabalarla - muazzam bir gözetleme/dinleme ağı içine hapsedilmekte olduğunun, dünyanın da bir tür boğucu fânus içine kapatıldığının belirtilerini sezmemek için de hayli naif ya da düpedüz ahmak olmak gerekir herhalde.

İnsanların birbirlerine gönderdikleri tüm mesajları kayda alan ve bunları ayırıp tasnif eden Echelon dinleme/gözleme sistemi, Orwell'i hasetten çatlatacak mükemmellikte. İşin ilginç yanı şu: İnsanlar, özel hayatlarının gizliliğini tamamen ortadan kaldıran bu uygulamaları umursamıyorlar bile. Avrupa Parlamentosu'nda bu konuda koskocaman bir rapor çıktı ve çıktığıyla da kaldı. Britanya'da geçenlerde Lordlar Kamarası'ndan soylu bir onay alarak çıkan RIP yasası ile dijital çağda dünya Büyük Biraderler Locası gibi birşeye dönüşüyor.

Hayatın seyri, sabah yataktan fırlayıp kalkıldığı andan başlayıp gecenin bir vakti aynı yatağa bir çuval gibi yıkıldığı saate kadar en ince ayrıntısıyla kameralarla, mikrofonlarla, veritabanlarıyla, web

"böcek"leriyle, internet "kurabiye"leriyle, kablolu TV'deki sistemlerle, karakutularla, kartlardaki manyetik bantlarıyla kayda alınıyor.

Observer gazetesinin yazdığı gibi, BP şirketinin birkaç yıl önce basının baskısı sonucu itiraf etmek zorunda kaldığı gerçek, hayli öğreticiydi: Benzin istasyonlarına uğrayan milyonlarca araç sahibi, pompa başında ayakta dururken, arabasında otururken, motosikletinin selesine dayanmış sevgilisiyle yârenlik ederken, istasyonun mağazasında bir derginin sayfalarını karıştırırken ve belki de istasyon tuvaletinde işerken, düşünürken, konuşurken, acele ederken, kendi kendine ya da sevgilisiyle, ana-babasıyla, en yakın arkadaşıyla, sırdaşıyla neler konuşmuş, mırıldanmış ya da kıkırdamış ya da susmuşsa, hepsinin gizlice kayda geçtiğini bilmiyordu. Bilmesi de pek farketmiyor aslında. Öğrendikten sonra da o istasyonlarda benzin almaktan vazgeçmiş olan insan sayısının bir elin parmaklarını geçmiş olduğunu sanmıyorum şahsen, ey kari. Modern demokratik devlet vatandaşı, modern demokratik devletin tarihinde özel hayatın gizliliğine karşı girilmiş bu en büyük tecavüzü de "mevsim normalleri" içinde sayıyor olmalı.

Belki de, Miki Maus kültürünün genlerimize yerleşmiş olması sonucu, gizli dinleme "böcek"lerini uğur böceği, bilgisayardaki casus "kurabiye"leri acıbadem kurabiyesi, gizli bilgi toplama programı SurfMonkey'i de sirk maymunu sanıyoruzdur, kimbilir?

ANAYASA DERSLERİ

11 Ağustos 2000, Yeni Binyıl

Şu KHK meselesini anlamaya çalışalım:

Cumhurbaşkanı, 605 sayılı KHK'yı geri gönderme gerekçesinde:

- Cumhuriyet'in temel niteliği ve rejimin temelini "hukuk devleti" ilkesi olduğunu belirtti.

- Hukuk devletinin hukukun üstünlüğü temeline dayandığını ve bu ilkeye göre, devletin tüm organlarının üstünde hukukun mutlak egemenliği olduğunu belirtti.

- Anayasanın bu ilkeler doğrultusundaki hükümleri uyarınca, Anayasa'nın üstün kurallarına öncelikle devletin tüm organlarının uymasının zorunlu olduğunu belirtti.

- Anayasa'nın 103. ve 104. maddeleri uyarınca, Cumhurbaşkanı'nın görevlerini yaparken ve yetkilerini kullanırken Anayasa'nın ilgili maddelerine uymak zorunda olduğunu belirtti.

- Anayasa'nın 91. maddesinin, temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevlerin KHK'larla düzenlenemeyeceğini öngörmekle bir "yasak alan" yarattığını, bu konuların ancak yasa ile düzenlenebileceğini belirtti.

- Disiplin suç ve cezalarının, Anayasa'nın "kişinin hakları ve ödevleri" başlıklı ikinci bölümünde yer alan 38. Md. kapsamında olduğunu, dolayısıyla bu "yasak alan" kapsamına girdiğini, bu yüzden de disiplin suç ve cezalarının KHK'larla düzenlenmesinin "olanaksız" olduğunu belirtti.

- Anayasa Mahkemesi'nin 1988 ve 1999 yıllarındaki iki ayrı kararında disiplin suç ve cezalarının Anayasa'nın 38. maddesindeki "yasak alan" kapsamında görüldüğü yargısının açıkça ve yeniden vurgulandığını, Anayasa'nın 153. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi kararlarının devletin tüm organlarını, bu bağlamda devletin başı olan Cumhurbaşkanı'nı bağlayacağını belirtti.

- Bu açıklamalar karşısında, disiplin suç ve cezası öngören kuralların KHK ile değil, yasa ile düzenlenmesi gerektiğini belirtti.

Bu gerekçe, anayasa hukukçusu bir yüksek yargıcın verdiği bir anayasa dersi gibi de görülebilir.

Başbakan'ın dünkü Bakanlar Kurulu toplantısından çıkararak yaptığı "KHK'yı aynen Cumhurbaşkanlığı'na gönderme kararı" gerekçesi de şöyle:

- Anayasa'nın 104. maddesinde, Cumhurbaşkanları'na kanunları geri gönderme yetkisi verilmiş, ama KHK için bu yetki verilmemiştir. (Yani KHK, kanunlardan daha özel, üst bir konumdadır, şeklinde bir yorum yapabiliriz. "KHK>Yasa". Bu formülün hukuk literatürüne yeni bir katkı olup olmadığı da tartışılmalıdır bence.)

- Cumhurbaşkanının KHK'yı geri göndermesi "bizce" Anayasaya aykırı bir sürecin uygulanmasıdır. (Yani, Anayasa Mahkemesi'nin eski başkanı, Anayasaya aykırı davranmıştır. Burada, Başbakan'ın kullandığı "bizce" sözü, bir "sürc-ü lisan" değilse eğer, hukuk literatürüne ikinci katkıyı oluşturuyor olabilir. Çünkü, Anayasa'ya aykırılık konusundaki iddiaları, bilebildiğimiz kadarıyla yalnızca Anayasa Mahkemesi karara bağlayabilir. Bakanlar Kurulu'nun Anayasa Mahkemesi gibi bir işlev görmesi, bu alanda bir yeniliktir.)

- Cumhurbaşkanı'nın, ikinci kez ve değiştirilmeden kendisine gönderilen bir KHK'yı imzalaması, anayasal bir zorunluluktur. (Yani, tüm KHK'ların onaylanması zorunludur. Ama, o zaman, KHK'ların neden Cumhurbaşkanlığı'na gönderildiğini anlamak imkânsız. Otomatik olarak "olur" damgası vurulması zorunluysa, bu göndermeler, bir yığın bürokrasiye, zaman ve para kaybına yol açmaktan başka ne işe yarar ki?)

Bakanlar Kurulu'nun iadeyi iade gerekçesi de, yüksek politikanın verdiği anayasa dersi olarak görülebilir.

Son Cumhurbaşkanlığı seçiminde Demirel'in süresinin uzatılması konusunda yapılan oylamada parti gruplarına "açık oy" kullandırılmasının, Anayasa'nın kapalı oy zorunluluğunu getiren maddesine ne kadar uygun düştüğü de ancak yüksek politikanın anayasa derslerinde öğrenilebilecek bir husus herhalde.

ATMOSFER

10 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Ahlâk değerlerinin yanı sıra, insan toplumlarında kaba kuvvetin egemen olmasını önleyebilecek tek güç, hukuk normları. İnsanlığın temel ikilemini de hayat ile ölüm kadar basite indirgemek mümkün galiba: Hukuk ve demokrasi ile şiddet ve baskı karşıtlığına. Hele yeni çağın herşeyi biraz da karmaşıklığından arındıran pragmatik aynasında görülen manzara büsbütün öyle: Ya o, ya o.

Dünyada görülen - ve BM Genel Sekreteri Annan'ın geçen hafta yayımlanan son büyük raporuna olanca çıplaklığı ile yansıyan - korkunç kaos ve şiddet tablosu da, uluslararası hukukun, ülke içlerindeki hukuka göre daha az gelişmiş olmasından kaynaklanıyor.

Bununla birlikte, dünyada da giderek hukukun üstün bir değer kazanmaya doğru gittiği ve Cumhurbaşkanı Sezer'in birçok konuşmasında vurguladığı gibi, bir "uluslarüstü insan hakları hukuku"nun gittikçe önem kazandığı görülüyor. Devletin temelini oluşturan insan haklarını yıllar yılı pervâsızca ayaklar altına alıp paspas gibi çiğneyen zâlim yöneticilerin başları artık her yerde darda:

Onca zamandır kendilerini koruyan o ulusal egemenlik zırhı pas tutmaya başladığı gibi, yer yer delinmeye de başladı. Deliklerden görünen o ki, "Ben kendi ülkemde tam egemenim, bu sınırlar içinde istediğimi yapar, asar keserim; kimse de karışamaz," anlayışı birden köhneyiverdi. Kaba kuvvete karşı her yerde giderek artan, ulusal sınırları birden aşırıveren bir insancıl müdahale alanı geliyor. Pinochet'nin, Miloşeviç'in, Habré'nin, Stroessner'in, Suharto'nun ve adlarıyla sayılarını bilemediğimiz bütün o karanlık insanların yeni "dramı" da bu oluyor: Ömürleri boyunca ne işe yaradığını bir türlü kestiremedikleri o hukuk, karşılarına koca koca tuğlaları ile bir duvar halinde çıkmaya başladığı zaman, onlar hastalık, sakatlık, bunaklık, ihtiyarlık gibi teneke zırhlarını kuşanmaya çalışıyorlar.

Tarihin en büyük zirvesinde insanlığın gelecek yıllarına damgasını en çok vurması beklenen mühür de bu oldu zaten: Kaba kuvvete karşı hukukun mührü. İster beğenelim ister beğenmeyelim, yeni millennium atmosferinde insan hakları hukuku solunacak.

Ulusal sınırların içindeki havayı atmosferden soyutlamak, fizik kurallarına aykırı olacağı için imkânsızdır. Dolayısıyla, sarsıntılı ve sancılı bir değişim süreci içindeki Türkiye'de de, bütün diğer ülkelerde olduğu gibi, atmosferin bileşiminde oranı giderek artan hukukun solunmasından daha tabii ne olabilir?

Aynı derecede doğal olan bir şey de, 700 yıl boyunca kaba kuvvet ağırlıklı bir havayı soluya soluya genetik mutasyona uğradıkları için -- insana çok benzer dış görünüşlerini başarıyla korumuş olmakla beraber -- tamamen başka bir türe dönüşmüş bazı yaratıkların, hukuk kelimesinin telâffuzuna dahi tahammül edemez hale gelmiş olmaları.

Vahşet, şiddet ve dehşet ortamı dışına alındıkları anda yaşamsal işlevlerini yitiren yaratıklarda hak ve hukukun şiddetli alerji yapması normaldir.

TABIAT ANANIN ANASI AĞLARKEN

MEÇHUL ÂFETZEDE ANITI

24 Aralık 1999, Yeni Binyıl

Merhaba herkes!

Yeni yıla tam bir hafta kala, kar-kış-kıyamet ortamında, havadan sudan konuşmanın tam zamanı. (Aslında, asrın ve o pek yaygın klişe ile 'millenium'un resmen bitmesine daha bir yıl bir hafta var maalesef. Ama, hepimiz bilmezden geliyor ve binyılı bitirmiş gibi yapmayı tercih ediyoruz. Kimsenin o kadar bekleyecek sabrı yok. Onun için, gibi yapıyoruz biz de. Bu, bizim 'açık sır'ımız. Seneye, gene, bir daha kutlarınız 'millenium'u, olur biter.)

Neyse. Havadan sudan. On gün kadar önce, Latin Amerika ülkelerinden Venezuela'da havalar bozdu, yağmur yağdı ve şöyle oldu: Kırsal bölgelerden gelip Okyanus kıyılarındaki yamaçlarda yığınlar halinde gecekondular mahalleleri kuran insanları sel bastı. Daha doğrusu, küresel ısınmayla artan su buharı gitgide daha çok yağmur yağdırdı, bu insanların oturdukları yerler giderek su emdi ve gün geldi, tüm mahalleler çamurdan bir kızak olup aşağı indi. Guardian'dan Tim Radford'un yazdığına göre, yeterince dik olan yamaçların denize iniş hızı, saatte 330 kilometreyi bulmuş! Formula 1 Grand Prix yarışlarında Michael Schumacher gibi en usta pilotların ortalama hızını da aşarak bir tür dünya rekoru kıran bu zavallı, yoksul insancıklar, 7 metre yükseklikte çamur bentlerinin altında kaldılar ve yokolup gittiler. Ölü ve/ya kayıp sayısının 50.000'i aşacağı söyleniyor! Ekonomik zararsa en az 20 milyar dolar.

İşin kötüsü, ölen ya da kaybolan insanların tam sayısı hiçbir zaman öğrenilemeyecek. Çünkü o insanlar şimdi ya denizin ya da çamur deryasının altında. (Zaten, bazı ülkelerde depremde ölenlerin sayısı,

katliamlardan arta kalan halkların nerede olduğu gibi bilgiler de pek öğrenilemiyor. Biliyorum, herkes gerçeğin peşinde, ama ona ulaşmak o kadar kolay mı bakalım?)

Daha kötüsü: Doğal bir âfet de değilmiş pek. Radikal'e göre, Devlet Başkanı Hugo Chavez'in, iktidarını 13 yıl garanti altına aldığı 'tam yetki' referandumunda oy kullanabilsinler diye, halkı riskli bölgelerden tahliye etmediği de öğrenilmiş.

Daha da kötüsü: Asrın âfeti, şimdilikmiş! 1999 yılı, çevre felaketleri bakımından, kayıtlardaki en fecîsi gibi gözükmele birlikte, "asıl 2000'i görün siz!" diyen yetkililer var.

Bir de, ironinin zalimliğine bakar mısınız: Birleşmiş Milletler, 1990'ları "doğal felaketleri azaltma onyılı" ilan etmemiş mi size? (Onyılı boşverelim, sadece 1999 bilançosu: Fransa ve Avusturya'da çığlar, Türkiye'de ve Tayvan'da dev depremler, ABD'de kasırgalar, Hindistan'da siklonlar ve Venezuela çamuru...)

Peki, şimdi de iyi haber - yazıyı tatlı bitirmek için: Venezuela'nın taze tam-yetkili Başkanı, arama bile yapılamayacak kadar çamura gömülmüş bölgeleri "anıt bölge" ilan edip öylece bırakacakmış, ebediyete kadar. Hamiyyetten gözleriniz yaşarmadı mı?

Hâmiş: Bugün, ülkemizin nurtopu gibi bir nükleer santrali olmasına ramak kalıyor. Nur ve topu!

ÇOCUKLAR YAŞADI!

26 Aralık 1999, Yeni Binyıl

Çocukken bize balıkyağı içirirlerdi. Daha iyi büyüyelim diye. Özellikle anneannemin, yemeklerden sonra, elinde kocaman bir çorba kaşığı dolusu balıkyağı ile telaşlı telaşlı peşimden koşturduğunu hatırlıyorum uzun ve loş koridorlarda. Sürekli kaçış halindeydim, çünkü balıkyağının tadı ve kokusu korkunçtu - balık balık kokardı. Anneannem sürekli kovalamaca halindeydi, çünkü bu yağın benim için çok faydalı olacağını düşünüyordu. İçinde iyot, klor, brom, kükürt, fosfor ve demirin yanısıra yüksek oranda A ve D vitaminleri bulunduğunu, özellikle bu ikincisinin kemiklerin gelişmesinde ve kemik hastalıklarının iyileştirilmesinde büyük rol oynadığını belki bilmiyordu ama torununun güçlü, güzel, zeki ve sağlıklı olmasında balıkyağının büyük payı olacağından emindi.

Hani, bir bakıma da haksız sayılmazdı anneannem: Şimdi, güzelliği, zekâyı filan bir yana bırakalım, ama bütün bu yararlı bilgileri ansiklopediden bakıp söyleyebilecek konuma gelmemde balıkyağlarının payı azımsanmasa gerek. Her ne halse, sonuçta kovalamacadan kimin galip çıktığı belli olmazdı: Kimi zaman küçük bir rüşvet karşılığı, burnumu tıkayıp yutardım koca kaşığın içindekileri. Kimi zaman da - gene rüşvete rağmen - ağzımı sımsıkı kapatıp direnirdim. O zaman da, yerlere merlere saçılan balıkyağları yüzünden ortalık batar, bir sürü iş çıkardı.

"Balıkyağı mücadeleleri" daha sonraki yıllarda adamakıllı yumuşayarak devam etti; hatta bir "uzlaşma"ya bağlandı. Şişli Terakki'deki ilkokul yıllarımda, hepimize eşit sevecenlikle davranan meleksi Cazibe hanım, bana yemeklerden sonra bir kaşık balıkyağı içirirken, hemen arkasından bir kaşık da "malt hülâsası" verince tartışma olmazdı. Çünkü, erken bira sevgimi erken keşfeden anneannem, onun tadını andıran malt hülâsasıyla birlikte

sunulduğunda o iğrenç yağa itiraz etmeyeceğimi de keşfetmişti. Böylelikle, uzun yıllar yağ-malt karışımıyla büyümeye çalışıp durdum. Sonuçta levent-endam biri olmadım maalesef, ama kemik hastalığı falan da geçirmediğim doğrusu.

Bizden sonraki kuşağın çocuklarıysa, her bakımdan olduğu gibi, balıkyağı içme konusunda da bizden daha şanslıydılar: Teknolojinin başdöndürücü gelişmesi sonucu, balıkyağları o sevimsiz koca şişelerden çıkıp, gayet sempatik küçük, sarı, şeffaf 'draje'lerin içine girivermişlerdi çünkü. Bir bardak suyla beraber yuttuğunuzda tad mad almıyordunuz. Şeffaflığa düşkün olan tüm çocuklara çok çekici gelen bu jel-drajelerin içinde küçük bir hava boşluğu da bulunuyordu ayrıca ve elinizde salladığınızda oradan oraya hareket eden bu boşluklarla birlikte, drajelerin bir tür oyuncağa benzemesi de elbette cazibeyi arttırıyordu. Bütün bunlara rağmen, yeni kuşak çocuklarının da balıkyağı içme işine gönüllerini yatırdıkları söylenemez. Sindirim sırasında ya da sonrasında, içinizden bir yerlerden nahoş balık kokuları gelmesini teknolojinin gücü bile önleyemezdi çünkü. Eh, bunu da kim sever? Kısacası, balıkyağı sorunu, kuşaklararası geçişte, bir kâbustan nâhoş bir deneyime dönüşmekle kaldı.

Ama şimdi durum başka. 1999 biterken, tüm dünya çocuklarına bir müjdem var: Hadi yaşadınız çocuklar! 2000 yılına büyük bir ihtimalle balıkyağsız giriyorsunuz! Neden mi? Çünkü, balıkyağının elde edildiği morina balığının kaynağı tükeniyor da ondan. (Meraklısı için reçete: "Morinanın taze karaciğeri alınır, öd kesesi ve diğer yaramaz kısımları ayıklandıktan sonra özel bir cihazın içine konur, su buharıyla hafif hafif ısıtılır. Elde edilen yağı açık sarı renktedir ve balık kokuludur." Meydan Larousse)

Guardian gazetesinin geçenlerde yazdığına göre, İngiliz, İrlanda, Belçika ve Hollanda balıkçılık ve deniz ürünleri endüstrisinin candamarı olan morina balıklarının nesli tükenmek üzereymiş! Sebep? Bu balıkların 'anavatanı' olan Kuzey Denizi'nin aşırı ısınması. (Aşırı avlanma da var tabii, ama ana sebep kesinlikle bu ısınmamış.) Dünyanın dörtbir yanından bilim adamları bir araya gelip ölçüm yapmışlar ve bir de ne görsünler? Burada sıcaklık son altı yılda tam 4 derece (Celsius) artmamış mı?! Morinacıkların üreme davranış

kalıpları bu sıcakta altüst oluyormuş. Isınmanın sebebi mi? Küresel ısınma tabii. Küresel ısınmanın sebebi mi? Bunu, bilim adamlarının çoğu dışında herkes biliyor: Atmosfere salınan gazlar, egzoz, fabrika bacaları filan.

Avrupa Birliği de, hemen bir kararla avlanma kotalarını en az %40 oranında azaltıvermiş. İngiliz balıkçılar ağlayıp duruyorlar şimdi. Balık-patates kızartması (fish & chips) meraklıları da korkunç fiyatları görünce ağlıyorlar. Ortalama vatandaşlarsa, o sevdikleri balık yerine ahtapot, kalamar ve tekir türünden sıcak deniz (Akdeniz!) ürünlerine alışmak zorunda kalacakları için iç geçiriyorlar. (Bu 'egzotik' yaratıklar çoğalıyormuş oralarda çünkü, 'doğal' olarak!)

Peki ağlamayanlar kim? Çocuklar tabii! Onlar yaşadı. Artık balıkyağı içmek zorunda bırakılmayacaklar. Hatta, belki de ne olacak biliyor musunuz? Kalamar kızartmalarını gövdeye indirirlerken, tadı 'nötralize etmek' değil, aksine, büsbütün arttırmak için - malt hülâsasından yapılmış - biralarından birer yudum alacaklar ve çakır-keyif, yeni binyılın keyfini sürecekleler artık. Şerefe çocuklar!

TARİHİN İÇİNDE UYURGEZER OLMAK

20 Ocak 2000, Yeni Binyıl Teknik olarak tartışmalı olsa da, bir yüzyılı değiştirdiğimiz konusunda tam bir mutabakata varmış bulunuyoruz. Zaten, itiraf etmek gerekir ki, hiçbirimizin artık teknik ayrıntılara ayıracak zamanı yok. Bu yüzyıl değiştirme meselesinin ne kadar önemli olduğu geçenlerde ispatlandı da: Yapılan bir araştırmaya göre, bilim adamlarını şaşkınlıktan şaşkınlığa düşürecek kadar çok sayıda insan, son nefesini vermek için 2000'in ilk günlerini beklemiş -- resmen ölümü ertelemiş yani! 'Millennium humması'nı belki de en iyi dile getiren, New York'ta bir hastahane de ölüm döşeğinde yatan bir adamcağız. Aylardır sadece damardan serumla beslenen adam, yakınlarına şöyle demiş: "Bırakın yeni millennium'u göreyim, ondan sonra da kesersiniz artık serumu." (Kesmişler mi kesmemişler mi, sormayın artık; bilmiyorum, merak da etmiyorum.)

Evet, yüzyılı değiştirdik sonunda. Geçen yüzyılda aya gitmeyi, dev güçte bilgisayarlar yapmayı, insan genlerini nakletmeyi becermiştik. Koyun Dolly ile başlayan memeli kopyalama furyası, müjdelersun ki, 2000'in hemen başında rhesus maymunu Tetra ile devam etti ve ilk primat da kopyalanmış oldu. İşler yolunda giderse, bu bahar Romulus ile Rhesus adlı genetik ikiz maymunlarımız da olacak inşallah! Bilim adamları, bu işin Parkinson ve şeker hastalıkları tedavisinde kullanılacağını söylüyorlarsa da, eminim siz de benim gibi, çok daha ötelere sıçranacağına ve en kısa sürede insanın kopyalanacağına inanıyorsunuzdur. Her şey insan için! Yirmibirinci yüzyılın en büyük meydan okuyuşlarından biri bu kopyalama işi. Ama yüzyılın başlarında biz insanları başka büyük sürprizler de bekliyor! Merkezi Washington'da bulunan Worldwatch Institute adlı kuruluş "Dünya Hali 2000" raporunda işte bunları açıklıyor: Yerkürenin doğal sistemlerine baskı arttıkça, 'trend'ler arasında etkileşimler olacak, bunlar birbirini güçlendirecek ve âni değişimlere yol açacak. Sonuçta hayli tatsız sürprizlerle karşılaşabiliriz." Raporun başyazarı Lester Brown,

"günümüzün akıl almaz hızla gelişen enformasyon ekonomisi hayatımızın her yönünü derinden etkiliyor; biliyoruz," diyor. "Ama," diye ekliyor: "Gene de, yüzyılı asıl biçimlendirecek olan şey, çevreye neler olduğudur." Sözün özü şu: İnternet'in muazzam çıkışına kapılırken şehvetle, yerkürenin sağlığındaki inişi gözden kaçırılmemiş miyiz saflıkla? "Sanal dünyanın o gürbüz canlılığı ile gerçek dünyanın giderek artan hastalıklı halini birbirine karıştırmak hata olur," diyor Brown. Dünya Hali 2000 raporundan iki hoş cümleyle bugünü kapatalım isterseniz: · "İnsanlar çevre bozulmasını yavaş yavaş olan ve önceden kestirilebilir birşey sanıyorlar çoğunlukla; ama bunun gerçekte böyle olduğunu varsayarsak, tarihin içinde uyurgezerlik yapıyoruz demektir..." · "Bu yüzyılda yüzyüze olduğumuz sorunların, büyüklükleri ve âciliyetleri bakımından eşi menendi görülmemiştir... Ve tabiat, 'aç-kapa' ('reset') düğmesini kullanmaz." Bilin bakalım şimdi, yukarıda söylenenlerden hangisi sanal, hangisi gerçek? (Bulmacayı çözmek için sonsuza kadar süreniz var.)

MEVSİM DEĞİŞİKLİKLERİNİ ANLAMAK

29 Mart 2000, Yeni Binyıl

İnsanın yaşlandığını anlamasının -- ya da kabul etmesinin diyelim -
- en kesin göstergelerinden biri, mevsim değişikliklerini artık ânında
farketmemesi olabilir. Çok değil, daha bir-iki sene öncesine kadar,
doğa'nın bu büyük değişim anlarını dokularında, kemiklerinde,
sinirlerinde, velhasıl tüm coğrafyasında hissedilen beden, birden bu
hassas kayıt cihazı özelliğini yitirip ibresi kopuk bir sismografa
dönmesini keşfetmek epey acı oluyor doğrusu. Gerçi, ağır ve yıpratıcı
bir kışın yerini iç hoplatıcı bir bahara bırakmasını duymak da kendi
başına acı bir deneydir. Hani şu, "yahu koca bir mevsim daha devrildi
ve ben hiçbir halt yapamadım, ne olacak halim?" duygusu. Ama, bu
boşluk duygusunun verdiği acı, gerçek değildir: Karın boşluğundan
yukarı doğru yükselen sızı, insanın önünde çiçekler gibi açılan yeni
mevsimin vaadettiği sınırsız potansiyelin de habercisidir de. Onu
karşılacak enerjinin içinizde bir yerlerde var olduğundan
eminsinizdir de ("beni asıl bu bahar görün siz"), kendinize şımarıklık
yapıyorsunuzdur biraz.

Bahar faslı başladı ve belki de ömrümde ilk kez bunu kendiliğimden
farkedemedim. Bunun yaşlanma olgusuyla ilgili olduğunu
kabullenmekte zorlanıyorum doğal olarak. Onun için, iki küçük direniş
mevziini de hemen ayarladım: Birincisi, her zaman olduğu gibi,
pozitivist, bilimsel ve objektif bir yaklaşımı elden bırakmadan şunu
söyleyebilirim: Daha birkaç mevsimdönümünü yaşayıp bedenimin
antenlerini "test etmeden" kesin bir sonuca varmak hiç de doğru
olmaz. Kimbilir, belki de beklenmedik dış etkenlere bağlı geçici bir
"yanılma" durumudur bu. (Hatta, kimbilir değil, muhakkak öyledir diye
bakıyorum şimdi, bir daha düşününce.) Ayrıca, ikinci bir ihtimal daha
var: Belki de bedenim değil, mevsimler şaşmıştır; olamaz mı yani?
Doğa'nın kendisi. Zaten, baksanıza, Amerika'da her yıl üstüste kışlar

daha kısa sürüyormuş. Kuzey denizi buzulları gitgide inceliyor ve hızla kırılıp unufak oluyormuş. Zaten dünyanın dörtte üçünü oluşturan okyanuslar da son yıllarda sürekli ısınıyor ve bütün bunlar daha sıcak bir iklimin önümüzde olduğunu ortaya koyuyormuş. Eh, kâinatın en büyük mucizelerinden biri olan tabiat şaşırmış ve mevsimler de değişirlerken kendilerini bana belli etmekte zorlanır olmuşlarsa, bunda benim nâçiz vücudumun ne kadar kabahati olabilir ki? Bahar geldi, farketmedim, ama farketmez: yaşlandığım falan yok.

"KENDİNİ YİYEN BEYİN" PARADOKSU

24 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Ey kâri, salaklaşıyorsun! Sakın üzülme fakat; yalnız değilsin. Biz de varız işin içinde ve hep birlikte salaklaşıyoruz. Çevre kirlenmesi ve çevreye yönelik başka tehditler, yeryüzünde milyonlarca insanı aptallaştırıyor!

22 Nisan'da 183 ülkeden 5,000 kuruluş ve yarım milyar insan "Dünya Günü"nü kutlarken, aynı gün o sağır kulaklarımıza böyle bir haber de geldi işte: Gerçekleşiyoruz.

Ey kâri, bu satırları okuyan senin gibi herkesin asil kanında, yüz yıl önce hiç varolmayan 500 kimyasal madde mevcut. Ve bil ki, bu maddelerin sağlığın üzerinde tam ne yaptığını bilen bir tek Allah'ın kulu yok! Bilinen bir şey varsa, o da gittikçe gerçekleştiğin, maalesef.

Londra Üniversitesi öğretim üyelerinden ve Küresel İklim Değişikliği Programı araştırmacısı Dr. Chris Williams, kirlenmenin insan zekâsı üzerindeki etkileri üzerine yapılan yeni araştırmanın sonuçlarını şöyle aktarıyor:

· Başlıca aptallaştırıcılar: Kurşun, PCB (tarım ilâçları, plastik, elektrik malzemesi vb. yapımında kullanılan bir bileşik) ve radyasyon gibi zehirli maddeler.

· İkinci bir sorun: Erozyon, ürünlerin yoksullaşması vb. nedenlerle demir ve iyot türü mikroskobik besinlerin giderek eksilmesi. Bu sorunun da tam boyutları bilinmiyor; çünkü veri toplamak çok zor ve bir sorun bir başkasına yol açabiliyor. (Örneğin, çocuklarda demir eksikliği, onların fazla demir alıp zehirlenmesine de sebep olabiliyor.)

· Bilimin kendisi de büyük sorun: Çünkü, tek tek maddelerin incelenmesi üzerine kurulu bir bilim bu; bileşik etkileri gözönüne alamıyor. Ve, her zaman olduğu gibi, bilim adamları, tahminlerinin çok

ötesinde bir sorunla karşı karşıya olduklarını anlayıp şaşırılmışlar. Hayat, sürprizlerle dolu!

· Araştırmanın en tatsız bulgularından biri de radyasyon! Hani şu, neredeyse kimseciklere zarar vermediği söylenen ünlü Çernobil nükleer kazası var ya? İşte o kazadan sonra yağmur yağmış ve bakın radyasyondan neler olmuş: Almanya'da, İskandinav ülkelerinde, İskoçya'da Down sendromu ile doğan, zihnen engelli çocukların sayısında anormal artış gözlenmiş. Rusya'da uranyum madeninden saçılan radyasyondan etkilenen küçük bir kentin çocuklarının % 95'i zihnen sakatlanmış.

Yeryüzünün durumuna bu açıdan bakıldığında, karşımıza şöyle rakamlar çıkıyor:

Güneydoğu Asya'da 1,5 milyar insan, "Yeşil Devrim" ürünlerindeki (özellikle mısırdaki) demir yetersizliğinden etkileniyor...

Dünyada 2 milyara yakın insan iyot yetersizliğinden mustarip...

Çin'de ve Himalayalar'da orman kesimi ve yangınlar dolayısıyla topraklar yağmurla akıp gidiyor ve temel besin maddelerini de birlikte götürüyor...

Kanda kurşun seviyesinin zekâyı sakatlayacak orana ulaşması: Britanya'da 10 çocukta 1, bazı Afrika şehirlerinde 10 çocukta 9!..

Inuit (eskimo) çocukları, Tropik bölgelerden kaynaklanıp bir haftada Kanada'ya ulaşan PCB maddesi yüzünden geri zekâlı oluyorlar...

Hindistan köylerinde su kuyuları florürle zehirlenmiş, içenler aptal oluyor (aklını kullanıp kaçarlarsa kendilerini kurtarıp yeni düzen kuruyor)...

İstatistikler böyle sürüp gidiyor ama asıl belâ nerede biliyor musunuz: İnsanın evriminde. Dr. Williams'ın BBC'ye söylediği şu: "İnsan beyni, kendi davranış biçiminden dolayı tehlike altında. Ekosistem içinde kendine böyle zarar veren başka hiçbir şey yok."

Sürekli göç eden ve göç yolları üzerindeki tüm bitkileri yiyip bitiren "lemming" adlı bir tür tarla faresinin bile eskisi gibi davranmadığını söylemiş araştırmacı doktor. "Ama biz insanlar lemmingler gibi davranıyoruz."

İşte böyle, ey kâri. 22 Nisan Dünya Günü'nü, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı kutladın; çevreni ve çocuklarını kutsadın. Şimdi de otur ve 26 Nisan "Çernobil Günü"nden önce, millennium'un yeni paradoksunu düşün: "Kendini yiyen beyin" paradoksunu. Hâlâ "kafayı yemediysen" tabii.

İN MİSİN, GEN MİSİN?

28 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Yunus Emre'yi tepetaklak etme pahasına söylersek, bir Türkiye var bizde, bir de dünya, bizden dışarı.

Herhangi bir gazeteye bakın, bunun böyle olduğunu kolaylıkla göreceksiniz: Bizi bize anlatan sayfalar dolusu yazıdan sonra arada "dış" haberlere ayrılmış 1 ya da 2 sayfaya gelirsiniz. O "dış", bizim de "iç"inde olduğumuz varsayılan dünyadır işte: Dışımızdaki Bütün Dünya.

Televizyonda da tıpatıp böyledir: Herhangi bir kanala bakın: Saçları her gün renk değiştiren güzel haber sunucusu, geçmek bilmez dakikalar boyunca "biz"e bizim dedikodumuzu yaptıktan sonra, o güzel gülümsemesini bir kez daha yüzüne takar: "Şimdi de," der. "Bakalım dünyada neler olmuş." Magazinel görüntülerin ağırlıklı olduğu üç dakikalık bir özetten izleriz "onlar"ın neler yaptığını ve hemen ardından kendimize döneriz, türkülerle, şarkılarla, yarışmalarla...

Anlaşıyor ki, dünya işleri Türkiye'yi pek ilgilendirmiyor. Önce Vatan.

Gene de söyleyelim dedik: "Dünyalılar" fena halde genlerle uğraşüyor şu sıralarda. Hayır, insanın genetik kodunun yazılı olduğu o 3.1 milyar harften oluşan tek cümlelik "Kitab-ül Hayat"tan bahsetmiyorum. O ayrı. Gene insanın "tanrısallaşması"na ilişkin çok önemli bir sorun daha var gündemde: "Genleri dönüştürülmüş tohumlar" meselesi. İşte bu tohumlar, şu sıralarda dünyaya korku ve nifak tohumları saçıyor. (Bizimse hiçbir şeyden korkumuz yok.)

Geçen hafta Cenova'da kıyamet koptu: Bir uluslararası biyoteknoloji konferansını binlerce çevreci bastı. Dönüştürülmüş genli tohumların Avrupa'ya sinsice yayılmasını protesto eden bu öfkeli insanları İtalyan polisinin dağıtması, en az 20 yaralıya mal oldu...

Fransa 600 hektarlık arazide ekilmiş "karışık" kolza tohumunun derhal imhası yoluna giderken, İsveç hükümeti kendi çiftçilerine, karışık kolza tohumlarını iki hafta içinde sökmeleri talimatını verdi... Almanya'daki genleri dönüştürülmüş ürünlerin yok edilmesi için dâvâlar açılıyor... Avrupa ülkeleri tarım bakanları tatil filân dinlemeden toplantı üstüne toplantı yapıyorlar: Güzelim hafta sonunu bu tatsız sorunla "piç etmeleri", yarın ve öbürgün yapılacak büyük tohum toplantısına hazırlanmak ve bir "ortak tavır" belirleyebilmek için...

Bir tür "zamanla yarış" da diyebiliriz buna. Bütün mesele, saflığın elden gidip gitmediği meselesi: Bugün yeryüzünde üretilmiş % 100 saf, yani genleri ile oynanmamış herhangi bir besin maddesi kaldı mı, sorusu.

Hâlâ önemli bir tarım ülkesi sayılan Türkiye'nin bir yurttaşı olarak bu soruyla ilgilenip ilgilenmediğini, ilgileniyorsan da nasıl bir cevabın olduğunu bilmiyorum ey kari.

Ama, gel gör ki, sen bunu düşünürken, iş işten geçmiş, cevap gelmiş görünüyor: Cin şişeden çıkmış bir kere! Artık hiçbir güç onu oraya geri sokamaz! "Kaçınılmaz" olan gerçekleşmiş, tohumların saflığı ve bekâreti bozulmuş. Genleri ile oynanmış tohumlar, bildiğimiz babadan kalma tohumlara gizlice -- ve biraz da yanlışlıkla -- karışmış. Bundan kaçınmak artık imkânsız! Sonsuza kadar da böyle, beslenme zincirinin içinde kalacak! Avrupa'da geçen hafta birbiri ardından patlayan iki skandalden bunu öğrendik. Öğrendiğimiz bir başka şey de şu: Avrupa'daki olay, buzdağının görünen ucundan ibaretmiş meğerse!

Şişeden kaçan cin masalının arkası yarın: Bu süper prodüksiyonun başrollerinde devler ve prensler var... Bakalım geniş figüran kadrosu içinde kendini tanıyabilecek misin, ey kari?

ŞİŞEDEN KAÇAN GEN MASALI - II

29 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Bahar rüzgârları...Savrulan polenler... Asfalt ve betondan fırsat bulabildikleri ölçüde "çiftleşecekler" ve tabiat, dönüşüm sürecinde bir evreyi daha tamamlayacak...

Bu, doğa'nın "doğal" hali.

Bir de "yeniden tasarlanmış" hali var onun: Hayatımızı kendi elcağzımızla Kafkasal bir kâbusa dönüştürüyor olabilir miyiz?

Belli başlı çevre kuruluşları epeydir bağıyorlardı: Genetik yapısı değiştirilmiş tohumların bütün hayatımızı kaplamasını önlemenin yolu kalmıyor, diye. Genellikle inanmıyorduk onlara; ama haklılarmış:

Dünyanın en büyük tohum ihracatçısı Pioneer Hi-Bred, Avrupa'nın mısır ürününün yaklaşık % 15'inde genetik bakımdan dönüştürülmüş malzeme bulunduğu yolundaki iddiaları doğruladı (BBC). Bu malzeme saf tohumlara rüzgârda uçuşan polenlerle ya da tohum ezme makineleri aracılığıyla bulaşmış.

İtiraf, bir başka şirketin (Advanta), Avrupa çiftçilerine yanlışlıkla "karışık" tohum sattığı açıklamasının hemen ardından geldi.

Sonuç: Avrupalılar, kendi bilgileri olmadan bu işe bulaşmışlar. Mısırdaki, kolzadaki, soyadaki, balda -- ve belki de patatesteki -- durum böyle.

Genetik değişime uğratılmış tohumların yayılmasını durdurmak için artık çok geç olduğunun da farkındalar. Ayrıca, Britanya hükûmetinin bu bilgiyi bir süredir hasıraltı ettiği de ortaya çıkiverince, Popper'in ruhunu da şâd etmeye başlamışlardır herhalde.

Bazı şirket ve hükûmet yetkilileri, bulaşmış tohumların insanlar ve/ya çevre için bir tehlike yaratmadığını söylüyorlar: "Herşey kontrol altında!"

Ama, bunca yaşamsal bir gerçeğin gizlendiğini öğrenince de insanlar kontrolden emin olamıyorlar. Genetic ID şirketinin New Scientist dergisine ifşâ ettiği gibi "ok yaydan çıktı"ysa ve Avrupa'daki

durum sadece "Aysberg'in ucu"ysa, ya gerisi?! "Yeryüzündeki beslenme zincirinin herhangi bir noktasında yüzde yüz saflık sağlamak artık olanaksız". "Yüzde 0.1 saflık limitini uygulasak, her 10 ton tohumdan 9 tonu geri çevrilir; küçük şirketlerin hepsi batır; en iyisi bu limiti yüzde 1'e çıkarmak." (BBC, 24 Mayıs)

İşte gen şişeden böyle kaçmış; onu bir daha oraya tıkamazsınız!

Dünyanın en saygın zoologlarından Profesör Hans-Hinrich Kaatz da, dört yıllık araştırma sonunda şu dehşetengiz bulguya varmış: Dönüştürücü yabancı genler "tür engelini aşmış"! Yani, balarılarının bağırsaklarındaki bakterilere geçmiş! Yatay gen transferi! Bu tür "tür atlamaları"nın insanlarda koli ve menenjit gibi hastalıklar yaratabileceğinden büyük endişe duyuluyor. (Observer, 28 Mayıs).

"Ballı" sorunu daha da acı hale getiren bir şey var: Bazı bilim çevreleri, bu tür açıklamaları yapanları "defterden siliyor"lar. Genleri dönüştürülmüş patateslerin, farelerde mide çeperini tahrip ettiğini gösteren Dr. Arpad Pustzai'nin işine son verilip araştırmalarının karalanması gibi. (Günaydın Franz!)

Galler Prensi Charles da, en saygın bilim ve siyaset adamları tarafından tartışılan bir konuşma yaptı geçenlerde: "Kendi çıkarımıza göre mühendislik müdahaleleri yaparak doğayla oynarsak, çevremize çok büyük zarar verebiliriz." (BBC, 17 Mayıs)

Büyük fizikçi ve kozmolog Stephen Hawking, Prensin "tanrıçılık oynama" konusundaki bu uyarısına aynı gün, tam da bilim adamları adına "tanrıçılık oynayarak", şöyle cevap verdi: "Bilim ve teknoloji çalışmaları, biz istesek de istemesek de olacaktır. İnsanların en fazla yapacağı, bu gelişmelerin doğru dürüst dizginlenmesini sağlamaktır." (BBC, 18 Mayıs)

Hawking, bu fazlasıyla otoriter tavrı neyin acısını çıkarmak için sergiliyor, bilinmez. Ama, bilim dünyasının dev uluslararası şirket çıkarları doğrultusunda işler yapan kesimine karşı özellikle Avrupa kamuoyunda yükselen güvensizlik dalgasından bihaber gibi.

Dünya çapındaki bu büyük tartışmadan bihaber gibi görünen bir başka insan grubu daha var: Tarım Bakanlığı, tarım kooperatifleri, ziraat fakülteleri, ziraat odaları, Yağlı Tohumlar Gnl. Md. ve çiftçimiz ve arıcımız ve milletin efendisi köylümüz ne düşünüyor acaba bu konularda? Konuşsalar da öğrenecek.

"3. HAMUR" KÂĞIDA BASILMIŞ UCUZ DEDEKTİF ROMANI

1 Haziran 2000, Yeni Binyıl

"Dünyanın akciğerleri" diye tanımlanan tropik ormanların kişisel kâr uğruna insanlar ve kurumlar tarafından büyük bir katliama uğradıklarını ortaya koyan raporun tam üç yıl boyunca hasıraltı edildiği ortaya çıktı.

Rapora göz gezdirince, bu örtbas etme olayının sebebini kolaylıkla anlayabiliyor insan. En ürkütücü dehşet filmi senaryosu dahi bu "teknik" metnin yanında mâsum kalabilir.

Avrupa Komisyonu'nun ısmarladığı raporda ilgili hükûmetler, çokuluslu şirketler, uluslararası finans kuruluşları ağır bir dille sorumlu suçlanıyor ve metinde müthiş rüşvetler, işbirlikleri, yolsuzluklar, şantaj, şiddet ve dehşet sahneleri yer alıyor.

Dünya Kaynakları Enstitüsü (WRI) ve Doğal Yaşamı Koruma Fonu (WWF) gibi saygın kuruluşların saygın bilim adamları, araştırmalarını tamamladıklarında, vardıkları sonuçlar karşısında kendi gözlerine inanamamışlar. Orta Afrika'da, Karaibler kuşağında ve Pasifik'te bulunan 11 ülkede, bütün rüşvet skandalleri soruşturulup doğru dürüst çevre koruma koşulları sağlanana kadar ağaç kesimlerinin - ve de Avrupa Birliği yardımlarının - derhal durdurulmasını önermişler.

Ayrıca, hükûmetler, yardım kuruluşları, yatırımcılar ve sivil toplum kuruluşları topluca âcilen esaslı önlemler almazlarsa, bu bölgelerdeki bâkir ormanların yalnız bekâretlerini değil, kendilerini de beş ilâ 10 yıl içinde dünyanın kaybedeceğini önemle belirtmişler. "Derhal ve âcilen!" Bu dedikleri, üç sene öncesi! Hiçbir şey yapılmamış tabii. Daha doğrusu, şunlar yapılmış: AB, daha "temiz" bir rapor istemiş; belli başlı Avrupa ve ABD şirketlerinin ve bazı hükûmetlerin adları silinerek hazırlatılan ikinci raporu da beğenmemiş; üçüncü ve "en temiz" raporun yayımlanması da bu sefer WWF'nin duyduğu bazı korkular

yüzünden durdurulmuş. Şimdilerde, yeni ve iyice "ağartılmış" bir raporun yayımlanması bekleniyor. Ama AB de bunun faturasını ödemeyi reddetmiş. Bunun üzerine WWF ilk 5000 kopyayı hamur yapmış, oradan edindiği para ile 2000'lik bir "düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı" yapacak ve önümüzdeki ay yayımlayacakmış inşallah. Ancak, araştırmayı WWF adına yapan ve başka bilim adamlarına denetleten saygın bilim adamları, "düzeltilecek hiçbir şey yok," diyorlar. "Biz yazdığımız her satırın arkasında duruyoruz!" Orijinal raporun gözlerden irak tutulmasının sebebinin de "hatalar"ın dışında bir yerlerde aramak gerektiğini ima ediyorlar.

Sonuçta, bu üç yıl içinde talanlar, orman yangınları ve şiddet olayları olanca hızıyla devam ederken, durdurulan tek şey de şüpheli kesimler yerine, şüpheli kesimleri açık eden rapor olmuş.

Bilindiği gibi, basılmış kitapların tekrar kâğıt fabrikasında hamur yapıp bu yolla elde edilen ve hiçbir zaman çok beyaz olmayan "3. Sınıf" kâğıtlara ucuz dedektif romanları basılmasına Amerika'da "pulp fiction" adı veriliyor.

Dünyanın şu andaki halini bundan iyi gösteren bir metafor bulmak da zor olurdu doğrusu.

KÖPEKBALIĞI YÜZGECİ ÇORBASI

7 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Çeyrek yüzyıl kadar önce, küreselleşme kelimesinin bilinmediği "kapalı" Ankara'da, "bizimkinden" farklı "öteki" kültürlerle yakın temasımızın çeşitli büyükelçilik binalarının önünden geçmenin pek de ötesine geçmediği bir dönemde ilk Çin lokantası açıldığında birden minik bir kültür şokuna girivermiştik.

Yeniliklere -- ve elbette yalnızca Batı'ya değil, Doğu'ya da -- daima açık çekirdek ailemiz bu fırsatı ganimet bildi ve kendini Uzakdoğu'nun Başkent'e taşınmış büyüğü havasının içine bodoslama bıraktı: Dragonlar, kırmızı ipekliler, "pagoda"lar, lakeler, kulağa "ters" gelen melodileri terennüm eden biraz "cırtlak" hanım sesleri, içine ustaca gömülü pirinç tanelerinin yer yer saydamlaştırdığı porselen çanaklar, tahta çubuklar ve buhur... Uzak, şimdi yakındı.

Bize Çince gibi gelen mönüyü incelemek için, kırmızı ipek giysili ve çekik gözlü nâzik hanım garsondan yardım aldık. Büyük oğlum, hem doğuştan maceraperest bir damağa sahip olduğu, hem de köpekbalıklarına derin bir merak duyan üçüncü kuşağın temsilcisi olduğu için, tereddütsüzce yaptı ilk seçimini: "Köpekbalığı yüzgeci çorbası." Onunla rekabetten asla vazgeçmediğim için olsa gerek, ben de aynı şeyi ismarladım.

Yirmibeş yıl kadar önce, ailemizin diğer iki ferdinin kınayan bakışları altında biraz da yapmacık bir iştiha ile içtiğimiz çorbanın içinde son kez yüzen yüzgeç parçalarının dişlerimdeki elastiki gıcirtısını hâlâ hatırlıyorum.

Ailecek küreselleşmeye geçişimizin ilk simgesi sayılabilecek köpek balığı yüzgeci çorbasını içerken, 400 milyon küsur yıllık bir evrimi sona erdirmekte olduğumuzu bilemezdik şüphesiz. Doğanın şaşmaz dengesini geri döndürülmez biçimde bozduğumuzu da.

Onu ben dün öğrendim: İnsanlığın yüzgeç çorbasına duyduğu doyurulması imkânsız iştihası, yılda 100 milyon köpekbalığının telef edilmesine yol açıyormuş! (Yanlış hesaplamadıysam, günde yaklaşık 250 bin, saatte 10.000 köpekbalığı cinayeti.) Avlanıp yüzgeçleri kesildikten sonra tekrar denize atılan hayvanlar, ya kan kaybından ya da yüzemediklerinden boğularak ölüyor, okyanus dipleri muazzam köpekbalığı mezarları ile dolup taşıyormuş. 408 milyon yıldan beri denizlerde dolaşan haşmetli köpekbalığının birçok türü tükenmek üzere. O çok korktuğumuz "jaws" yılda ortalama 12 insanın ölümüne sebep oluyormuş buna karşılık.

Yirmibeş yıl kadar önce içtiğim o ilk çorbayı nasıl kusabilirim acaba diye düşünüyorum şimdi.

BİZ BÜYÜDÜK ARTIK - HER YERDEYİZ

14 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Cehennem sıcağından şikâyetçi misin, ey kari? Daha dur bakalım; işin başında sayılırız. Asıl bundan sonra olacıklara bak. Aşağıdaki satırları oku ve titre, ey kari, mücrim gibi, baktıkça istikbaline:

"1999 kışında NASA, 1998'in 12 ayının, ABD'de kayıtların tutulmasına başlandığı günden beri en sıcak 12 ay olduğunu açıkladı. 1998 yılı, 1997 rekorunu, rekor bir farkla kırdı. 1997 ise, 1995'in rekorunu kırıyordu... Aslında, The End of Nature (Doğa'nın Sonu) kitabının ilk olarak yayımlandığı 1989'dan bu yana, yeryüzünde bildiğimiz en sıcak 10 yılın 7'si yaşandı.

Geride kalan 10 yılın en önemli istatistikleri, bunlardır işte. Bunlar, büyük patlama yapan borsanın yükseliş rakamlarından da, Başkan'ın popülarite düzeyini gösteren araştırma sonuçlarından da, üzerinde durduğumuz bütün öteki rakamlardan da daha önemlidir.

Bu rakamlar, türümüzün iki ayak üzerine ilk kalktığından bu yana en acayip zaman parçası içinde yaşamakta olduğumuz noktasını vurgulamakta. Gerek sayımızla, gerekse iştihamızla öylesine büyüdük ki, sonunda etrafımızdaki herşeyi değiştirir hale geldik.

Bu rakamlar, doğa'nın bağımsız bir güç ve bizden daha büyük birşey olarak sonunun geldiğini göstermektedir.

Ama Yeryüzü'nün devirleri şimdi daha hızlı hareket ediyorsa da - Kuzey Yarıkürede ilkbahar yirmi sene öncesine göre ortalama bir hafta daha erken gelmektedir - insan toplumu, en azından hayati önem taşıyan bu konularda tamamen felç olmuş görünüyor. Siyasi ve ekonomik zaman tam on yıl boyunca dondu kaldı: Birkaç uluslararası konferans ve yüksekten atıp tutan ateşli deklarasyon dışında, küresel ısınmayı ateşleyen karbondiyoksit salınımını durdurmak için hemen hemen hiçbir şey yapmadık. [...]

Fizikî dünyanın değişme hızı ile insan toplumunun bu değişime gösterdiği tepkinin hızı arasındaki tezat, çağımızın temel çevre gerçeğini meydana getirmektedir. [...]

Şimdi o eski ve harikulade küçüklük duygusunu hissetmek için ormana gitmek daha zor artık. Ya da dağlara. Ya da okyanusa. Hatta bir tutam yabancıçeğinin yetiştiği o arazi parçasına bile. O atılmış Coca Cola tenekeleri her yerde. Biz her yerdeyiz. [...]

Dağlardan, denizlerden, kentlerden, ormanlardan oluşan; balığı, kurdu, böceği, insanı ile; karbonu, hidrojeni, nitrojeni ile uğuldayan, çiçeklenen, gizemli, zalim küre - üzerinde konakladığımız kısacık an içinde şirazesinden çıkıverdi. O, büyük ölçüde biz'den ibaret artık."

(Bill McKibben, The End of Nature, Anchor Books, 1999, s. xv-xxv)

SANDALETLER VE BİSİKLETLER

27 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Gazeteler 25 diye yazıyor, ama aslında tam 35 yıllık bir serüvendi bu. Türkiye'nin nükleer enerji peşindeki kof hülyâsı. Yılan hikâyesi. Yalan hikâyesi. Dipsiz karanlık kuyusu ülkenin - Akkuyu. Bitmek bilmez karabasanı.

Ama bitti işte: Poff! Kan-ter içinde uyanıldı ve kalkıldı karanlıkta: "Üff, amma da pis rüyaydı." Yılanın kuyruğu kopuverdi - ve bilebildiğim kadarıyla, yılan kuyrukları bazı kertenkelelerinki gibi değildir; yeniden oluşmaz.

Büyük paraların, yeraltında ve yerüstündeki büyük güçlerin devreye girdiği bir olay. Yeraltı sağladı zaten: Deprem durduramazdı. Yeryüzüne çıkıldığında oranın da sapasağlam olduğunu gördük: "Siyasî irade"nin bu yönde tecelli ettiği hükûmet sözcüsünce ciddi ciddi açıklandı. Eh, kala kala bir tek gökyüzü kalıyordu bu durumda. İnsan için küçük, ama insanlık için dev nükleer adımı bir tek Allah durdurabilirdi olsa olsa. Semavî irade. Ama, buna da pek ihtimal olmadığı, Enerji Bakanı'nın enerjik sözlerinden anlaşılıyordu.

Ama olmadı işte. İşin içine hiç beklenmedik bir başka irade karıştı: Kamuoyunun iradesi. Yurttaşlara, sürekli olarak karanlıkta kalma tehdidi altında oldukları telkin edildi. Asıl karanlık elektrik kesintilerinde değildi ama: Bilgilenme hakkından yoksun bırakılmaktan doğan gerçek karanlık sözkonusuydu. Ne kadar pahalıya patlayacaktı bu iş insanlara? Ne kadar tehlikeliydi? Alternatif yok muydu?

Üç temel soru ve bunlardan türeyen binlerce başka soru. Soru soru soru.

Bu soruları ısrarla, yılmadan soran genç insanlara donkişotlar ve baldırıçıplak marjinaler, bir tür "paryalar" gözüyle bakıldı. O kadar ki, sandaletlerini ayaklarına takıp bisikletlerine atlayarak Ankara'daki anti-

nükleer bir protestoya katılanların gösterisi, basında "Nükleer Savaş!" manşetiyle verilebildi. Uluslararası konsorsiyumlar ve "ulusal siyasi irade" karşısında sandaletleri ve bisikletleriyle soru soranların "savaşı"!

Dün, Başbakan'ın nükleer santral ihalesinin iptal edildiği ve alternatif enerji arayışlarına gidilebileceği yolundaki açıklaması, bana kalırsa, görüldüğünden daha önemli: Ardındaki bütün o tozlu topraklı yollar da dikkate alındığında, bu iptal olayı, Türkiye'nin son yıllarda içine girmiş görüldüğü ilginç değişim sürecinin kilometre taşlarından biri olarak değerlendirilse yeridir.

Anti-nükleer mücadeleyi yıllardır yılmadan yürüten sivil hareketlerden Greenpeace'in Türkiye kolu sorumlularına dünyanın dörtbir yanından gelen mesajları da sadece geleneksel "tebrik ve dayanışma" mesajları olarak düşünmemeli: Benzer sorunları yaşayan ve benzer soruları soran başka ülkelerin çocukları başka birşey daha söylüyorlar o mesajlarda: Bu iptal kararının onların mücadelesini kolaylaştıracağını.

Yani, radyasyon nasıl sınır tanımıyorsa, sivil mücadeleler de sınır tanımıyor.

Ve Türkiye, belki de ulusal kurtuluş hareketinden bu yana ilk kez, bir yurttaş hareketi ile başka ülkelere "emsal" oluyor. Gündelik medya klişesini ilk kez doğru bağlamda kullanmaya çalışırsak: Türkiye "bir ilk'e imza atıyor," da diyebiliriz.

Sandaletli ayakların çevirdiği ve bisiklet pedallarıyla çok yol alınabiliyor yani.

Darısı, düşünce ve ifade özgürlüğünün başına.

DİNOZORLAR BURNUMUZUN DİBİNDE YELLENİYOR - I

30 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Bilimin, popüler bilimin, yalancı bilimin ve bilim-kurgunun favori ortak konularından biri, dinozorlar. Daha doğrusu, yeryüzünün insanoğlundan önce gördüğü en müthiş canavarların bundan 160 küsur milyon yıl önce nasıl olup da "birdenbire" ortadan kalktıkları sorusu. Bu konuda sayısız kuram var tabii, ama en yaygın üç tanesi şunlar:

İklimin hızla değişip sıcaklığın düşmesi sonucunda hayvanların donarak ölmesi;

Büyük yanardağ patlamaları sonucunda çıkan öldürücü gazlarla iklimin yaşanmaz hale dönüşmesi ve yaratıkların zehirlenerek ölmesi;

Devâsâ bir göktaşının düşmesi sonucunda ortalığı kaplayan toz-duman bulutunun iklimi değiştirip dondurucu soğuklara yol açması ve böylece pek çok canlı türünün ölümüne sebep olması.

Aslında, medyanın da en sevdiği konuların başında geldiği de söylenebilir dinozorların. Türün yokoluşu konusunda yeni bir kuram ya da spekülasyon ortaya atıldığında, canavarlar da -- olağanüstü güzellikteki renkli çizimleriyle birlikte -- "magazin" sayfalarının baş köşelerini süslüyorlar -- ve tabii her seferinde de okurlara Spielberg'in o kötü Jurassic Park filmi hatırlatıyorlar.

Dünkü gazetelerde bu konuda çok ilginç bir yeni kurama yer verilmekteydi: Dinozorlar, -- yüzünüze güller! -- ciddi bir "yellenme sorunu" yüzünden toptan yok olmuşlardı! Çin'de yayımlanan ve her zaman Komünist Partisi'nin ciddiyetine uygun ağırbaşlılıkta bir üslup kullanan Çin Gençlik Gazetesi, adını vermediği bir Fransız bilim adamına atıf yaparak aynen şöyle diyordu:

"Her biri 80 - 100 ton çeken hayvanlar, her gün 130 ilâ 260 kilo gıda tüketiyor ve dur durak bilmeksizin yelleniyordu." Gazeteye göre,

dinozor "yel"leri, yüksek oranda metan gazı içerdiği için, hayvanların yeryüzündeki yaklaşık bir milyon yıllık ikameti sırasında atmosfer bu gazla dolup "taştı" ve sonunda ozon tabakasının "delinmesi"ne yol açtı. Ozon tabakası atmosferi güneşin morötesi ışınlarından korumaz olunca, yeryüzü bitki örtüsünde muazzam değişimler meydana geldi. Ortaya çıkan besin yetersizliği de dinozorların topyekûn açıklıktan ölmeleri sonucunu doğurdu.

"Kendi yelinde boğulan dinozor" teorisi, bütün gönderme ve uzantılarıyla, bir tatil sabahı insanın yüzünde hafif bir tebessümle okuyacağı ve hemen arkasından da (bu konudaki bir sonraki habere kadar) unutulacağı mükemmel bir magazin haberi gibi görünüyor. Tarih, bilim, espri, egzotizm ve görsellik dozu ne eksik, ne de fazla.

Gel gör ki, ey kari, kazın (ya da, bu durumda dinozorun) ayağı pek de öyle değil. İşi küresel ısınma boyutunda ele aldığı zaman, bu küçük ve sevimli haber, dinozorların yokoluşları ile ilgili en akla yakın ve gerçekçi kuram olabileceği gibi, dinozorların yokoluşları ile ilgili en akla yakın ve gerçekçi kuram olabileceği gibi, aslında seninle, insan türünün geleceği ile ilgili çok önemli bir "felâket habercisi" de olabilir pekâlâ.

İnsanoğlu ya da insankızı olarak, yaktığın ormanlardan çıkan gazların, o ormanlardan arta kalan otlaklarda otlattığın sığırlarla davarların yellenmesiyle atmosfere boca edilen metan gazlarının, kestiğin ağaçları kendisine şölen yapan termitlerin saldırdığı gazların hesabını yaptığın zaman, göreceksin ki, dinozorlar sana sandığın kadar uzakta yaşayıp ölmedi.

BİR DİNOZORUN HEZEYANLARI

31 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Dinozorların kendi yelleri içinde "boğuldukları" kuramından söz ediyorduk dün. Şimdi, bu "eski" olayı, "yeni" bir olaylar dizisiyle bağlamaya çalışalım. Yalnızca Temmuz'un son haftası içinde elimize ulaşan üç ayrı raporda şunlar söyleniyor:

1) WWF ve IUCN adlı saygın çevre kuruluşları, özellikle Yunanistan'daki ve Avrupa'daki son orman yangınlarının, 1997 ve 98'de Doğu Asya'da meydana gelen korkunç yangınlarla birlikte ele alınması gerektiğini ve bunların "iki yıl içinde meydana gelecek büyük küresel felâketin" sadece bir habercisi olduğunu söylüyorlar.

Rapora göre, Pasifik'te beklenen yeni El Niño olayı ile birlikte çok daha fazla ve çok daha büyük yangınlar olacak. Yunanistan'daki yangınlarsa, dünya çapında olup bitenlerin bir "mikrokozmosu"ndan ibaret. (BBC) Bu raporlarda, ABD'de son 10 yılda görülen ikinci en korkunç yangın felâketinin (NBC) dikkate alınıp alınmadığını bilmiyoruz.

2) Saygın Science dergisinin yeni bir makalesinde, Grönland ve Kuzey Kutbu buzullarının büyük bir hızla eridiği bildiriliyor. Kutup buzulları son 20 yılda yüzde 6 oranında "çekmiş" ve Arktik buz "şapkası" son 50 yılda yüzde 42 incelmış.

Tahminlere bakılırsa, yüzyılın ortalarına doğru yaz aylarında artık kutuplarda buz örtüsü olmayacakmış. Bu, yeni ve ucuz deniz ulaşımı bakımından çok iyi haber (düşünsenize, Kutupta bir Boğaziçi). En kırılgan ekosistem olan kutuplar açınsındansa kötü haber. (New York Times)

3) Yine Science dergisinden: Britanyalı araştırmacılar, atmosferin üst tabakalarında yeni bir sera gazı keşfetmişler. Triflorometil sülfür pentaflorür, atmosferin üst tabakalarından sıcaklığın uzaya kaçmasını engelleyen "sera" gazlarının başında gelen karbondiyoksitten 18,000 kere daha güçlü bir "ısı tutucu" imiş!

Raporun yazarlarından Dr. Bill Sturges'e göre bu gaz sadece 40 yıldan beri atmosferde mevcutmuş. Yani, insan faaliyetlerinin bir yan-ürünü olarak gelmiş kâinata. Bu "yeni yetme" gazımız, büyük olasılıkla, yüksek voltajla çalışan âletlerin türettiği bir şey; ve müthiş yüksek ısıtma kapasitesinin yanında, son derece uzun ömürlü.

Şimdilik, düşük seviyesi bakımından küresel ısınma üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sanılıyormuş gazın; ama, neredeyse "ölümsüz" olduğundan, gelecekteki etkisi hiç de kolay kestirilemeyecek gibi. (BBC)

Şimdi şöyle: Endüstri, otomobiller, uçaklar vb. aracılığı ile salınan karbonların yanı sıra, sadece orman yangınlarıyla atmosfere yılda 1 ilâ 2.5 milyar ton sera gazı salınıyor. Ormanların yerini çöl almamışsa, otlaklar alıyor. Zaten ormanları ya kereste için kesiyoruz ya da hayvancılık için yakıyoruz.

Otlaklarda 1.2 milyar büyükbaş hayvan otlatıyoruz: 5 adam başına bir büyükbaş hayvan. Bu sığırlarımız; davar, deve, keçi, at ve domuzlarımızla birlikte havaya her yıl 73 milyon ton metan gazı yelliyor. Çünkü, yedikleri otlardaki selülozu ayrıştırmak için barsaklarındaki anaerobik bakteriler metan gazı üretiyor.

Sığırları hamburger ya da cızbız köfte şeklinde mangallarda pişirip ormanları daha fazla yakıyoruz. Kestiğimiz kerestelerin bir kısmını ise akıl almaz ölçüde çoğalan termitler yiyor. (Şu anda adam başına yarım ton termit/karınca düşmekte!) Yediklerinden tıpkı inekler gibi metan üreten bu minik hayvanlar astronomik boyutlarda gaz çıkarıyor: Bir termit yuvasından dakikada 5 litre metan çıkabiliyor.

Ayrıca, kutuplardaki sürekli buz (permafrost) tabakasındaki tundralarda ve okyanusların kıt'a sahanlığı çamurlarında muazzam ölçülerde sıkışıp kilitlemiş "ağır metan" gazı var. Sera etkisiyle okyanuslar ısınıp, buzlar çözülürse, buradaki potansiyel metan salınımı yılda yarım milyar tonu aşabilecek. Bu bileşikler atmosferi ısıtınca, daha fazla su buharı birikebilecek. Kendisi de güçlü bir sera gazı olan bu ilâve su buharı ise yeryüzünü büsbütün ısıtacak. (Bill McKibben, The End of Nature, 1999)

Yani, atmosferi ısıt, sera gazları açığa çıksın; sera gazlarını açığa çıkart, atmosfer ıınsın ve bu böyle gitsin...

Dinozorlar, yellenmekten vazgeçemezdi, ey kari. Ya sen?

EYYÂM - I BÂHUR

2 Ağustos 2000, Yeni Binyıl

"Eyyâm-ı bâhûr"! Çocukluğumun sahil kasabasında bütün "çete"nin yüreğine ürpertili bir heyecan salan büyülmüş sözcükler.

Heyecan, güneşin yeni göveren tuzlu küçük bedenlerimiz üstüne acımasızca çullanacağını bilmek gibi mazoşistçe bir keyiften geliyordu. O yaz'ın da adam gibi, yani düpedüz yaz gibi yaşanacağını kendi biyolojik mevsim saatimizle bilmekten gelen bir güvenden kaynaklanıyordu daha doğrusu.

Ürpertiyse, korkudandı. "Eyyâm-ı bâhûr" ya da o kasaba çocuklarının tümünün ağzındaki yanlış söyleyişle "ehen buhur", daima Ağustosun hemen başında yakıcı bir sıcak dalgası halinde gelip bir hafta boyunca hepimizi buharlaştırırken, bir de tatsız söylenceyi yanında getirirdi: "Sam yeli".

Şaşmaz bir şekilde sekiz gün süren "ehen buhur" sırasında esen bu yelin, değdiği ıslak bedenlerde beyaz beyaz lekeler bırakacağına, bu lekelerin de ömür boyu silinmeyeceğine o zamanlar aramızda inanmayan yoktu. (Hoş, kendi payıma, buna hâlâ inandığımı itiraf etmekte hiçbir sakınca görmüyorum ya, neyse.) Küçük beyaz lekeler o an için pek önem taşımasa da, birkaç ay ya da en geç bir yıl içinde karşı cinsle kuracağımızdan emin olduğumuz romantik ilişkiler açısından ölümcül bir estetik engel oluşturacağından, bu konuda herkesin derin bir korkusu olurdu.

Allah'tan, herşeyin mutlak çaresinin bulunduğu o müthiş dönemde yaşıyorduk: Demir, sam yelinin amansız düşmanı ve kalkanıydı. Boyna veya bileğe bir ipe asılacak ya da mayonun lâstığına iliştiliverecek küçücük paslı bir çivi - mutlaka demir olmalıydı, başkası, altın bile olsa bu durumda asla işe yaramazdı! - doğa'nın müthiş gücünden gelecek her türlü tehlikeyi bertaraf etmeye yeterli olacaktı.

Ve öyle de oldu. Sahil kasabasında geçirdiğimiz o altın çocukluk yıllarında, her seferinde muntazaman gelen ve muntazaman sekiz gün sürdükten sonra geçip giden "ehen buhur"larda bizim çete mensuplarından bir teki bile - arada yüzerken çivisini düşürmüş olsa dahi - sam yeli yeyip "lekelenmedi" ve dolayısıyla da sonraki yıllarda hepsi pek çok güzel aşk yaşadı...

Dünkü Saatli Maarif Takvimi, "Eyyam-ı bâhûr"un başladığını bildiriyordu. "Deniz günleri" yani. Yani, "en sıcak sekiz gün". Sabah bu konudaki bilgiyi okuduktan sonra, sıcak dalgasının aynı gün tüm yurdu terkettiğini, sıcaklıkların 15 derece birden düşeceğini de okudum gazetelerde. Daha sonra, "küresel ısınma iklim kuşaklarını da değiştirdi, "Türkiye artık sıcak kuşakta!" diyen haberi de okudum. Ekosistemlerin küresel ısınma yüzünden kuzeye doğru kayacağını, güneye Afrika sıcaklığı yerleşirken Karadeniz'de pamuk yetiştirilmeye başlanabileceği haberlerini de okudum...

Sokağa çıktım sonra. "Eyyâm-ı bâhûr"un ilk gününde öğle vakti... İnsanın içine işleyen serinlikte şakır şakır yağmur altında ellerimi cebime sokmuş, dudaklarıma bir ısıklık bile takamadan yürürken, biz bu yıl atlamış olmayalım bizim ehen buhuru - "geçmiş olmasın sakın" diye bir düşünce gelmesin mi aklıma?

Hemen bir demir parçası arandım bileğime asayım diye -- bulamadım.

SABOTAJCI

7 Ağustos 2000, Yeni Binyıl

Adana'nın Karaisalı ilçesinde dört gün önce başlayan kızılçam orman yangını kısmen kontrol altına alındı, ama 2000 hektarlık alan tamamen yandı. Adana'nın ardından Antalya/Manavgat'ta çıkan yangınlar kısmen kontrol altına alındı, ama 2,700 hektarlık yeşil alan tamamen yandı. Side'de çıkan yangın kontrol altına alınamadı, Perg'e'deki antik kentte çıkan yangınlarsa kontrol altına alındı, ama 1 hektar orman alanı yandı ve tarihi eserler tahrip oldu.

Orman Bakanı bu yıl çıkan yangınlarda - şimdilik - 20 bin hektar (yani Gökçeada kadar bir alana eşit) ormanlık alanın yok olduğunu açıkladı. Bakana göre, bu, geçen yıla göre 3 kat fazla. Ama, bu hesap doğru olmayabilir. Çünkü, Orman Genel Müdürlüğü, geçen yılın ilk 6 ayında yaklaşık 1,500 hektar yandığını daha önce bize bildirmişti (AA). Bu rakam doğru ise, 3 değil, en az 13 katlık korkunç bir artış var demektir!

Bakan, ayrıca, bazı yangınlarda birtakım sabotajcılardan da bahsetmiş, ama onları yakalayamadıklarını da eklemiş. İyi haberse şu: "Buraları" bir yıl içinde ağaçlandıracaklarını ifade etmiş Bakan ve her yıl 55 bin hektar alanı ağaçlandırdıklarını belirtmiş. Ne var ki, bu açıklamalar da biraz fazla iyimserliği barındırıyor olabilir. Zira, Türkiye'nin ormanlarında sürekli, düzenli ve büyük oranda bir azalma olduğu da yine daha önceki resmî açıklamalardan çıkıyor.

Mali açıdan bakılırsa, yalnız tomruk bedeli olarak, son dört günlük iki yangında 45 trilyonluk zarara uğrandığı hesaplanıyor!

Finans yönü ise işin en önemli parçası bile değil. Hayatın kendisi tehlikede! Cumhurbaşkanı Sezer, üç gün önceki açıklamasında işte bu yönü vurguluyordu: "... Sadece orman varlığımız değil, yaşamın sürekliliği için hayati önem taşıyan doğal dengeler de bozulmaktadır." (AA)

Sözün özü, sonbahara varıldığında, 2000 yılının, bu açıdan Türkiye'nin en kara yılı olarak tarihe geçmesi çok muhtemel.

2000 yılı, ABD'de de son 50 yılın en kara yılı olarak şimdiden tarihe geçti bile: Ülkenin Kanada sınırından Meksika sınırına kadar uzanan 11 Batı Eyaletinde, cehennemden ta kendisi yaşanıyor: Şu âna kadar 62 bin yangında en az 1,5 milyon hektarlık orman ve yeşil alan kavru; 20 binden fazla itfaiyeci ve asker yoğun ateş ve duman altında "Körfez savaşı'ndan beter koşullarda" görev yapıyor; kızıldevillere ait tarihi yerler tehlikede; günde 15 milyon dolar harcıyor ve şu âna kadar en az 300 milyon dolar harcadığı saptanmış.

Ekim'de, hatta Kasım'da karlar yağana kadar bu yangınların daha da artarak gideceği en yetkili ağızlardan belirtiliyor. (BBC, NBC)

İtalya'da Temmuz ayında 32 bin hektarlık ormanı yok eden "rekor" yangınlar Ağustos'ta gene başladı: Sardunya, Foggia, Roma çevresi yanıyor; Yunanistan'daki "rekor" yangınlarsa başta Sisam, birçok yerde ormanları kasıp kavurdu ve Atina çevresinde neredeyse tüm ormanları bitirdi; geçen hafta İspanya'da Madrid - Valencia arasındaki bölgede en az 2 bin hektarlık alan kül oldu; Kazakistan'da 10 gündür süren yangınlarda 1000 hektar kül oldu ve milli parklar tehlike altında...

Bütün bu yangınlar, bütün bu rekorlar tesadüf tabii: İşte düşük nem, aşırı sıcaklar, "kuru yıldırımlar", yağmursuzluk, çıraya dönüşen ormanlar, La Niña doğa olayı, atılan sigaralar, olası sabotajlar hepsi nasılsa bu aralarda dünyanın dörtbir yanında tesadüfen bir araya geliverdi. Yoksa küresel ısınmayla, sera gazlarıyla, insan davranışlarıyla filân hiç alâkası yok...

ABD Orman İdaresi Başkanı Mike Dombeck: "Gerçekten Tabiat Ana'nın insafına kaldık," demiş.

Çok geç bayım, onu Ana'nızı becermeden önce düşünecektiniz.

Sabotajcıyı çok uzaklarda aramayalım.

GECİKEN TATİLCİLER İÇİN BULUNMAZ FIRSAT!

31 Ağustos 2000, Yeni Binyıl

Haber: "Çöl sıcağı" geri geliyormuş. Haberin yorumu: Okulların açılmasına 10 gün kala yaşanacak bu "güneşli günler", "geciken tatilciler" için "yeni fırsatlar" yaratacakmış. (Sabah, 30 Ağustos)

Normalde dehşetle karşılanması beklenebilecek "çöl sıcağı"nın nasıl bir anda "güneşli günler"e dönüştüğü ve bunun nasıl yeni fırsatlar yarattığını anlamak için çok fazla da kafa patlatmaya gerek yok. "Dikkat!" ibaresiyle başlayan bu küçük uyarıcı haber, hepimizin ortak düşünce tarzına tercüman oluyor aslında:

Fizikî dünya, iklimler ve çevre büyük bir hızla, gözle görülür şekilde değişiyor; insanlık olarak bizim bu değişime gösterdiğimiz tepkinin hızı ise, sıfır. Dünya hâpı yutuyor; bizse bundan yeni fırsatlar çıkartmaya çalışıyoruz. Bir hız ve zaman problemi de denebilir: Değişim hızı ile değişime tepki hızı, birbiri ile ters orantılı.

Doğrusu dünyanın en radikal çevre militanı ya da endüstri düşmanı yayın organı sayılmayacak olan ünlü Time dergisi, son sayısının kapak konusu olarak "Kuzey Kutubundaki Buzların Erimesi"ni seçmiş. Nâçiz yazarınızın bu konudaki pek çok yazısında kaleme almaya cesaret edemeyeceği şiddette uyarılar geliyor makalede: "Resimde görülen kutup ayısı tehlikede, ama sen de ey okur, o ayı kadar tehlike altındasın," deniyor başlıkta meselâ ve ardından da küresel ısınmanın şu anda bile gezegeni nasıl tehdit altına aldığı ballandıra ballandıra anlatılıyor.

Küresel ısınmanın, ironik bir biçimde küresel soğumaya da yol açması, meselâ Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın 12.000 yıl sonra eskisinden de korkunç yeni bir buzul çağına girmesi, insana masal gibi geliyor belki, ama inanın hayli somut bir ihtimal. Dahası, "Younger Dryas diye adlandırılan bu çağın gelmesi, 20 yıl içinde bile mümkün!

İnsanlığın yüce medeniyetini yıkımdan koruyabilmek için bir kuşağın ömründen epey kısa bir zaman dilimine sahip olduğumuz ortaya çıkıyor ve bunu da Time dergisi yazıyor!

Gene bir zaman problemi ile karşı karşıyayız yani: Dünya Milletlerinin hiçbir zaman uygulamayacaklarının anlaşıldığı (hatta, ABD senatosunun imzalamayı bile düşünmediği) Kyoto Protokolü, bundan 12 yıl sonra ilk tedbirlerin uygulanmasını öngörürken, iklim değişikliklerinin çok yavaş ve tedrici olacağı düşünülüyordu. Tümüyle yanlış olduğu bugün açıkça bilinen bir varsayım!

İklim değişecek değil. İklim değişmeye çoktan başladı: Dünyanın buzdan şapkası eriyor, medeniyetlerin doruğuna çıkmış ülkeler buzul çağına girmek üzere, daha az medenî yerlerde ise kuraklık, çölleşme, açlık ve seller, orman yangınlarıyla kolkola ölümcül bir vals yapıyor. Dünyanın "termostat"ı bozuldu. Çivisi çıktı da diyebiliriz.

Time da yazdıktan sonra, artık küresel ısınmanın "doğrulanıp doğrulanmayacağı bilinmeyen bir diğer teori" olduğunu yaymak gerçek bir entellektüel sahtekârlık olur.

Geciken tatilciler için son fırsatlar bunlar yani - Batan geminin malları!

ULUSLARIN FAKİRLİĞİ YA DA KİMSEDE MORAL KALMADI

KAHRAMANLAR VE ALÇAKLAR

31 Aralık 1999 , Yeni Binyıl

Geçen Eylül ayı ortalarında Bosna'da bir doğumevinde dünyaya bir çocuk geldi. Adını bilmiyoruz. Çok merak etsek öğrenirdik belki, ama bunun fazla önemi de yok. Asıl önemli olan, bebeğin 'sıra numarası' ve onu çok iyi biliyoruz işte: Yaklaşık üçbuçuk kilo ağırlığındaki bu mavi gözlü bebek, gezegenin altı milyarınıcî sâkini olarak ilân edildi. Bu sembolik bir jestti: Aynı anda dünyanın dörtbir köşesinde farklı ten renklerinde binlerce başka bebek de doğdu tabii, ama insanlık âlemi, Bosna'daki savaş ve katliamı düşünerek, orada doğan bebeğe altı milyarınıcî insan 'ödül'ünü lâıyk gördü işte. 2000'e girmeden az önce o yuvarlak ve sihirli rakama ulaşmıştık! Kalabalıklaşmıştık.

Oysa, daha yüz yıl önce çok daha تنها bir gezegenimiz vardı. 1900'de aşağı yukarı şimdikinî dörtte biri kadardı: Birbuçuk milyar. (Tabii sadece insanlar olarak; yoksa bilimum hayvanat ve nebatatla paylaştığımız bu gezegende sayılamıyacak kadar çok olduğumuzu söylemeye bile gerek yok herhalde.) Yirminci yüzyıl: Kayda geçmiş insanlık tarihinin yaklaşık yüzde 3'ü. Bu kısacık zaman dilimi içinde dört misli çoğaldık, radyo dinlemeye, telefonla konuşmaya, uçmaya, antibiyotik kullanmaya, sinemaya gitmeye, televizyon seyretmeye, uzayda ve sanal uzayda 'surf' yapmaya başladık; küreselleştik, ömrümüzü uzattık; dev örgütler yarattık; akıl almaz servetler, süper vücutlar, mega şehirler yaptık. Bir yandan da kıt'alararası balistik füzeler attık, atom bombaları patlattık, herbir yana mayın döşedik, içimizden 111 milyon kişiyi savaşlarda yitirdik, yeni savaşlarda askerler yerine yüzde 90 oranında sivilleri öldürmeye ve gitgide büyüyen sayılarda çocuklarımızı savaştırmaya başladık; ozon tabakasını deldik, atmosferi toza dumana boğduk, binbir canlı türünü ortadan

kaldırdık. Sonuç olarak, yirminci yüzyıl sonundaki dünya, dünya çapında bir eğlence parkı ile yine aynı çapta bir canavarlar sarayına dönüşmüş görünüyor. İnsanlık, varolduğu andan bugüne kadar yaptığı tüm buluşların yarısını, toplam kayıtlı tarihinin işte bu yüzde 3'lük diliminde yaptı: Yirminci yüzyılda. Kendisi de dahil olmak üzere tüm canlı türlerini bir anda yokedebilecek güce nükleer bomba ile bu yüzyılda ulaştı insanoğlu (ya da insankızı). Genetik kopyalama yöntemiyle kendisini yeniden yaratma olanağına kavuşması da yine bu yüzyılda oldu denebilir. Yani, yokeden ve vareden sıfatına, bu tanrısal sığata, hiçbir zaman bu yüzyılda olduğu kadar yaklaşmamıştı da diyebiliriz. Tarihin en büyük kahramanlıklarıyla en büyük alçaklıklarının eşzamanlı olarak sırtıta yaşadığı başka bir yüzyıl göstermek, epey zorlu bir iş olur. Bilim, sanat ve kültür insanların çoğu, kimi zaman 'akıntıya kürek' çekme pahasına da olsa, çoğulcu duyuş ve düşünüşün başını çekerek, insanlığı dönüştürme çabası içinde 'kahramanlar' safında yer alıyor. Yirminci yüzyılın önemli 'yeniden keşiflerinden biri olan 'anti kahramanlar'ın (bunları, post-modern dönem öncesi bir bakışla 'alçaklar' diye de nitelendirebiliriz pekâlâ) kahramanlar karşısında ne kadar şansları olacağını, çocuklarımız görebilecek ancak. Not: Bu yazı, Atilla Aksoy ve Suay Aksoy editörlüğünde gerçekleştirilen "Unutulmayanlar: 20. Yüzyılın Portreleri" fotoğraf sergisi (İstanbul, 24 Kasım 1999 - 4 Ocak 2000) ile eşzamanlı olarak yayımlanan aynı adlı kitabın önsöz'ünün biraz değiştirilmiş halidir. (1999'un son gününe uygun düşer, diye düşündüm.)

PUSULASINI ŞAŞIRMIŞ İNSANLIK

6 Mart 2000, Yeni Binyıl

Mozambik'in en büyük gazetelerinden biri olan Noticias'ın evvelki günkü manşeti: "Batı Mozambik Trajedisine Gözlerini Yumdu!" Aslında eksik bilgi: "Batı" yerine "insanlık" demeliydi genel yayın yönetmeni - büyük "İ" ile. Ağaç tepelerinde tneyip günler boyu a-susuz bekleyen, orada ocuk doğuran, korkunç hastalıklara yakalanan, ve "olgunlaşınca" da aşağıdaki sel sularına pat diye düşüp ölen binlerce siyahî insanın yardımına koşan 5 helikopter görüntüsü, dünyayı hem "şoke etmiş", hem de kızdırmış, iyi mi? Ama, kayıtsız kalan sadece Batı değil; pusulanın deliler gibi dönen ibresi dört ana yönü birden gösteriyor. İnsanlığın insanlığı kurtarıp geliştirmek için bulabildiği en yetkin araç olan Birleşmiş Milletler, hepimizle birden dalga geçiyor: Uluslararası Doğal Felâketleri Azaltma Onyılı daha yeni tamamlandı ve işte resmî sonuç: Son on yılda "doğal" felâketler tam üç katına çıkmış! Kızılhaç Federasyonu'nun rakamlarına göre de, doğal felâketlerden ölen insanların yüzde 96'sı - kibarca - "gelişme yolunda" diye adlandırılan yoksul ülkelerde ölüyor, 1 milyar insan tamamen plansız gecekondularda oturuyor, en hızlı büyüyen 50 kentin 40'ı deprem bölgelerinde kurulmuş, 10 milyon insan da kesintisiz sel tehdidi altında...

Amerikan yardım kuruluşlarından birinin başkanı, bu zengin - fakir ayrımcılığına da dikkat çekerek şöyle bir kıyaslama yapıyor: İsviçre'de bir çığ felâketi olmuş, 10 kayakı da bunun altında kalmış olsaydı, saniye geçmeden 10 helikopter onları bulmak için harıl harıl uçmaya başlardı, diyor. Ama Mozambik, böyle olayların ilki değil ki, sadece "sıradaki". Geçen yılı hatırlayın: Türkiye'de Marmara ve Düzce depremleri, Atina ve Tayvan depremleri, Hindistan'da, Vietnam'da ve Venezuela'da korkunç seller... Venezuela'da ölenlerin sayısı hiçbir zaman bilinmeyecek. Mozambik'e dönelim: Bir milyondan fazla evsiz-

barksız insan, sivrisinek bulutları, yılanlar çiyenler arasında sıtma, verem, kolera gibi hastalıklardan kırılırken bakın neler oldu:

- 90.000 kişiyi bir hafta besleyecek 370 ton yiyecek (yemeklik yağ, şeker, vesaire) BM depolarında haftalardır bürokrasi yüzünden bekletiliyor;

- Britanya'nın Savunma Bakanlığı ile Uluslararası Yardım Bakanlığı arasındaki kavga yüzünden haftalardır gönderilemeyen helikopterler sonunda tam yola çıkarılacakken, kiralanan uçaklara sığmadıkları anlaşıldığından yeniden hangarlarında;

- Güney Afrika ile Mozambik arasında bürokratik tartışmalar yüzünden birçok helikopter gönderilemiyor;

- Komşu Zimbabwe de kendi helikopterlerini yardıma gönderemiyor, çünkü onları Kongo'daki "yağma savaşı"na göndermiş bulunuyor maalesef!

- Ve nihaî darbe: Helikopterlerin TV ekranlarında çok iyi görüntü vermekle birlikte, çok da işe yaramadıkları, asıl çözüm için teknelere ihtiyaç olduğu ortaya çıkıyor! Şimdi Mozambik'le birlikte hepimiz, Madagaskar üzerinde seyreden Gloria kasırgasının getireceklerini kaygıyla izliyoruz. Gene hepimizle alay edercesine "dünyanın en hızlı gelişen ekonomilerinden biri" diye adlandırılan Mozambik'in yılda adam başına 152 dolar geliri olduğunu ve gelişmiş ülkelere haftada 3 milyon dolara yakın borç ödediğini de biliyoruz. Söyleyin şimdi: Trajedi mi, yoksa dünyanın en gülünçlü oyunu mu bu?

ÇÜRÜK KİRAZLARI AYIKLAMAK

22 Mart 2000, Yeni Binyıl

Dünyada yeni buluş sahiplerinin en çok başvurdukları yer, kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi, ABD Patent Bürosu. Milyonlarca kişinin patent almak için önünde kuyrukta beklediği bu kuruluşun 1988 yılındaki sözcüsü Charles H. Duell, bundan 12 yıl önce şöyle demiş: "Yapılabilecek bütün buluşlar yapıldı, icat edilebilecek herşey icat edildi." (Time dergisi). Son yıllardaki gelişmelerin ışığında, büro sözcüsü Bay Duell'in müthiş yanıldığını, hatta kendine çok yanlış bir iş seçmiş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Buluşlar ve icatlar öylesine hızla birbirini kovalıyor ki, normal insanın bunları izlemesi bile olanaksız. Bill Gates'in dediği gibi, "gelişmeler neredeyse düşünce hızında oluyor". Yirmibirinci yüzyılın en başdöndürücü gelişmeleri - ve tabii aynı zamanda kârları - da, bilgisayar (İnternet) ve biyoteknoloji alanlarında oluyor. "Tech wealth" adı verilen bu yeni "bilgisayar zenginliği"ni ve bunun ne gibi "yan etkileri" olduğunu, şimdilik bir yana bırakalım ve ikinci alana eğilelim biraz. Koyun, keçi, inek, domuz... bilimum hayvanların "kopyalanması", hatta kopyaların da kopyalanması olayları "umur-u âdiye"den, yani olağan olaylardan sayılmaya başladı. Şimdi, "yaratıkların en onurlusu" olan insanoğlu nefesini tutmuş, kendisinin ne zaman kopyalanacağını beklemekle meşgul. İnsanın gen haritasının tekmiil çıkarılmasına da bir yıldan az bir zaman kaldı. Bilinen hububat türlerinin genlerinin de değiştirilmesiyle, ortalıkta çok sağlam, dayanıklı ve gürbüz tahıllar kol geziyor.

BBC'den son aldığımız bir habere göre, Britanya Hükûmeti biyoteknoloji kullanımında yepyeni bir adım atılmasına önyak olmuş: Sigorta şirketlerinin, bir insanı sigortalamadan önce genetik deneylerden geçirmesine izin verecekmiş hükûmet. Böylece, bir insanın ciddi bir hastalığı atalarından tevarüs etmesi riski

ölçülebilecek. Bu da şu demek oluyor ey kari: Ailende bir hastalık varsa, sigorta şirketi senden daha yüksek prim isteyecek. Britanya Sigortacılar Derneği sözcülerinden Mary Francis de bunu doğrulamış: "Bir insanın hastalanma olasılığı kanıtlanırsa, bu ne kadar üzücü bir durum olursa olsun biz bu kanıtı dikkate almak zorundayız." Francis hanım üzüyor, ama ne yapsın, başına taş basıyor. Tüketiciyi koruma gruplarından bazıları da böyle bir uygulamada primlerin "dramatik" bir şekilde yükseleceğinden kaygı duyduklarını açıklamışlar. Ama, asıl kaygı verici gelişme orada değil. Genetik testlerin böylesine yaygın kullanıma açılmasına karşı çıkan gruplar, bu durumda yeni bir "alt sınıf" doğacağını söylüyorlar: Yani alınlarında resmen "hastalıklıdır" diye yazan, sigorta kapsamı dışında kalmaya mahkûm bir yeni " alt sınıf" bu. Bu kadarla da kalmıyor aslında: Eşcinsellerden daha yüksek prim alındığını öğrenince, kendi sigorta şirketini kuran işadamı İvan Massow, "dehşet verici bir eğilim" diye adlandırmış bu brojeyi. "Manavdan kiraz seçer gibi," diyor Massow. "Şirketler, çürük olmayan insanları seçip sigortalayacaklar; çürükler de ortada kalacak." Hani İngiltere'de eskiden bizde olduğu gibi, kesekâğdının altına çürük meyveleri sokuşturma adeti de bilinmediğinden, bu seçme eksiksiz yapılacak, diyebiliriz. Hatta, bundan bir sonraki mantıki adım da, "genetik bakımdan saf" olanlara çok özel, indirimli prim tarifeleri uygulanması. İskandinav ülkelerinde, Britanya'da, ABD'de, Almanya'da 1920'lerden başlayarak ta 1970'lere kadar süregelen yaygın kısırlaştırma uygulaması ile sakatlar, geri zekâlı kabul edilenler, işsizler ve 'serseriler' filân toplumdan ayıklanmışlardı, hatırlarsanız. Ama, bu, etik bakımdan epey kaygı yarattığı gibi, uygulamada da bazı zorluklar çıkarıyordu. Şimdi, biyoteknolojideki bu muazzam gelişmeler sonucu, önümüz açık, işimiz çok kolay: En saf genlere sahip olanları hemen ayırdedeceğiz ve onlara dünyayı vereceğiz. Cesur ve zengin yeni dünyayı.

BREZİLYA'NIN DOĞUM GÜNÜ

20 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Yeni millennium Brezilya'ya biraz gecikmeyle geldi. Daha doğrusu, Brezilya'nın yöneticileri, ülkenin 500. yaşında, yani yarım-millenyumluk olduğuna karar vermişler. Halk da bu büyük olayı kendine özgü ünlü festivallerinden biriyle, sambalar yaparak kutluyor. Brezilya'nın kendine seçtiği "sıfır yılı", ilk beyaz adamların bu topraklara ayak bastığı 1500 oluyor. Portekizli denizci Gaspar de Corte-Real bu tarihte ilk resmî ayak basmayı gerçekleştirmiş. Onun ardından da genç kâşif Pedro Alvares Cabral, o zamanki Portekiz Kralı I. Manoel adına burayı sahiplenmiş. Yeni gelen beyazlarla, o ülkenin daha önceki sâkinleri arasındaki ilk karşılaşma sâkin geçmiş: Avrupalı medenî beyazlardan Amerikalı ilkel kıızılderililere verilen hediyeler behiyeler filân. Ama, hemen ardından beyazların kıızılderilileri "hediyelik eşya"ya dönüştürmeleri olayı var: Onları gaspedip Avrupa'ya köle olarak satmaya girişmişler. O tarihten beri de bu iki ırk arasında yolunda gitmeyen birşeyler var.

Portekizliler bu cennet gibi mekâna ilk geldiklerinde, buralarda yaşayan 1000 kabileye mensup 5 milyon kıızıderili varmış. Aradan geçen 500 yıl içinde kabile sayısı 210'a, insan sayısı da 350.000'e inmiş. Beyazlar kıızıderilileri epey tüketmiş yani. Tüketim çağı çılgınlığı işte. Beyazların getirdiği hastalıklara karşı bağışıklıkları hiç olmayan kıızıderililer, şiddet, köleleştirme, baskı ve işkencenin yanı sıra bir de bu hastalıklar yüzünden sapır sapır dökülmüşler. (Zaten, çoğu, çalışmanın insan doğasına aykırı olduğuna inandıklarından, zorla çalıştırıldıklarında hemen ölüyorlar. Bu yüzden, kıızıderililerden köle olamıyor; köleci beyaz adamın dramı da işte burada yatıyor.) Telef olanlardan arta kalanların da toprağı, yeri yurdu pek belli değil: Brezilya, tüm kabilelerin kendi topraklarına sahip olma hakkını tanımayan iki Latin Amerika ülkesinden biri. Hükûmetlerin kendilerine

uygun gördüğü arazi şeritlerinde asgarî sağlık ve eğitim şartları içinde sersefil yaşadıklarından, yerlilerin ortalama ömür süresi, beyazların neredeyse yarısı kadar. Zaten, altın gibi değerleri madenlerin, yağmur ormanı kerestelerinin ya da hidroelektrik santrallerinin yaratacağı kârların peşinde koşan beyazlar, kızılderilileri, gelişmenin önünde birer engel olarak görmekteymiş. Özellikle bir kabilenin, Guarani'lerin başlattığı bir de "moda" var: Binlerce, belki de milyonlarca yıldır yaşadıkları topraklardan tamamen atılan bu kızılderililer, muazzam oranda intihar etmeye başlamışlar. Gerek sivil toplum kuruluşları, gerek araştırmacılar, bu korkunç intihar oranını, topraksızlığa bağlıyorlar. Bu yüzden de, yerli halk, ortada pek kutlanacak birşey olmadığını düşünüyor: Yanomami kabilesinin lideri Davi Yanomami, bu 500üncü doğumgünü hesabında büyük bir yanlışı olduğu görüşünde: "Beyazlar Brezilya topraklarını keşfettiklerini haykırıyorlar, ama bu kuyruklu bir yalan," diyor. "Atalarımız ezelden beri buradaydılar. Beyazların yaptığı keşfetmek değil, yağmur ormanı çocuklarının toprağını gaspedip onları da yoketmekten ibaret." Kızılderililer, bu hafta sonu, "karşı-kutlama" törenlerini başlatıyorlar. 2000 kızılderilinin gösteri yürüyüşü yapacakları yer, Bahia eyaletindeki bir kumsal. Beyazlara göre medeniyetin başladığı yer burası: Portekizli "kâşif"lerin o güçlü ayaklarını bastıkları yer. Kızılderililerse, bu "sıfır yılı"nın, beyazların kendilerini sıfırlamaya başladıkları yıl olduğu düşüncesindedir. Dünyada gelir dağılımı adaletsizliğinin en yüksek olduğu ülke Brezilya, beşyüzüncü yaşını işte böyle kutluyor. İyi ki doğdun Avrupalı Brezilya, sen çok yaşa, e mi?

BEYAZIN DA BEYAZI

26 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Daha önce de yazmıştık: Brezilya'da işler gitgide karışıyor. Ülke, bundan 500 yıl önce Portekizli bir maceraperest denizcinin, filosofun başında buralara ayak basmasını kendisi için "sıfır yılı" seçti. Ama 365 gün 365 gece sürecek sambalı, neş'eli bir doğumgünü partisi hesapları tutmadı. Yanlış hesabın Bahia eyaletinden döneceği önceden belliydi aslında: Geçen ay, tam kutlama hazırlıkları doruğundayken, ülkenin beyazlardan önceki sâkinlerinden bir kızılderili kabilesinin öfkeli şefi, elinde oku ve yayı ile Meclis'i basmış ve Senato başkanını ölümlle tehdit etmişti, "Kim neyi keşfetmiş bakalım?" diye. 22 Nisan'da başlayan şenlikte de havai fişeklerden çok, polisin 2000 kişilik kızılderili topluluğunu dağıtmak için kullandığı plastik mermilerin, gözyaşartıcı bombaların sesleri ve izleri ortalığı kapladı. Kızılderili işleri bürosunun başkanı, hükümetin bu tek yanlı tutumunu protesto etmek için istifa etti. Ha Ha Hae kabilesinin reisi de bu olayları, 500 yıl öncesine benzetiyor: "O zaman da gelmişler, herşeyi yağmalamışlar, yerli halkı şiddete boğmuşlardı."

Kızılderililerin yanı sıra siyahlar da indirgenmiş oldukları marjinal rolü protesto ediyor, Topraksızlar Hareketi adlı köylü grubu ise, işletilmeden durduğunu iddia ettiği 500 çiftliği işgal ederek doğumgünü kutlamalarına katılmayı planlıyor. Kısacası, kendisini "geleceğin ülkesi" diye adlandıran ve en az üç ırkın uyum halinde yaşadığı iddia edilen "rüya gibi" Brezilya'da, bizlerin de âşinâ olduğu bir "kimlik krizi" had safhaya varmış görünüyor. Ünlü Jornal do Brasil gazetesi şu manşeti atmış: "Brezilya, 500 Yılı'nı Kendini Tanımadan Geçirdi." Bu yarım millennium'da dönüp kendine bakan birçok Brezilya vatandaşı da gördüklerinden memnun değil. BM Kalkınma Vakfı'nın son raporuna göre dünyada gelir dağılımı adaletsizliğinin en koyu olduğu ülkelerden biri olan Brezilya'da muazzam bir şiddet dalgası hüküm

sürüyor. Kitapları yarım milyonun üzerinde satılan tarihçi Eduardo Bueno: "Brezilya işi niye yürümedi, bunu herkes bilmek istiyor artık," demiş. "Belki de herşey o ilk günden yanlış başladı." Ülkenin bu ilginç vicdan muhasebesine hiç katılmayanlar, yöneticiler tabii. Turizm ve Spor Bakanı Greca, "etnik barış ülkesi" diye tanımlamış Brezilya'yı ve kızılderililerin, "topluma kabul edildikleri için müteşekkire olmaları" gerektiğini belirtmiş. Ama, "nankör"ler sadece kızılderililerden çıkmıyor. 20 milyon doları konserlere ve futbol müzesi kurmaya harcayacak yerde, 500 okul, 500 de hastane yaptırabilirdi diyen çok sayıda toplum önderi, gazeteci, yazar çıkmış. Futbol deyince, Brezilya'nın favori oyununun efsanevi kahramanı ve ülkenin en tanınmış insanı olan Pele, "Brezilya'dan utanıyorum!" diye demeye vermiş. "Hükümet fonlarının çarçur edildiği, hırsızlığın gemi azıya aldığı ve namussuz politikacıların at koşturduğu bu ülkeden utanıyorum." (New York Times) Nobel Edebiyat Ödülü sahibi (1988) ünlü romancı José Saramago'nun "keşif"le ilgili eleştirisi de çok ağır: "Kültürlerarası diyalog ya da insanların karşılaşması değildi bu. Şiddet, soygun ve fetihtir." 500. kutlamaların "mucidi" sayılan Başkan Cardoso ise, durun bir dakika, bir yanlış anlama oldu gibilerinden bir düzeltme yapmış: "Bu bir kutlama ve şenlik olacaktı, bir uyanış çağrısı değil." Ne var ki, yanlış anlayanların bitmek tükenmek bilmeyen gösterileri yüzünden, önemli dua törenlerini programından çıkartmak zorunda kalmış. Herşeyi yanlış anlayan kızılderililerle siyahlar, acaba Mali'deki kadınlar gibi mi yapsalardı: Yüzlerini ve bedenlerini binbir kremle ağartsalar ve yeni beyaz kimlikleri ile kutlamalara öyle katılsalar, olmaz mıydı acaba?

VİETNAM SAVAŞI: KİM KAZANDI?

1 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Dün, önemli bir yıldönümüydü. Bundan tam 25 yıl önce, 30 Nisan 1975'te Vietnam Savaşı "resmen" sona ermişti. Filmler dışında artık kimsecikler pek hatırlamasa da, yakın geçmişin en büyük savaşıydı bu: Kan, ölüm, dehşet ve vahşet...

Savaş, ABD'nin Kuzey Vietnam'ı bombalamasıyla 1964'te başlamıştı. Ardından, 11 yıllık muazzam bir insan ve doğa yıkımı geldi. Saygon'da son helikopterin Amerikan Büyükelçiliği çatısından havalanması, 390 ve 843 no'lu Kuzey Vietnam tanklarının da birkaç blok ötede --o zamanlar "Bağımsızlık Sarayı" diye adlandırılan-- başkanlık binasının demir kapılarını yıkıp saat 11:30'da binaya ulusal bayrağın çekilmesi ile "bitti".

Amerikalıların "Vietnam Savaşı", Vietnamlıların da "Amerikan Savaşı" diye adlandırdıkları bu tuhaf insanlık olayını kim kazandı, kim kaybetti peki?

Tarihçiler başta, tüm insanlık, bunun, Amerika Birleşik Devletleri'nin 200 yıllık kısa tarihinde kaybettiği ilk ve tek savaş olduğunda birleşiyor. Yani, Vietnam kazanmış, ABD kaybetmiş.

Buraya kadar bir sorun yok da, kayıpların sayımına geçildiğinde, iş biraz karışıyor: Amerikan askerlerinin ölü sayısı, toplam 58,000. Vietnamlı askerlerle sivillerden ölenlerin sayısının ise -- hiçbir zaman tam bilinemeyecek olmasına rağmen - 3 ilâ 4 milyon olduğu tahmin ediliyor! Tümüyle Vietnam topraklarında geçen bu savaşta başka bazı gerçekleri de gözönüne almakta yarar olabilir:

ABD ordusunun, yoğun orman dokusunu seyrelterek düşmanı daha iyi görüp öldürmek amacıyla püskürttüğü yaprak dökücü kimyasal zehir Agent Orange var meselâ. Ormanlara boca edilen milyonlarca varil Agent Orange, içindeki öldürücü dioksin zehiri ile bu ülkenin doğal

dokusunu mahvetmenin yanı sıra, kuşaklar boyu Vietnamlıların kanserden ölmesine, çocuklarının ve torunlarının deforme doğmasına yol açıyor. (1 milyon Vietnamlının bu zehrin etkisi altında kaldığı tahmin ediliyor. Öte yandan, Amerikan ordusunun bu savaşta önemli rol oynamış Amirallerinden Elmo Zumwalt, torununun sakat doğmasını da, oğlunun kanserden genç yaşta ölmesini de, oğlunun orada savaşırken bu zehrin etkilerine maruz kalmış olmasına bağlıyor.)

Ayrıca, savaşta kullanılan havan mermileri, her yere serpiştirilmiş antipersonel mayınlar ve toprağa gömülü 200 kiloluk bombalar her durumda ortaya çıkıyor ve sayısız patlayıcılar hem yepyeni can kayıplarına, hem de tarım alanlarının kullanılmaz hale gelmesine neden oluyor...

Kan, ölüm, dehşet ve vahşetten çeyrek yüzyıl sonra Vietnamlılar zaferlerini, yaşayan komutanlarının katıldığı görkemli törenlerle kutlar, ABD'nin o zamanlar savaştan kaçıp askerlikten "kaytarmakla" suçlanan şimdiki yöneticileri de bu "düşündürücü" yıldönümünü tek kelime etmeden mutlak bir sessizlikle geçiştirirlerken, soruyu bir daha sormak lâzım belki: Bu savaşı kim kazandı, kim kaybetti? Tek bir cevap hakkınız var. Yardım alabilirsiniz.

KÜRESELLEŞMENİN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

3 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Perşembe'nin geleceği Çarşamba'dan belliydi. Önce geçen Kasım'da "Seattle Savaşı" (Battle in Seattle) oldu, onun ardından Nisan ayında Washington'daki "bahar âyini" geldi, şimdi de 1 Mayıs gösterilerinde ortalık ayağa kalktı. Kıtalararası bir öfkenin dumanları gittikçe sık aralıklarla gözlerimizi yakıyor, burnumuzun direğini sızlatıyor. Geçen yıl sonunda Dünya Ticaret Örgütü'nün, dünya ticaretinin en gürbüz olduğu yerlerden Seattle'da düzenlediği Konferans onbinlerce insan tarafından alenen basıldı. Bir millennium'a elveda, bir yenisine de merhaba niyetine. Dünyanın dört bir yanından akın akın gelen işçilerin, işsizlerin, işçi sendikalarının, çiftçilerin, hippie eskilerinin, kilise mensuplarının, çevrecilerin, bazı hisse senedi sahiplerinin, anarşistlerin ve kısaca sadece yoksul diyebileceğimiz insanların isyanı. Siyah, beyaz, kızıl ya da sarı derili, genç ya da yaşlı farketmeksizin. Küreselleşme olgusunun getirdiği olumsuz sonuçlara ve onu temsil ettiklerini düşündükleri ulus-aşırı dev şirketlerin bencilliğine, uluslararası finans kuruluşlarının "zenginlerden yana tavrı"na, vahşi kapitalizme ve onun devletlerine karşıydılar. Adalet, eşitlik, hakkaniyet istiyorlardı.

Belki, tam neye karşı olduklarını, istediklerinin nasıl gerçekleştirilebileceğini kendileri de bilmiyorlardı, ama hayatın binbir kanalından akıp bu protestoda birleşmişlerdi işte. Siyahlarla, gangsterlerle, Vietnam savaşı protestocularıyla ve daha binbir badireyle başetmeye alışık ABD polisini kimi yerde adamakıllı âciz durumlara düşürdüler ve Örgüt'ün açılış törenini yaptırmamayı bile başardılar... Arkası da çok çabuk geldi. Dünya Bankası ile IMF'nin ABD'nin kalbinde, Washington'da yaptıkları olağan bahar toplantıları da Seattle'daki gibi "basıldı". Ona benzer bir "benzemezler koalisyonu", yine Internet'i kullanarak müthiş bir hazırlık yaptı.

Dünyanın önde gelen malî kurumlarının "demokratik olmayan, hesap sorulamayan ve yoksul ülkelerin yoksul kitleleri yerine dev şirket ve bankaları kollayıp arkalayan, çevreyi ve insanı takmayan" tavrına, dozu giderek artan eleştiriler yönelttiler. Gemlenemeyen bir öfke sokaklarda ifadesini bulmaktaydı. Washington polisi, Seattle'dan çıkardığı "ek ders"lerle hazırlıktı: Milyon dolarlık "isyan bastırma" giysileri, isyan bastırma araç-gereçleri ve bir yığın isyan bastırma tatbikatı... Ama, gene de oralardan ciddi dumanlar çıktı. Dünya Bankası ve IMF yetkililerini, küreselleşme ilkesinden hiç vazgeçmemekle birlikte, onun getirdiklerinden yararlanamayan kitlelere karşı bir tür özür dilemeye de zorlayacak kadar yoğun dumanlar... Ve işte şimdi de geleneksel 1 Mayıs. İşçi ya da bahar bayramı -- Nasıl yorumlarsanız artık. 1 Mayıs 2000'de, beş kıt'ada sayısız insan biraz şenlik ama biraz da öfke kokan bir havada ortalığı birbirine kattı gene. İngiltere'de, Almanya'da, İsviçre'de, İskandinavya'da, Filipinler'de, Rusya'da ve başka yerlerde... Neo-naziler, aşırı milliyetçiler, ırkçılar ve yabancı düşmanları da boş durmadılar... Aynı gün: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, küreselleşme ile ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını birbirine bağlayıp, "vidansız politikacıları" suçladı ve bu konuda âcilen konferans toplanmasını istedi...Bir Fransız yargıç, küreselleşmiş suç örgütleri yüzünden "haydut devletler"i itham etti. Dünya eğitim zirvesi, yoksul ülkelerin eğitimi üzerindeki kavga gürültüyle sürüp gitti...Papalık, yoksullardan özür diledi... Dünyanın kesin ağırlığı nihayet ölçülmüş! Gezegenimiz, tahmin edilenden yüzde 0,2 daha hafif çıkmış. Bu kesin hesap nereden geliyor dersiniz? Seattle'dan tabii. Küreselleşen dünya artık daha hafif!

AMA HAYDUTLUK DA KÜRESELLEŞTİ

4 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

5 kıtayı saran 1 Mayıs gösterilerinin, Londra cephesinde öfkeli yığınların öfkeli yıkımlarına da dönüşmesi üzerine Britanya Başbakanı Tony Blair, çok tipik bir Britanyalı tepkisi göstererek: "Absolute disgrace!" demiş. "Tam bir utanç vesilesi." Maskeli göstericilerin polisle sokak muharebelerine girişmesini ve bir "fast food" lokantasını tahrip etmesini de şöyle yorumlamış: "Bu eylemlerin kanaat ve inançlarla hiç ilgisi yok; kafasızca girişilmiş haydutluklardan başka birşey değil bunlar." (BBC)

İşte mesele tam da burada ya. "Kafasızca girişilmiş haydutluklar"ı, yalnız Londra'nın maskeli gruplarında değil, çok daha geniş bir çevrede de görebiliyoruz bu küreselleşme çağında. Blair ve Batı'nın diğer pek çok yöneticisi, çifte standardı bir an için bırakabilseler, "inançsız haydutluk"un burunlarının dibinde kol gezdiğini de söyleyebilirlerdi. Fransız yargıç ve yazar Jean de Maillard, Le Monde Diplomatique'teki son makalesinde, küresel haydutluğun patlama yaptığını açıkça dile getiriyor. "Gangster Devletler" başlıklı bu yazıda, bakın nasıl özetleniyor mekanizma: Günümüzdeki küreselleşmenin en belirgin özelliği olan 'deregülasyon' (kısıtlayıcı kuralların kaldırılıp akış serbestisi sağlanması), dünya çapında yepyeni bir pazar açmıştır. Ekonomik küreselleşmenin karanlık yüzü, cürümlerle beslenen bu hukuk pazarıdır... Hükümetler kendi regülasyonlarını da en yüksek fiyatı verene satma yarışındadırlar. Küreselleşmenin gerçek öncüleri, uyuşturucu tacirleriydi. Ta 1960'larda, dünyanın en pahalı ve kârlı mallarını kıtalararası ticarete açarken kimseden izin almamışlardı... Eroin ticaretinin azmasından kaygılanan ABD, Marsilya'daki "Fransız bağlantısı"nın üzerine gidince, uyuşturucu şebekelerinin ağırlık merkezi de, serbest ticaretin büyük savunucusu ABD'ye kaydı. Gerisini de biliyoruz zaten... Dünyanın en büyük uyuşturucu tröstleri

kuruldu, dünyanın her yerinde istikrarsız hükümetleri manipüle etmeye başladılar... Muazzam bir bağımlı kitlesi oluştu, bedenlerinden ve organlarından başka satacak hiçbirşeyi olmayan yoksul kadınlar, erkekler, çocuklardan oluşan küresel bir insan ticareti aldı başını gitti... Devletler de, mal ve sermaye akışındaki bariyerleri hemen kaldırmayı ihmal etmediler. Neyi açığa çıkardıkları umurlarında bile değildi... Taze sermayeye daima büyük açlık duyan ekonomik sistemler, bunun kaynağı konusunda en ufak kaygı duymadıklarından, haydutlar da kara kazançlarını bu ekonomilere boca ettiler. Küreselleşme ve deregülasyon, "offshore" cennetleri olmadan tamamlanamazdı. Devletler de hukuk sistemlerini "bypass" edip bu "offshore" vergi ve banka cennetlerini semirtiler. Mantar gibi biten mikrodevletler, egemenliklerini ve hukuk sistemlerini, en fâhiş parayı verene satıyorlar ve böylece kendi sistemlerini birer fâhişe haline getiriyorlardı." İşte Blair'in Britanyası sınırları içinde Isle of Man, Guernsey, Jersey vb. bölgeleri, "tarafsız" İsviçre, Monaco, Vatikan, Malta, Kıbrıs, Lüksemburg, Liechtenstein, Andorra, Karaibler ve Doğu Asya'daki "offshore devletler" böyle birer kara para aklama cenneti oldular. Uluslararası haydutluğun yıllık yüz milyarlarca dolarlık cirosu, resmî ekonomilere sessiz sedasız giriverirken, hiçbir hükûmetin bundan en ufak kaygı duyduğu, bunu "bir utanç vesilesi" diye nitelediği görülmemişti nedense... Mütemediyen yapılan uluslararası zirvelerde devlet ve hükûmet başkanlarının o koca koca deklarasyonlarının bir tekinin bile hayata geçirildiğini gören de yok... Kısacası, dünya çapında bir haydutluk ve hukuksuzluk patlaması var ortada. Haydutluk da küreselleşmiş durumda yani. Dünyanın en yoksul insanların küresel gelirden aldıkları sefil gelir payı son 10 yılda % 2,3'ten % 1.4'e gerilerken, küreselleşmenin bu yanlarına isyan edenlerin "kafasız haydutlar"dan ibaret olduğunu söylemek, biraz insafsızlık olmuyor mu acaba?

ELMASLAR EBEDİDİR

15 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Anneler gününde annenize armağan etmek üzere küçük bir elmas yüzük seçmeden önce, ışıklı ve pırıltılı vitrinin önünde bir-iki dakika fazladan durmalıydınız. O ekstra 120 saniye, elmas ve pırlanta fiyatlarının oluşumu hakkında size çok öğretici bir hikâyeyi anlatıp bitirmeme yeterdi. Jonah Dumbuya'nın hikâyesi bu. Kendisi, dünyanın en büyük elmas kaynaklarından biri olan Sierra Leone vatandaşı. 23 yaşında bir öğretmen. Bundan üç yıl önce, şimdiki gibi sıcak ve rutubetli bir günde, oturduğu ve çocukları okuttuğu köyde sık çalıların arasında yürürken, isyancı gerillalarla karşılaşmış. Şimdi bütün dünyanın "aradığı" savaş ağası Foday Sankoh'un komutasındaki Devrimci Birleşik Cephe (RUF) gerillalarıyla. Tepeden tırnağa silâhlı isyancı askerler Dumbuya'yı yere çökerttikten sonra sağ kolunu ve iki kulağını palayla uçurmuşlar. İşlerini bitirdikten sonra da genç öğretmenin kalan sağlam eline bir mektup tutuşturmuşlar: "Bunu hükümetine götür de sana yeni bir kol versin, e mi!"

Observer gazetesinin 4 ayrı muhabirle Londra'da, Sierra Leone'da, New York'ta ve Antwerp'te hazırladığı "özel rapor"da Batılı silâh tacirlerinin, çürümüş savaş ağalarının ve içimizdeki bitmek tükenmek bilmez mücevherat tutkusunun, milyonlarca insanın kesilip biçilmesine nasıl yol açtığı hikâyeye ediliyor. Burada öğretmenimiz Dumbuya, dünyanın en zengin Batı ülkeleriyle en yoksul Afrika ülkelerini; Doğu Avrupa'nın tozlu Kalaşnikof depolarıyla tropik ormanların içindeki saz damlı kulübelerin kolsuz bacaksız çocuklarını; dünyadaki gelinlerin yarısının yüzük parmaklarını süsleyen pırıltılı elmaslarla kan-ter-ıstırap üçgenini birbirine kopmaz bağlarla bağlayan devasa ve karmaşık zincirin minicik ve kanlı bir halkasını oluşturmakta --Kendisi, bunları bilmese bile. Öğretmenimiz, bunları bilmiyor olabilir, ama hesabı çok kuvvetli: "Sierra Leone'da bir pırlantanın değerini öğrenmek mi

istiyorsunuz?" diye soruyor. "Söyleyeyim: Kesilen tüm kollarla bacakları toplayıp bir kenara koyun. Ondan sonra, son 10 yıl içinde madenlerden çıkarılan tüm elmasları da toplayıp öbür tarafa koyun. Ardından da elmasları kol-bacıklara bölün. İşte size Sierra Leone'da bir elmasın değeri." Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Annan, insanlığı Sierra Leone başta olmak üzere Afrika'nın yardımına çağırılmış acı acı. Ve ABD başta, Batı ülkelerini suçlamış. ABD, kendi asker göndermediği gibi, uçak tahsisi için de BM'nin ödeyemeyeceği kadar çok,yani fâhiş paralar istiyormuş, Annan'a göre. Üstelik, insanlık adına oraları barış ve huzura kavuşturacak BM Barış Gücü askerlerinin de, elmasın pırıltısını görünce akılları başlarından gidiyormuş. Sierra Leone'a zırhlı kariyerleri ile giden 900 kişilik koca bir Gine taburu, "silahlarımızı kaptırdık" deyince, insan şüpheleniyor demiş Genel Sekreter. "Zırhlı araçları satmış olmasınlar sakın?" Boşuna dememişler ey kari, "elmaslar ebedidir" diye.

KİTAB-ÜL HAYAT

25 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

Müjdelere olsun, ey kari: Ömür boyu beklediğin an geldi çattı işte! "Hayatın Kitabı"nı pek yakında okuyabileceksin! Şunun şurasında 15 gün birşey kaldı -- Bilemedin, 3 hafta. Üç hafta daha dişini sıkabilirsen, kâinatın 3 ½ milyar yıllık en büyük sırrı, kocaman bir kitap halinde gözlerinin önüne seriliverecek. İnsanı gökler hâkimi Gordon gibi kâinatın merkezine yerleştiren anlayışa göre - ki, biliyorum, sen de hepimiz gibi bu anlayışı benimsemektesin elbette, başka türlü elinden gelmez çünkü - yerlerin ve göklerin en şık şifrelenmiş yaratısı olan insanoğlunun (ya da insankızı) sırrına vâkıf olacaksın.

Washington Post'tan Rick Weiss'ın yazdığına göre, gelmiş geçmiş en büyük, en iddialı, en cür'etli biyolojik proje olan insan "genomu"nun "haritasını çıkarma" girişimi, artık sonuçlanmak üzere. Biyolojinin "Gaal Destanı" diye de adlandırabiliriz bunu. Hani, Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin hikâyesindeki, herkesin peşinde olduğu o kutsal kupa gibi bir şey. On yıldan beri insan genomu denen çift iplikli sarmal genetik kodun çözülmesi için muazzam bir yarış sürüyor. İki milyar dolara mal olan bu projede, insanın aya gönderilmesi için kullanılmış bilgi işlemlerinin milyonlarca kat fazlası yapılıyor. Amaç, bu genom'un biyolojik ve kimyasal kodundaki milyarlarca "harf"i okumak, oradaki esrarengiz moleküler mesajı çözmek ve böylelikle de insanın tam bilgisine ulaşmak. Bilge Sokrates'in dediği gibi: Kendini bil! ABD'de bir özel şirkete ve bir de kamu fonlarıyla desteklenen uluslararası vakfa bağlı bilim adamları, ayrı ayrı yarışmaktalar. Yarış iki-üç hafta içinde sonuçlandığında, bu bilim adamları biz dünyalılara Hayatın Kitabı'nı sunacaklar. İnsan bedenine nasıl yaşaması gerektiğini dikte eden yaklaşık 3 milyar genetik kod parçasını tespit etmiş ve bir güzel de sıraya dizmiş olacaklar. Bu parçacıklar, kalıtımın moleküler temelini oluşturan çekirdeksi asitlerin içindeler. Yani

DNA'nın. İnsan genomunu devâsâ bir ansiklopedi gibi düşünün. Tek cümle halinde yazılmış bir ansiklopedi bu. Üç milyar yüz milyon kadar harften oluşan cümlede neredeyse tek bir noktalama işareti yok. Neredeyse iki metre uzunluktaki bu moleküler cümlenin birer kopyası, aklın alamayacağı mükemmellikte bir ambalajlama sayesinde bir güzel katlanıp, insan vücudundaki 100 trilyon hücrenin neredeyse hepsine bir bir yerleştirilmiş. Bilim adamları işte bu ansiklopediyi hemen hemen bitirdik diyorlar - sa da, hemen oltaya sazan gibi atlama ey kari. Kazın ayağı tam da öyle değil çünkü. Karanlıkta - ya da, hadi alacakaranlık diyelim - kalan epey nokta var ve bunları da sana açık açık söylemiyorlar. Bir kere, tam bilgiye ulaşılmış değil. Çağımız insanı pek acul; beklemeye tahammülü yok. O yüzden, şifre pek çözülemeden geliyor kitap. Biraz az pişmiş sunulan bir ziyafet gibi, mideye oturabilir. İkincisi, Hayat Kitabı'nın bir de öbür yüzü var tabii: Ölüm Kitabı. Şifrede insanın ne zaman ve neden öleceği de yazılı çünkü. Üçüncüsü de şu: Şifreyi çözdün mü, kimi yaşatıp kimi ıskartaya çıkaracağını kararlaştırabiliyorsun: Biyolojik "ırk ayrımı"nı, yeryüzünün en büyük ayrımcılığını, en hakikî soykırımı sahneye koymaya başlıyorsun. Bu ölüm-kalım kitabını konuşmayı sürdürüelim.

HAYAT - VE ÖLÜM - KİTABI - II

26 Mayıs 2000, Yeni Binyıl

"Kara Kaplı Kitab"ın kapağını kaldırmamıza ramak kaldı, diyorduk ey kari. Bilim adamlarının -- ya da modern şamanların -- bizi aydınlatacak açıklamalarını bekliyoruz nefeslerimizi tutarak. Hayatın ve/ya ölümün kitabı geliyor! Açıklama tarihi konusunda tarihî açıklama da geldi işte: Kitabın "müsveddesi" 15 Haziran'da bize bildirilecek! Başlangıcın sonu! Açıklamalar biraz bulanık bir finiş çizgisi getirecek gerçi; ama yatırımcılar ve ABD Kongresi'ndeki fon sağlayıcılar aç kurtlar gibi beklerken, yarı-bitirilmiş, yarı-keyfî bir açıklama da kesecek bizi artık, çaresiz.

İnsan genetik kodunun tümünü okuma işi bir-iki yıl daha alacakmış. Biten kısım, yüzde 90 civarında. Ayrıca, bitirilen "okuma"larda da yığınla hata bulunacak. Ama, gamlanma ey kari: İlk çıkarılan kaba müsvedde de insanın "kendini bil"mesi konusunda bir dönüm noktası sayılıyor. Nobeller de yolda! Çokça heyecan, az da kaygı var. Heyecan: Genetik kodumuzu bir çözdük mü, çok önceden hangi hastalıklara yakalanacağımızı bileceğiz, yeni "mucize ilaçlar" kullanacağız, hatta hastalıkları hastalanmadan halledeceğiz ve ömrümüze ömür katacağız. Ayrıca, gelişmiş ülke hükümetleri, yatırımcıları, doktorları ve bilim adamları servetlerine servet katacak. Kaygı: Genetik kodumuzu bir çözdük mü, topluca yeni bir karanlık çağa da girmiş olacağız: Yeni öjenizm çağına. Çürük-çarık genli insanları aramızda barındırmayacağız, kısırlaştıracağız, hatta toptan çöpe atacağız. Ayrıca, bütün o pahalı ilaçları kendi aralarında pazarlayan gelişmiş ülke insanları olarak, genetik haritayı çıkartırken, bunları rüyalarında göremeyen yoksul ülkeleri de dünya haritasından silebiliriz. İyi haber: Genetik ayrımı önleyecek yasaları çıkarmak için hâlâ biraz vakit varmış. "İnsanların kendileri hakkında güvenli bilgiye sahip olmalarının vakti artık," demiş bir yetkili. Pek söylenmeyen kötü

haber ise şu: Bilim adamları, uzun cümledeki gizli mesajı pek anlayamıyorlarmış. Hani sıralama işi tamam olsa da, bunun anlamlandırılıp yorumlanması pek bir zormuş. Ansiklopediyi okuyacak insan çıkmamış henüz. Adı üstünde, şifreli çünkü. Hecelelemeye başlasanız da, harflerin ezici çoğunluğunu oluşturan ve bir türlü anlamlandırılmayan "çöplük DNA"ları da ayıklamanız gerekiyor. Dahası, o karmaşık programlar, cam kavanozlardaki akıllı robotlar, süper teknisyenler ve yılda 1 milyon dolarlık elektrik masrafına yol açan süperbilgisayarlar, bu "anlamsızlıklar ummanı" içinde yüzerken, aranan dizilişlerin yarısını atlıyormuş! İnsanın "otobiyografisi" yabancı dilde yazılmış olabilir mi? Kendi hayat hikâyemizi nasıl okuyamazmız? Ezelden ebede uzanan anlam arayışımızın en çarpıcı örneklerinden biri bu. (Artaud ve Beckett de, semalarda bir yerden gülümsüyor olmalılar.) Bir "özür": Çağdaş genbiliminin henüz yüz yaşında olduğunu hatırlatan bir bilimadamı şöyle diyor: "Bu metnin yaratılması için üçbuçuk milyar yıllık bir evrim gerekti. Şimdi bir yüzyıl içinde bu metnin yorumunda son sözü söyleyeceğiz diye ortaya çıkmak, insanın kendini beğenmişliğinin bir ifadesi gibi geliyor bana." (Kendini beğenmişlik mi? İnsan mı? Yok canım, daha neler?) Bir tatsızlık: Özel sektörle kamu sektörü arasında, "ilk açıklamayı hangimiz yapacak" konusunda hır çıkmış. Dünyanın en parlak bilimadamları çirkin çirkin konuşuyorlar, birbirlerine ahlâksız ve karacahil diyorlar. Celera Genomics şirketi, birinci biziz diyor ve ayrıca genlerimizi patentleyip elinde tutarak müthiş servetlere ulaşmayı amaçlıyor. Kamu fonlarından beslenen araştırmacılar "ham gen kodu"nun, genlerin sahibi olan biz insanlara bedava dağıtılması gerektiğini söylüyor. Genlerimiz kimin malı sahiden? Bu gen projesinin çok şişirilmiş bir balon olduğunu söyleyenler de var: Onlara göre, hayat ve ölümümüzün sırrını, mirasını devraldığımız genlerden çok, içinde yaşadığımız ortamda aramalıyız asıl. Behey kari, "Hayat Kitabı"nın kara kapağını kaldırıp Anlam'ı bulmak için deliler gibi sabırsızlandığını görür gibiyim.

ALO ALO, ORASI NERESİ -- AFRİKA MI?

2 Haziran 2000, Yeni Binyıl

Belki de IMF ile yapılan anlaşma sayesinde, ne bileyim, son zamanlarda yeni bir huy edindim: Rapor okuyorum. Hobi de diyebilirsiniz. Televizyonda bir yarışma programına katılsaydım, o ölümsüz soruya tek ve şaşmaz bir "yanıt" verirdim:

"Boş zamanlarımda rapor okurum!"

Sunucunun, "Emin misiniz?... Son kararınız mı?" şeklindeki şaşırtmaca sorularını da aynı kararlılıkla göğüslerdim:

"Eminim; son kararım sürekli rapor okumaktır."

Aslında, ilk bakışta görüldüğü kadar şaşırtıcı ve egzantrik bir tercih de sayılmaz bu. Çünkü, artık yazılan bütün raporlar son derece sürükleyici. Heyecan dozu o kadar yüksek ki, geceleri okuduğum metin elimden düşse, okuduğum kısımlar uykusuz geceler geçirmeme yetiyor.

Uluslararası kuruluşların "dünya hali"ne ayna tutan ciddi raporlarından bahsediyorum: Gelir dağılımı, ormanlar, çevre, çocuklar, çocuk savaşçılar, kadınlar, mayınlar, mülteciler, biyoteknoloji, gizli dinleme ve casusluk gibi konularda gün geçmiyor ki bir yeni rapor patlamasın. Ortalık rapordan geçilmiyor.

Benim için herbiri birer "best-seller" değerinde olan bu raporların olsa olsa yüzde birine filân yetişebiliyorumdur, ama o kadarı bile "beyaz geceler"i sürekli kılmaya yeterli.

İşte ey kari, sana son "bomba"larımdan bir tadımlık:

Dünya Bankası'nın fırından taze çıkmış bir raporunda, birçok Afrika ülkesinin, 1960'lardaki hallerinden çok daha kötü durumda buldukları saptanmış.Yani sömürge oldukları dönemde bile daha iyiymişler. Hepimizin gayet iyi bildiği gibi, sömürgecilik, adı üstünde,

çok kötü birşeydir. Sömürgeci ülke, sömürgesinin kanını-iliğini sömürür çünkü. Ama şimdi, sömürge olmayan Afrika ülkeleri, o zamandan bile beter durumda. İşte durum özeti:

-- Afrika'daki 48 ülkenin toplam geliri, Belçika'nınkinden az fazla!

-- Ortalama Afrika ülkesinin ekonomisi, 60.000 kişilik bir zengin ülke kasabasının ekonomisinden daha küçük!

-- Afrika'nın dünya ekonomik üretimindeki payı % 1, dünya ticaretindeki payı % 2!

-- Afrika'da yolların % 16'sı asfalt; 100 kişiden 1'inin telefonu, 10 kişiden 2'sinin elektriği var; kırsal kesimde yaşayan 4 insandan 3'ü sağlık hizmeti yüzü görmüyor; 35 milyon insan AIDS'li ve en az iki ülkede her 4 kişiden 1'i bu hastalıktan ölüyor; kadınlarının öğrenim düzeyi son 40 yılda sadece 1.2 yıl artmış ve bu bir tersine dünya rekoru;

-- Sahra'nın güneyindeki 48 ülkeden en az 20'si en az 20 yıldır savaş ve iç savaşlardan kırılıyor;

-- Siyasi sistemi, seçim yapılan yerlerde dahi, "kazan, hepsini al!" şiarına dayanıyor ve etnik temsilden eser yok;

-- Afrika, dünyanın en çok dış borç batağına batmış yeri: ülkeler içinde üretilen hasılanın % 17'si borç ödemelerine gidiyor ki bu, şimdiki durumunu koruyabilmesi için gerekli seviyenin en az üç kat üstünde...

Bu heyecan verici raporun sonunda Dünya Bankası soruyor: "Afrika, 21. Yüzyıla Girebilecek mi?"

Cevabı tahmin ediyorsundur, ey kari: Dünyanın belki en büyük potansiyel ve gizli rezervlerine sahip bu kıta: a) daha iyi yönetilir, daha az savaşır, b) insanlarına daha çok yatırım yaparsa; c) ekonomisini çeşitlendirebilirse ve d) Zengin ülkelere daha çok yardım alırsa... evet, bizlere, yani dünyanın geri kalan kesimine yetiştirilir.

Gördüğün gibi ey kari, dört basit şarta bağlı işte. Ama eğer Dünya Bankası'na değil de bana sorarsan, çok daha basit bir çözümü var işin:

Afrika'da, hele Sahra'nın güneyindeki ülkelere birinde doğma, yeter.

"HERKES İÇİN DAHA İYİ BİR DÜNYA"

3 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Son zamanlarda duyduğum en iyi haber: Yeryüzünün yüzyüze olduğu yoksulluk felâketinin kökünü kazımak üzere Cenevre'de toplanan insanlık temsilcileri, zirveyi tam bir gün uzatmışlar (BBC). Günde tek bir Amerikan dolarından daha az bir gelire yaşamak zorunda olan bir milyarı aşkın insanın sefaletini sona erdirecek stratejiyi çizmek ve bu kepezeliğe son noktayı koymak üzere -- az değil -- koca bir 24 saat daha kazandık! "Bir milyar için bir gün"!

Bu kritik saatler içinde hükûmet temsilcileri -- ve onların emrinde karınca gibi çalışan bürokratlar -- ciddi ciddi tartışarak ortak bir görüşe varacaklar ve nihaî metni ortaya çıkarmış olacaklar.

Aslında, haksızlık etmemeli. Strateji belli: Yoksullarla zenginler arasındaki korkunç uçuruma bir "köprü" kurmak üzere âcil önlemler alınması. Hedefler son derece belirgin ve basit:

Yoksulları zenginleştirmek, cehaleti ortadan kaldırmak, savaşları ve içsavaşları durdurmak, sınırsız kazanç hırsını dizginlemek, şehveti gemlemek, kadınları güçlendirmek, küçükleri korumak, büyükleri saymak, iklimi daha fazla bozmamak, insana yaraşır sağlık koşullarını da her yerde Coca Cola kadar yaygın hale getirmek...

Bu hedeflerin hepsi doğru saptanmış. Sadece Birleşmiş Milletler değil, zirveye paralel toplantı yapan uluslararası sivil toplum kuruluşları da bunları makûl ve gerçekleştirebilir buluyor. Zaten, "uzatmaları oynanan" zirve toplantısının sonunda çıkacak olan metnin başlığı da "Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya".

Peki sorun nerede? Şurada: Herkes için daha iyi bir dünyanın nasıl gerçekleştirileceği bilinmiyor maalesef. Dünya tarihinde ilk defa BM, IMF, Dünya Bankası ve OECD kafa kafaya verip birlikte bir çalışma kotarmışlar ve ortaya bir sonuç çıkaramamışlar. Herkesin üzerinde

tam fikir birliği ettiği tek konu var, o da, dünyanın herkes (ama, tabii özellikle yoksullar) için daha kötüye gittiği.

Çok öncelikli iki konu, yani borçların silinmesi ve yeni maddi kaynaklar yaratılması konuları, son çıkacak raporda öylesine sulandırılmış ki, neden bahsedildiğini anlamak bile olanaksız hale gelmiş. Yeni fonlar arayıp bulma gereği konusunda da herkes hemfikir, ama bunu kimin yapacağı bilinmiyor.

Herkesin üzerinde anlaştığı görülen bir konu daha var: Bundan beş yıl önce Kopenhag'da yapılan ilk sosyal zirveden bu yana özellikle gelişmiş ülke hükûmetlerinin, yükledikleri taahhütlerin hemen hiçbirini yerine getirmedikleri. (Sadece 4 ülkenin - Danimarka, Hollanda, Norveç ve İsveç -- gayrisafi milli hasıllarının yüzde yarım'dan biraz fazlasını dış yardım olarak kullanmaları taahhüdünü yerine getirdiklerini belirtelim.)

Yoksulluğu silmek için açık bir yol haritası olmayınca, insanlık camiamızın geçmişteki hatalarını tekrarlamaktan nasıl kurtulacağı sorusunun cevabını da bilemiyoruz.

Kimsenin "uzun ömürlü, sağlıklı gelecek" sevincini kursağında bırakmak istemeyiz elbette; ama, o harika genom haritasında bize âcilen gereken bu yolun çizgileri gösterilmiyor ne yazık ki.

O harita, bu harita değil.

VAAT EDİLMİŞ TOPRAK

19 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

"Postacı" filminde postacının şaire söylediği gibi: Hayatın kendisi de bir metafor galiba...

Filipinler'in başkenti Manila'nın büyük çöp dağı önce bir volkan oldu, sonra yaralı bir dev halinde canhıraş bir çığlıkla naralandı; derken bir tsunami olup kabardı, ardından bir cehennemî bir alev topuna dönüşüp Vaat Edilmiş Toprak sâkinlerinin üzerine bir ölüm bulutu şeklinde çöktü.

Şaka değil. Bu çöplüğün adı gerçekten Arz-ı Mev'ud. Yani, Eski Ahit'te ve Kur'an da dile getirildiği gibi Tanrının vaad ettiği ülke. En az 15 metre yüksekliğinde ve 300 dönüm genişliğine bir alana yayılmış gerçek bir çöp dağının, buranın gerçek sâkinleri tarafından "Tanrı'nın Vaadettiği Ülke" diye vaftiz edilmesi kadar iç burkan bir espri kolay kolay düşünülemezdi doğrusu.

Dünyadaki nüfus artışının ve şehirlere yapılan göçün canlı metaforları olan bu insanlardan 200'ünün öldüğü, en az dört katının "kayıp" olduğu, gerçek sayının ise sonsuza kadar bilinmeyeceği bildiriliyor.

Tıpkı 1993 yılında Ümraniye Hekimbaşı çöplüğünün patlaması sonucunda dünya değiştiren insanların tam sayısının hiçbir zaman bilinmeyeceği gibi. Ya da, 17 Ağustos Depremi'nde yokolan insanların sayısının bilinmeyeceği gibi.

Günde 10,000 ton çöp atılan Manila çöplüğü, için için hep yanar ve gece gündüz ışı ışı parlamış. Dayanılmaz kokular ve sürekli duman arasında zaman zaman duyulan çatırtı-patırtı ise patlayan pillerden gelirmiş. Heyelanda dört çocuğundan üçünü kaybeden genç bir hanımın kocasına söylediği gibi: "Bak, her tarafta mumlar yanıyormuş gibi. Sanki bir mezarlıkta yaşıyoruz." (New York Times)

Çok karmaşık bir ekonomik sistem yürürlükteymiş burada: Köyden gelip buraya yerleşen "leş kargaları", çeşitli kategorilere ayrılan atık ve atıkları kentteki yeni ağaları olan aracılara satmak zorunda. Ağaların üstünde de, kendi çöplerini bir şekilde geri alıp kullanıma sokan büyük oteller vb. var.

"Free-lance" olarak çalışan "leş kargaları" ise, seçilen atıklardan geri kalanı üzerinde çalışıyor. Daha çöpü atmadan kamyonların üstüne sıçrayıp ellerine geçeni kurtaran gençlere ise "sıçrayanlar" deniyor.

Vaat Edilmiş Ülke sâkinleri, vaat edilmemiş ülkelerinin 25 milyonluk "atık"larını temsil ediyorlar - günde bir dolardan az geliri olan sefilleri, kalıntının kalıntılarını. Ve bu sefiller, oracıkta günde milyonlarca peso'luk ciro yapan bir ekonominin motoru durumundalar.

Bu Şehr-i İstanbul'un adam başına ortalama günde 3 kilogram (yılda toplam 3 milyon ton) çöp "üreten" sâkinlerinden biri olarak, Manila'nın bizden ne kadar uzakta olduğunu düşünüyorum. Ve bana artık Manila kadar uzak gelen çocukluğumdaki oyunlardan birinin oyunu o an için donduran sloganını hatırlayıp sevinçle haykırıyorum:

Çerçöp!

G8 ZİRVESİNDE LİDERLERİN BURUNLARI UZADI

24 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

"Yeni bir çağ için şafak söküyor. Daha müreffeh bir 21. yüzyıla, daha derin bir huzura ve daha büyük istikrara doğru hep beraber umutla ilerleyelim!"

Dünyanın en zengin 7 ülkesinin liderleri (liderlerimiz), aralarına Rusya'ninkini de alarak, yıllık zirvelerini dün Okinawa'da başarıyla tamamladılar ve canalcı cümlesini yukarıda aktardığımız bildirilerini de yayınladılar.

Her tarafından umut, iyimserlik ve pozitif titreşimler saçılan bildiride ayrıca dünya ekonomisinin güçlenişi ve dinamizmi göklere çıkarılıyor, yerkürenin daha da güvenli, müreffeh bir gezegen hale getirilmesi için liderlerimizin ellerinden geleni artlarına koymayacakları vaadi dile getiriliyordu.

"Eh, bundan iyisi can sağlığı," diye düşünebilirsin ey kari, ama hemen söyleyeyim, liderlerimiz bundan da iyisini dile getirdiler: Dünyanın en yoksul ülkelerini kırıp geçiren borç yükünü hafifletmeyi, bu ülkeleri tarümar eden salgın hastalıkları iyileştirmeyi, bellerini büsbütün büken enformasyon teknolojisi açığını kapatmayı ve en çok sayıda insana en ucuz fiyata en iyi yiyeceği - eğer genetik dönüşüm güvenli ise - sağlamayı da vaat ettiler.

(Bu amaçlara somut olarak nasıl ulaşılabacağı ya da yoksul ülkelere yapılan muazzam silâh satışları konusunda ise herhangi bir açıklama yapmadılar, ve yardım örgütleri tarafından hiçbir vaatlerini tutmamakla ağır şekilde suçlandılar -- ama o kadar kusur da kadı kızında bile bulunur be kari.)

Sonra da, geleneksel kapanış törenlerini beklemeden uçağa koşturup Ortadoğu sorununu çözmeye giderken parmaklarıyla dünyaya umut işareti yapan Clinton'ın ardından, bu en büyük lideri

"sevgi, saygı ve hayranlık"la bir kez daha selâmlamayı da ihmal etmediler. (Reuters)

Dünyanın en güçlü adamları, yani liderlerimiz artı Putin, bu parlak zirvenin açılış gecesi 15. yüzyılda Samuraylar döneminden kalan Şurico şatosunda verilen görkemli şölende ıstakoz, havyar ve ördeğin başı tuttuğu muhteşem bir yemek yemişlerdi. Üç günlük zirvenin yapılması için harcanan para da baş döndürücü bir rakama ulaşıyordu: Yaklaşık 750 milyon dolar!

Sadece bu para ile, liderlerin kurtarmak istedikleri en yoksul 40 ülkenin sefil çocuklarından 1,5 milyonunun hayatının kurtarılabilceği ya da Gambia gibi bir ülkenin borçlarının hepten silinebileceği hesaplanıyor. (BBC)

Ve sen ey kari, zenginlerin toplantısıyla çenesini yoran bu züğürt yazısını sonuna kadar okuyacak kadar azimli idiyse, haberin olsun, bu okuma süresi içinde 20 küçük çocuk bu dünyadan ayrıldı - açlıktan ve hastalıktan.

Ne yapalım, sağlık olsun.

KABRİSTAN

GÜLE GÜLE 'KEMO SABE!'

30 Aralık 1999, Yeni Binyıl

Çocukken, kovboy olmak isterdim. Bu bakımdan bir ayrıcalığımda olduğu da söylenemez - aşağı yukarı tanıdığım herkes de kovboy olmak isterdi zaten. 11 yaşındayken filan Foto Sabah'ta çekilmiş bir fotoğrafım var, orada da açıkça görülüyor: Kızılderili usulü, uzun püsküllü kolları olan gömlek, gene kenarları püsküllü siyah, deri taklidi pantolon, mücevher taklidi sarı kesme taşı olan broşu ile siyah ip kravat - ve geniş kenarlı beyaz şapka tabii, galonluk. (Altı patlar gümüşî revolverleri saymıyorum bile. Otuzbeşlik simit gibi sırttan yüzümdeki mağrur ifadeyi de. Onlar, işin 'olmazsa olmaz' parçaları.) Bütün takım-taklavat, anneannemin hediyesiydi.

Aynı yıllarda, bir hediye daha aldım ondan: 'Stereoskop' denen bir teknoloji harikası. Çevresine muntazam aralıklarla renkli 'slide'lar yerleştirilmiş bir disk düşünün. Yalnız, her 'resim'den ikişer tane var ve bunlar simetrik olarak karşılıklı yerleştirilmiş. Bu diski, dürbün gibi iki 'objektif'i bulunan bir siyah âletin içine yerleştiriyordunuz, Sağ yandaki metal kolu aşağı çektiğinizde disk dönüyordu, ve siz her seferinde değişen o simetrik resimleri iki ayrı gözünüzle ayrı ayrı gördüğünüzden, üç boyutlu bir hikâyeye seyrediyordunuz. (Bir çeşit 'Al gözüm seyreyle Salih' numarası yani - ama, elbette, onun çok gelişmiş hali.)

Stereoskopumda seyredebileceğim bir yığın disk vardı, Hansel ve Gretel masalları, 'Hula' dansı yapan yarı-çıplak kızlarla bezeli turistik ve birazcık da erotik Hawaii manzaraları ve daha neler neler. Ama, açıkça itiraf etmem gerekirse, bunlardan yalnızca bir tanesi bende silinmez izler, hatta saplantı yarattı: Maskeli Süvari! Gür yeveli beyaz atını şaha kaldırmış, geniş kenarlı beyaz şapkasının altındaki kara maskesi, açık mavi işlemeli gömleği, boynundaki kırmızı mendili ve gümüş kurşunlar atan çifte tabancasıyla çeşitli pozlar veren o eşsiz kahraman.

Kötülerin amansız düşmanı, adalet ve demokrasinin yılmaz savunucusu Maskeli Süvari, yüzyılların en kötüsü sayılan bu yüzyılın

sonuna doğru, 2000'e üç gün kala öldü. Daha doğrusu, onu canlandıran, ona suret kazandıran ve benim o harika âletimin içine giren aktör Clayton Moore'du ölen. Aslına bakarsanız, ölen kimdi, Maskeli Süvari mi, yoksa oyuncu Moore mu, bunu ayırdetmek imkânsız artık. Çünkü oyuncu, rolü çoktan aşmış, onunla yekvücut olmuştu. O kadar ki, rolü bıraktıktan sonra bile beyaz şapkasını çıkarmadı ve onu ömrünün sonuna kadar taşıdı. Maskeli Süvari karakteri 1930'larda bir radyo kahramanı olarak doğmuştu. Binlerce gün devam eden ve radyonun günümüzde yeniden dönülen altın günlerinde de tekrar göze giren dizi, tabii televizyonda ve Hollywood filmlerinde de varlığını sürdürdü.

Dizi, şaşmaz biçimde Wilhelm Tell uvertürü ile açılırdı:

"Işık hızıyla koşan müthiş bir at, yerden kalkan toz bulutu ve kahramanın ağzından fışkıran savaş çığlığı: 'Hi Yo Silver!' İşte Maskeli Süvari. Sadık kızılderili dostu Tonto ile birlikte ovaların bu cesur ve yetenekli maskeli süvarisi, vahşi Batı'nın ilk yıllarında kanun ve nizam için savaşın başını çekerdi. Bildir senelerin o müthiş günlerine dönelim. Maskeli Süvari gene at koşturuyor!"

İyi adamın neden kara maske taktığını soruyorsanız, hemen söyleyelim: Bir haydut çetesinin pususuna düşen Teksaslı Rancer'ler grubunun hayatta kalan tek üyesiydi de ondan. Saklanmak zorundaydı o. Tek tüy takan kızılderili Tonto onu bulup sağalttıktan sonra, düşmanlarından korunmak için maskesini takmıştı ve Tonto'yla ikisi bütün Batı'da kötülerin peşine takılmışlardı. Her bölümün sonunda da, batan güneşe doğru yol alırlarken, kötülerden kurtardıkları masumlardan biri mutlaka sorardı: "Kim bu maskeli adam?"

Maskeli Süvari'nin neden gümüş kurşun kullandığını sorarsanız, ona da cevabım hazır: Bilirsiniz, gümüş yumuşak bir madendir; sadık dostu Tonto'nun "Kemo Sabe!" diye sevecenlikle hitap ettiği kahramanımız, attığı kurşunların bile öldürmesini istemez; yumuşak kurşunla yaralar kötülerini bile.

İşte böyle. Maskeli Süvari de gitti. Artık at koşturamayacak. Hırs ve önyargıya karşı adalet ve eşitliğin tabancası olan kahraman yok artık. Kahramanlara belki de her zamankinden fazla ihtiyaç duyulan yeni dönemde biz, yani bütün çocuklar ve radyocular, onu çok özleyeceğiz.

DON MARTIN DE GİTTİ: SPLOP!

16 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Yeni yıla, şenliklerin yanı sıra, hayli hüzün verici önemli bir kayıpla girdik. Amerikan yergi geleneğinin özellikle 50'lerde ve 60'larda pupa yelken giden ünlü Mad (Kaçık) dergisinin "en kaçık sanatçısı", karikatürist Don Martin de öldü sonunda. Martin'in saçı başı dağılmış, kepçe kulaklı, titrek bacaklı, ayak uçları kaldırımlardan yola sarkan sarsak karakterleri, bizim kuşağı epey güldürmüş, epey de hüzünlendirmiştir, farkında olmasak bile. Orta okul ve lise yıllarımızda, komünal gruplar arasında epey de el değiştirmiştir bu dergi ve karikatürler. Ama, bunlardaki ağır yaralayıcı mizahın derinlemesine farkına - ya da eski deyimle 'kühüne' - vardığımızdan da pek emin değilim doğrusu. (Nedense, hep böyle oluyor: Ağırıklı sözü ya da çizgisi olan birini, ancak öldükten sonra daha iyi değerlendirebiliyormuşum gibi bir hisse kapılıyorum - Bir çeşit geç kalmışlık ya da 'yaşlanıyorum artık' duygusu.)

Don Martin'in, Fonebone ya da Kaptan Klutz gibi acayip isimler taşıyan karakterleri dünyanın en talihsiz, beceriksiz ve mutsuz yaratıklarıdır. Türkçe'de onları tanımlamak için bulabileceğimiz en iyi karşılık, garip olabilir - her iki anlamında da. İçlerinde yaşadıkları dünya da, tıpkı başlarına gelen kazalar gibi, acayip, hatta grotesk'tir: Islıkla melodiler çalarak neş'e içinde kaldırımda yürüyen bir 'sokak müzisyeni'nin kafasına bir gökdelenin tepesinden koskocaman bir kuyruklu piyano düşebilir meselâ ve telleri de bizimkini salam gibi keserek, yolun ortasına ince dilimler halinde üstüste yığılmasına yol açabilir. 'Ayakların baş olduğu', yani bildiğimiz, alıştığımız tüm kavramların tepetaklak edildiği, bu biraz Kafkasal dünyada yaşayan gariplerin en temel derdi, çevreye uyum sağlayamamaktır: Otel müşterisi kahramanımız, meselâ, odasındaki hamamböceklerinden şikâyet etmek için paldır küldür resepsiyona iner ve... resepsiyondaki adamın dev bir hamamböceği olduğunu görür - tüylü dört bacağı, bir karış uzamış sakalı, ağzında sönmüş purosusu ve öfkeli bir tehditle ileri geri sallanan antenleri ile koskocaman bir hamam böceği!

Her durumda ezilmeye, paralanmaya, mahvolmaya mahkûm garipler, çevrelerini kuşatan çağdaş dünyayla onulmaz biçimde ters düşerler. Makineler başdüşmandır: Yol silindirleri ve yeri delme âletleri gibi komplike aygıtlardan tutun, fön âletleri, tuvalet kâğıdı tutacakları, hatta tel elbise askıları gibi basit şeyler de her an büyük bir felâkete yol açabilir bu dünyada. Tehdit her an her yeredir.

Don Martin'in daima sefillik, iğrençlik ve talihsiz felâketler üzerine kurduğu mizahın 'hastalıklı' bir anlayışın yansıması olduğu söylenegelmiştir. Kendisi, bu konuda tek bir ölçüt koyuyor: "Komik mi? Karikatür denen şey söz konusuysa, bildiğim tek test var, o da bu. Yoksa, hastalıklı mıymış, insanların değerlerini ya da maneviyatlarını yerle bir mi edecekmiş, soru bu değil ki. Çok basit, tek bir soru soracaksınız: Komik mi?"

Dünyanın en 'kaçık' sanatçılarından Martin'in şu ölümlü dünyaya yaptığı iki katkıdan daha bahsetmek gerekir: Birincisi, karikatür ve 'resimli roman' dünyasına getirdiği yeni ses boyutu: Onomatopeia sanatının eşsiz örnekleri: Her fiziki işkencenin kendine özgü bir sadası vardır Martin'in dünyasında: Karıları suratlarına taze balığı çarptığında, gariplerin yanaklarından 'SPLADAP' diye bir ses çıkar; operatör ameliyat masasında kestiği organ parçalarını evdeki köpeğe götürülecek kesekâğıdına atarken çıkan ses, 'SPLOP'tur; gardropta yürüdüğü anlaşılan uyurgezer garibin ağzından elbise askısı sökülürken çıkan ses 'POİT'tir; yutulmamak için direnen spagettiler, pizzalar filan da asla taklit edilemeyecek 'etsi' sesler çıkarırlar. (Sanatçının kendi araba plakasında da 'SHTOİNK' yazardı zaten.)

Martin'in ikinci katkısı ise, emekçi hakları alanında olmuştur. Yerleşik düzene muhalif çizgisiyle tanınan Mad dergisi, karşı olduğu birçok yayın organıyla aynı geleneği sürdürmekteydi nedense: Yazar ve çizerlerini 'kira sözleşmeleri'yle çalıştırıyor ve çok kâr getiren yeniden basım haklarını kendi elinde tutuyordu. Don Martin, 'f ree-lance' diye adlandırılan tarzda çalışan bütün sanatçıların adına bu uygulamaya karşı çıkarak dergiden ayrıldı ve rakip Cracked dergisine geçti. Aynı zamanda, ABD kongresi önünde free-lance sanatçıların haklarını savundu. Daha önceden yayınlanmamış karikatürlerinden oluşan kitaplarını yayımlayarak 7 milyonluk satışa ulaştı ve sosyal haklar alanında önemli bir zafer kazandı (POIT!)

Don Martin'le birlikte 'ruh kardeşlerimiz'den birini daha yitirmiş olduk. Halil Turhanlı'nın dediği gibi: "Günbegün eksiliyoruz... Vedalaşmaya zaman bile bulamadan."

SEN İYİ BİR ÇİZERDİN, CHARLES SCHULZ

14 Şubat 2000, Yeni Binyıl

"Aman Yarabbim!" Charles Schulz öldü. İki gün önce. 77 yaşında. Santa Clara'daki evinde. Uykusunda. Gelmiş geçmiş en ünlü, en popüler ve en iyi band karikatürünün, "Peanuts"ın yaratıcısıydı kendisi. Dünyanın en ilginç ölümlerinden de biri oldu bu aynı zamanda. Çünkü, o ölümsüz karakterlerinin resmigeçit yaptığı ve sanatçının milyonlarca okuruna hem teşekkür hem de veda ettiği son bandı yayınlanmadan bir gün önce öldü Schulz. Bir meslekdaşının dediği gibi, "sanki bunu da kendi yazmış"tı. "Sanatı taklid eden hayat" deyişi, belki de hiç kimseye Schulz'dan daha fazla yakışamazdı.

Dünyada 75 ülkede 2600 gazete ve dergide her gün yayımlanan "Peanuts"ın başlıca karakteri Charlie Brown, "sürekli kaybedenlerin koruyucu azizi" idi. Uçurtmasını bir kez olsun ağaçlara takılmadan uçurmayı, Amerikan futbol topunu bir kez olsun doğru şutlamayı, beyzbol takımına bir kez olsun galibiyet kazandırmayı, platonik aşkı 'kızıl saçlı kız'a bir kere olsun kendini beğendirmeyi beceremeyen, her yenilgisini de "Good grief" (Aman yarabbi) diye şaşkınlıkla karşılamaktan vazgeçmeyen yuvarlak kel kafalı Charlie Brown. Ve Charlie Brown'un hayat kadar gerçek arkadaşları: Psikolojik güvenlik battaniyesini bir an yanından ayırmayan entelektüel Linus; '25 kuruşa' psikolojik danışmanlık hizmeti veren 'cadı' Lucy; oyuncak piyanosunda idolü Beethoven'in tüm eserlerini kusursuz çalan Schroeder; I. Dünya Savaşı'nda amansız hasmı 'Kızıl Baron'la semalarda it dalaşı yapan yazarlık heveslisi avköpeği Snoopy ve bütün ötekiler... Türkçe dilinde 'çete' kelimesini olumlu ve sevecen anlam yüküyle kullanabileceğimiz tek durum da bu belki: Charlie Brown ve çetesi... Beyaz kâğıt üstüne siyah mürekkeple çizili ve iki boyutlu idiler evet; ama, dediğimiz gibi, tümüyle gerçektiler. Yaratıcıları da gerçekti: Elli yıla yakın süreyle her gün çizen (yarım yüzyıl yıl içinde yalnızca 5 hafta tatil yapmıştı!),

başkasına asla çizdirmeyen, ölümünden sonra çizgisinin başkalarınca sürdürülmesine izin vermeyen, dünyanın en ünlü ve en çok para kazanan çizeri olmasına rağmen, doğup büyüdüğü kasabadan çıkmadan yaşayan, hayat tarzında tek bir değişiklik yapmayan, ömrünü çocukluk arkadaşları, karısı ve çocukları ve bir de komşuları arasında, hokey oynayarak, sosisli sandviç ve jöleli bonbonlar yiyerek geçiren biri. Yüksek ahlâklı, alçakgönüllü, mahcup bir adam. "Güzel Amerikalı". (Türkçeye bir dönem Can Yücel tarafından çevrilmesi de hayli anlamlı geliyor şimdi bana.) 21 dünya dilinde her gün yüzmilyonların okuduğu bu adamın, gerçek hayatta "daha iyi bir çizer olsaydım keşke" dediğine inanabiliyor musunuz? Charlie Brown gibi. Ansiklopedilere geçmesi, kendini emekliye ayırdığında binlerce insandan yoğun tepki gelmesi, onu iyi bir çizer olduğuna inandıramamış. Ama inananlar var: İlkokul ikinci sınıf öğrencisi bir oğlan çocuğu, geçenlerde şöyle bir mektup yazmış ona: "Çizimlerinden hoşlanıyorum. Onnar çok komik. İyi çiziyosun." Ben de o çocukla aynı fikirdeyim: Onnar çok komik. Sen iyi bir çizerdin Charles Schulz.

KARINCAEZMEZ ŞEVKİ

26 Mart 2000, Yeni Binyıl

Biraz dikkatli biri idiyse, onun kocaman camlı gözlüğünün ardındaki gözlerinde bizimkinden birazcık farklı başka bir dünyaya ait hülyalı bulutların dolaştığını fark ederdim. Biraz dikkatli idiyse diyorum, çünkü gözlerindeki hülyalı bulutlardan çok daha çarpıcı şeyler vardı ortada: Değişik saç kesim ve renklerinin, farklı giyim tarzlarının, irkiltici beden süslemelerinin hemen hemen hiç bilinmediği bir çağda, giyim-kuşamıyla gerçek bir "freak" görüntüsü verirdi o. Tümüyle sarı ve kırmızı renklerden oluşan giysileriyle, ete-kemiğe bürünmüş bir kulüp flamasından farksızdı. Sarı ve kırmızı renklerin hâkim olduğu o her zaman şık ve temiz ceketinin mendil cebinde, yani kalbinin tam üstüne gelen nahiyede, bir vazodurdu! Küçük, ince-uzun, gerçek bir vazo. Vazonun içinde gerçek su vardı. Suyun içinde de iki gerçek karanfil: Biri sarı, öteki kırmızı. Ceketin altına genellikle giydiği tertemiz, ütülü golf pantolonun çok sayıdaki kemik düğmeleri daima bir sarı, bir kırmızı şeklinde sıralanırdı. Ayakkabılarının bağcıkları da farklı renklerdeydi - sarı ve kırmızı.

Karıncaezmez Şevki'den bahsediyorum tabii. Birkaç gün önce 82 yaşında ölen ve dün cenazesi kaldırılan İstanbullu taksi şoförü, "adımla müsemma" gerçek bir beyefendi ve Galatasaray'ın "bir numaralı taraftarı" olan Karıncaezmez Şevki'den. Bütün toplumlarda giderek yokluğuna biraz da hüznle tanık olduğumuz bazı erdemleri bizatihi adında taşıyan bir adam: Karıncaezmez. Yani ince, duyarlı ve merhametli. Bu, babasının ailesi için aldığı soyadı mıydı, yoksa kişiliğe uygun isim yakıştırmakta üstüne olmayan halkımızın taktığı ve kendisinin de benimseyip yakasındaki karanfiller gibi büyük zarafetle ömür boyu taşıdığı bir sıfat mı, bilinmez. Ama, her halükârda, her duyduğumuzda içimizde hoş ve insanî çağrışımlar yaratan bir Karıncaezmez Şevki işte. Aerodinamik kuralları pek bilinmezken yapılmış o biraz biçimsiz 1948 model Opel Kapitan taksisinin dışı koyu bej, ama içi sarı-kırmızı bir renk cümbüşüydü. Arabaya bindiğinizde, gene o vazolar, vazoların içindeki sularda, dostu ve kahramanı Kaptan

Turgay'ın "güle güle" yazısında belirttiği gibi "tam tazeliğiyle her gün değişen sarı kırmızılı güller, karanfiller", sizi birden o kendinizinkinden biraz farklı dünyaya taşıyiverirdi. Galatasaray'ın uluslararası âlemde "destanlar", "tarihler" falan yazdığı, "ilklere imza" attığı dönemlerden farklı bir zaman diliminin adamıydı Karıncaezmez. O zamanlar Galatasaray, başarılar karşısında taraf değiştirmeler sonucu bugünkü "dev" taraftar kitlesine sahip değildi. Aksine, mutlak bir azınlık olmanın o tuhaf ve biraz da mazohistçe keyfini yaşıyan taraftarları, o zamanki adıyla Dolmabahçe stadının kapalı tribünün deniz tarafındaki köşesine sıkışmış "bir avuç insan"dı. Ve, gene Turgay Şeren'in anlattığı gibi, Karıncaezmez Şevki işte orada "iki direk arasında heykel gibi" dikilirdi, "iki eli havada, sarı kırmızılı bayrak elinde yükselir ve tek kelime söylemez, sadece bayrak sallardı". (Hürriyet, 25 Mart 2000) Karıncaezmez Şevki'ye şu sıralarda "efsanevi amigo" gibi sıfatlar yakıştırıldığı görülüyor. Oysa, o bir amigo değildi. Kulüplerle maddi çıkar alışverişi içinde olan, tribünler yeterince coşkulu değilse onları vahşi bakışlarla azarlayarak tezahürat yapmaya "zorlayan", kulüp basıp futbolcu döven, kendine daima en büyük, takımına da duruma göre "ruhsuz" diyerek söven bu amigoluk ya da "taraftarlık" kavramından daha uzak bir kimse düşünülemez. O, bırakın küfretmeyi, bayrağını sallamaktan öte tek kelime bile bağırmayı gereksiz gören bir yaradılıştaydı. Ama, işte Galatasaray bir gol atmaya görsün, "o bayraklar öyle bir sallanırdı ki elinde," diye hatırlıyor kaptan Turgay, "en etkili rüzgâr bile böyle bir tesir gösteremezdi." Galatasaray'ın bir dönem artarda kötü sonuçlar alması üzerine, kapalıdaki "taraftar"ların Şevki'nin "uğursuz" geldiğine hükmettiklerini ve bu ilkel hınçlarını ona da söyleme vahşetini gösterdiklerini de ben hatırlıyorum. İşte ilk kez o zaman, büyük kentin belki biraz yoz, ama çokça da derin ve nezih kültürünün hoyrat bir "taşra kültürü" tarafından tasalluta uğramaya başladığının ipuçlarını sezinler gibi olmuştu bazılarımız. Karıncaezmez ise bu akıl almaz kabalık karşısında sadece o tribünü terketmekle yetindi. Onu kovanlara küsüp küsmediğini bilmiyorum. Ama, tam bir karşılıksız sevgi örneği olarak onun sarı-kırmızı renkleri ölümüne dek bir an bile terketmediğini bütün gazeteler yazıyor. Karıncaezmez Şevki öldü. Galatasaray bir numaralı taraftarını kaybetti. Galatasaray'ın bir numaralı taraftarlık "koltuğu"nun bir daha doldurulacağına ihtimal vermiyorum. Zaten, karınca bile ezmemenin modası geçti.

KOPAN HAYAT BAĞLARI

26 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Fransız sinema yönetmeni Claude Sautet geçen hafta sonu 76 yaşında öldü. Böylelikle, bize mutsuzluğun resmini en iyi çizebilenlerden biri daha bu diyarlardan gitmiş oldu.

Onun, ömrünü sıradan sosyoloji hafriyatı ile geçirdiği söylenir. Herhalde doğrudur da. Modernleşen orta sınıfın, devlet memurlarının; doktor, mimar, avukat gibi meslek sahiplerinin, sağcı mirasyedilerin, solcu sonradan görmelerin o çok sıkıcı ve sıkıntılı hayatlarına, inanılmaz nötr'lükte bir bakışla yaklaşmış ve "hayatın küçük şeyleri"ni neredeyse bir bilim adamı nesneliliği ile yakalayıp yansıtmıştı. Didier Peron'un Liberation'da yazdığı gibi, hep o aynı insanlar, aynı yazlık evlerde, aynı çelişkili aşklar içinde, birbirlerine bir araba lâf edip sustuklarında kendi kendilerinden nefret eden yakın arkadaş grupları, aynı kırık ve hareketsiz kadınlar, aynı geyik muhabbetlerini izleyen aynı uzun sessizlikler...

Ama sosyolojik "inceleme"nin derinliklerinde, eleştirinin hayli ötesine uzanan o "mutsuzluk resmi"nin önemini de gözden kaçırmamak gerekir herhalde. Bütün geleceklerini bir şekilde geride bırakmış, gene Peron'un deyişiyle, elle tutulur gerçek bir çelişme dahi yakalayamayan insanların yerinde sayan hayatları. Biraz Halit Ziya, biraz Oğuz Atay, çokça da Flaubert...

Sığınacak en önemli melce olarak para ve bilumum tüketilecek nesnelere gölgesine sığınan günümüz insanının çöken moral değerleri içinde portresini çizerken de ahlâkçı birinden çok, bilgece bir yaklaşımı benimsemiş olduğu düşünüyorum Sautet'nin.

"Filmlerimde hiçbir zaman mutlu son yoktur," demiş bir söyleşisinde. "Filmlerimin ucu açıktır; tıpkı ilişkilerin ve hayatın kendisi gibi."

Flaubert'vari bir bakışla "göreceliği" sabit fikir edinmiş, duran zamanı temel meselesi saymış bu sanatçının en parlak filmlerinden biri "Hayat Bağları" idi (Les choses de la vie). Michel Piccoli ile güzelim Romy Schneider'in başrollerinde olduğu bu filmi, Sautet'nin tüm değerlerinin aksini savunan bir sinemada, Hollywood'un aksiyon dolu mutlu son sinemasında Richard Gere ve Sharon Stone'la yeniden çekmek de bu acımasız dünyanın bize yapacağı en zalim ve kaba şakalardan biri olmalıydı.

Ama söylemişlerdi: "Asıl iş ekonomide, enayi".

BÜYÜK İNSANLIĞIN İRİLİ UFAKLI HALLERİ

OLAĞAN VE SAHİCİ

9 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Bayram ziyaretlerinin en tuhaf 'ritüel'lerinden biri 'selâmlaşma' faslı olarak görünmüştür bana, öteden beri. En tuhaf ve en hoş. Mutlaka ailenin en yaşlı efradından, yani 'büyük ev'dekilerden başlanan ziyarette, ayakkabılar çıkarılıp terlikler giyildikten sonra, iyice hazırlanıp tertiplenmiş 'oturma odası'nda toplanan insanlar yaş sırasına ve giriş kapısına uzaklıklarına göre konuşlandırılır; ilk telâş ve hareketliliğin yatışmasından sonraki kısa sessizliğin korkutucu ve utandırıcı bir hâl alacak kadar uzamasına varmadan iş, muhtemelen aile büyüklerinden bir hanımın mükemmel zamanlamalı bir müdahalesiyle işte o tuhaf dediğim fasıl başlar: Herkesin herkese "nasılsınız?" diye sorduğu, herkesin herkesi "hamdolsun, iyiyim, ya siz nasılsınız?" diye cevaplandığı bir zincirleme selâmlaşmadır bu. Şaşmaz bir biçimde aynen tekrarlanır ve ne hiyerarşik sırası bozulur, ne de bilgisayar programlarında olduğu gibi 'kısayol'u, kestirmesi filân vardır. İşin daha da ilginç yanı, "büyük ev"den çıkılıp gidilen daha sonraki akraba, dost ve ahabap ziyaretlerinde aynı tören harfiyyen tekrarlanır; bir önceki evde birbirlerinin hal ve hatırını soran aynı insanlar, ikinci - üçüncü ziyaretlerde yeniden karşılaştıklarında - ki bu yeniden karşılaşmalar da kaçınılmazdır - sanki birbirlerini biraz önce hiç görmemiş gibi gene aynı soruyu soruyu sorar, cevabını büyük bir merakla dinler, bir sonraki insana dönüp aynı merakla aynı soruyu sorarlar...

Küçükken, bunu çok yadırgardım: "Yahu, daha yarım saat önce üst katta birbirlerinin çok iyi olduğunu öğrenmemişler miydi?" Bir daha sormanın hem lüzumsuz, hem de - daha kötüsü - biraz sahtekârca olduğunu düşünürdüm. Biraz sahte(kârca) olduğunu düşündüğüm başka şeyler de vardı çocukluğumun bayram ziyaretlerinde: Hal-hatır sormalarda izlenen hiyerarşik sıraya aynen uyularak herkesin dizilmesi ve, ailenin 'bir numarası' hariç, herkesin önce el öpüp sonra

sıraya girerek el öptürmesindeki 'biçimsellik' meselâ. ('Bir numara', yani dedemiz, o ölmüşse, ninemiz, kimsenin elini öpmezdi tabii; hem öpme, hem de öptürme faslı, iki numaradan başlar ve akli el öpebilecek yaşa gelmiş en küçüğe kadar kesintisiz uzanırdı.) Çocuk yaştakilerin, kendilerinden küçüklere el öptürüp harçlık vermesi, bana tuhaf ve yapay gelirdi. 'Di'li geçmiş kullanıyorum, çünkü bütün bunlar eskidendi. Şimdi bana tuhaf gelen hiçbir şey yok. Dün, bayramın ilk günü, aile ziyaretleri bizim evden başladı. 'Büyük ev' olma sırası tam bize geçmemişti, ama yeni taşınmamız dolayısıyla 'güle güle oturma'ya denk getirildi ziyaret. Zil, terlik, oturma odası, sessizlik ve selâmlaşma. Hepimiz hepimize "nasılsın(ız)?" diye sorduk tek tek ve "hamdolsun, iyiyim, ya siz/sen?" diye cevapladık yaşımıza göre. Sonra oturduk, hoş-beş ettik, yemek yedik ve ardından da el öpüp öptürdük. 87 yaşındaki teyzemiz 'Bir Numara' olarak sıranın başına geçti, bütün ısrarımıza rağmen, narin ve kırılgan bedenini bir koltuğa bırakmayı reddetti ve bütün töreni vakarla ayakta götürdü. Ritüeli karım yönetiyordu. (Yalnızca evsahibi olduğu için değil, aynı zamanda, yaradılıştan organizatör olduğu için.) Onun cebime koyduğu 5 milyonluk banknotlarla gene onun gösterdiği yere geçtim. Ve, protokolün üçüncü sırasında yer aldığımı, şaşkınlıkla karışık bir gururla farkettim. (Aynı karışık duyguları, daha önce, sofranın başköşesine oturtulduğumda da yaşamış, hatta bir-iki saniye de yadırgar gibi olmuşum bu durumu. Ama, hemen uyandım: Normalde tabii ki teyzenin olması gerekiyordu o köşe; ama ben evsahibi konumundaydım ve çok daha önemlisi, erkektim! Ailenin en büyük erkeği. Karım gene haklıydı.) Hatasız bir performans gösterdim: Sırası gelince karıma el öptürdüm, ona iyi bayramlar diledim, ardından gelen gelin elimi öpmekten utanınca, onu güleryüzle uyarıp görevini hatırlattım, sonra yaş sırasıyla kızım ve yeğenim geldiler, onlara el öptürürken, daha önce karımdan gördüğüm usulü aynen uygulayıp cebimden çaktırmadan avucuma kaydırđım banknotları onların küçük ellerine ustaca aktarıverdim. Herşey yağ gibi gitti. Sonra çikolata yiyip likör içtik yüksük gibi gümüş kadehlerde. Çocuklara ikinci bir kadeh likörü vermeyi reddettik, ama olay çıkmadı. Sonra bayramın birinci günü ziyareti sona erdi ve ben yazıyı yetiştirmek için bilgisayarın başına koştum. Herşey ne kadar olağandı. Ve sahibi.

BAYRAMIN KARANLIK YÜZÜ

10 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Televizyon ekranında Fenerbahçe'nin o çok başarılı ümit futbol takımı oyuncularından biri beliriyor. Sarışın delikanlının sevimli ve güleç yüzünde belli belirsiz bir şaşkınlığın izlerine de rastlanmıyor değil ama: Sincan stadyumunda Gençlerbirliği ile oynamaları gereken deplasman maçının 'olumsuz hava koşulları' nedeniyle 'ileri bir tarihe ertelendiği'ni yeni öğrenmiş. Ama, 'ağabeyleri'nin aynı kentteki - ve elbette aynı hava koşullarındaki - maçının oynanacağını da biliyor. "Ne yapalım," diyor sarışın delikanlı. "Biz de kartopu oynarız." Sonra da, gözlerinde muzip bir pırıltıyla ekliyor: "Yarın kar yağarsa, gene kartopu oynarız biz de."

Fenerbahçe'nin, ve tabii Türkiye'nin, yarınını temsil eden delikanlı dediğini yapıyor ve ikinci 'sahne'deki genel çekimde onu takım arkadaşlarıyla kartopu oynarken seyrediyoruz Sincan stadında. Ardından, kamera, aynı stadın zeminini karlardan temizlemekle uğraşan gencecik bir temizlik işçisine odaklanıyor. O temizlik işçisi - Selim Işık gibi tek ve Türk - elindeki tırnığa benzer derme-çatma tahta âleti bir iki kere ileri-geri sürüp küçük bir yol açıyor karların üzerinde; sonra, kameraya çevirdiği pırıltılı kara gözlerinde "Gördünüz ya, herşey nâfile!" diyen bir bakışla bu boşuna uğraşına son verip görüntüden kayboluyor... İşte bu, bayramın ve bayram tatillerinin ikinci yüzüdür: Stadın bembeyaz karlarla kaplı zemininden ekranlarımıza yansıyan karanlık, görünmeyen yüzü. Bayramlar, 'ölüm unutkanlığı'mıza kısa bir ara verdiğimiz kabristan ziyaretleriyle başlar. Kabristandan sonra akraba, dost ve yakın ziyaretlerine gideriz ve ölümü unutmayı ânında beceriveririz. Ama, o unutmaz: Yollarda bekler bizi, bazen sürücü, bazen yaya olarak; zamanında gelemeyen ve dolayısıyla can kurtarmakta hayati gecikmelerde bulunan sarsak cankurtaranlarda ya da hastanelerde bulur; bol ışıklı ameliyat masalarında ya da buz gibi yoğun bakım odalarının loşluğunda yakalar bazen, ve dahi, sonu gelmeyen bir nekahatin geçirildiği hasta odalarında bazen de... Dağdağalı modern şehir hayatının mütemadiyen ertelediği kavuşmaları hiç olmazsa yılda 2 kez

gerçekleştirmeyi umduğunuz bayramlar, bir bakarsınız, ebedi ayrılıklara da sebep oluvermiş. Hayat durur çünkü bayramlarda. Cankurtarana, doktora, hemşireye, hastabakıcıya, derdinize kulak verecek herhangi bir kimseye ulaşamayabilirsiniz. Herkes tatile çıkmıştır. Sucusu, marangozu, tamircisi, gazcısı da... Ramazan boyunca sağlam bir inanç ve tevekkülle oruç tutanların bazıları, bu edimin yalnızca kendileri ile Allah arasındaki en dolaysız ilişkinin bir tezahürü olduğunu, bunun kendi nefsinin terbiye etmek için girilen en ulvi eylem olduğunu hatırdan çıkarıvermişlerdir, bakarsınız: Bu unutkanlığın sonucunda somurtkan ya da ihmalkâr olmayı, oruç tutmayanlara karşı bir gizli öfkeyi bağırırlarında barındırmayı bir tür hak olarak görebilmişlerdir. (Tabii kendilerine bile itiraf etmeden.) Tıpkı, bayram tatilini de 'öteki'lerden çok hak edilmiş bir hak olarak gördükleri gibi. Ne var ki, hele hafta sonuna doğru bazı günleri birbirine eklenerek uzatılmış bayram günlerinde hayat durmuş, ölüm durmamış, ülkemiz bir 'tatiller ve kaatiller ülkesi'ne dönüşmüştür. Ve o zaman, ne kadar yalnız olduğunuzu da anlayıverirsiniz birden. Ve o zaman, o badem şekerleri, lokumlar, bonbonlar, çikolatalar ve likörler boğazınızda kalabilir işte; yutkunmak zorunda kalabilirsiniz - Üstüste üstüste. Dünyanın en genç nüfuslu ülkelerinden biri olan ülkemizin kırk yaşını aşmış herhangi bir vatandaşının rahatlıkla verebileceği toplumsal öğütlerden bir demet vereyim size: Bayrama girerken: 1) a) Hastalanmayacaksınız: Beyin kanaması, inme, yüksek tansiyon, kalp krizi geçirmeyeceksiniz, şeker komasına vb. girmeyeceksiniz. b) Yakınlarınızın ve sevdiklerinizin hastalanmasına da zinhar izin vermeyeceksiniz. 2) a) Kaza ve felaket (deprem, sel, trafik kazası vb.) geçirmeyeceksiniz. b) Yakınlarınızın ve sevdiklerinizin kaza ve felâket geçirmesine izin vermeyeceksiniz. 3) a) Hayatınızda aşk başlangıcı, flört, yeni dostluklar, taşınma ya da ayrılma ya da boşanma gibi radikal değişikliklere asla girişmeyeceksiniz. b) Yakınlarınızın ve sevdiklerinizin böyle değişikliklere girişmesine izin vermeyeceksiniz. Üç altın öğüt: O pek övülen toplumsal dayanışmamızın tam çalışmadığı durumlar için. Gelişmiş Batı demokrasilerinin o pek kınanan soğuk, bencil, hatta egosantrik ilişkileri ("olmayan insan ilişkileri") içinse, formül, gene onlardan geliyor: Toplumsal dayanışma içinizden gelmiyorsa, onun yerine geçecek bir toplumsal örgütlenme kurun. Biz, eski nesil bunu kuramadık anlaşılabilir. Şimdi ümit, Fenerbahçe ümit takımının temsil ettiği yeni kuşakta. Bir bayram şekeri alır mıydınız?

ÇOCUKLARIMA BİR KOLAJ

21 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Belediye İmar İşleri işçileri ... kazma, kürek ve maske ... kompresör ve kepçe ... kömürlük ... bahçe ... toprak ve taş ... çukur ... toprak dolu havuz ... kalın beton tabakası ... battaniye ve çarşaf ... ceset torbası ... naylon torba ... el, tel, poşet ... ip ... beton çivisi ... satır ... susturuculu tabanca ... kurşun delikleri ... kırık bilekler ... iki dakikalık hıçkırık ... kesik el ve ayaklar ... ip ... bedenin ön kısmı ... bacak arasından arkaya sarkıtma ... bacak arasına sıkışan baş ... arka tarafa alınan eller ... uzun tutulan ip ... kırılan dizler ... soğumadan önce katlanan vücut ... top ya da cenin hali ... çırılçıplak ... diri diri ... kova kova su ... şişme ... çürüme ... ağır bir koku ... ve taze ekilmiş soğanlar.

Not: *İşbu kolaj, yeni millennium'un 20. günü, İstanbul'da, yerel basının sekiz gazetesinin gene aynı tarihli nüshaları tek tek taranmak suretiyle dört saat içinde hazırlanmış, 'Times New Roman' font kullanılarak özenle bilgisayarda yazıldıktan sonra çıkış alınarak fakslanmak suretiyle gazeteye gönderilmiş ve sanatçının çocuklarına adanmıştır.*

GÜVERCİN SAVAŞLARI

23 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Geçen Pazarkı yazı Amerikan hiciv dünyasının büyük isimlerinden karikatürist Don Martin'in ardından kaleme alınmış bir 'mersiye' idi. Sonradan, yazıda bir eksik farkettim: Sanatçıların toplumların ne kadar önünde gittiğini gösteren parlak bir örneği eklemeyi unutmuşum. Martin, seneler önce şöyle birşey çizmişti: Güneşli bir gün (bence Pazar)... Adam, parkta bir sıraya oturmuş. Koca kesekâğıdından çıkardığı patlamış mısırları çevresinde birikmiş güvercinlere serpiyor. Amacı, onları zehirlemek - "Güvercinlerden nefret ederim," diyor sâkin sâkin. Ama, hüsrân: Etrafında öbek öbek toplanmış olan öteki park sâkinleri, güvercinlerden önce atılıp o leziz mısırları yiyip bitiriyorlar çünkü - ve ölüyorlar!

Sanatçının uzak görüşlülüğü dedik. Gerçekten de, şu sıralarda tüm Avrupa'da insanla güvercin arasında her gün amansız bir savaş yürütülmekte. Belediyeler onları beslemeyi kesinlikle yasaklıyorlar. Ve meselâ, New York Times'dan Alessandra Stanley'in yazdığı, gerçek hayattan şöyle bir sahne: Veronalı bir beyefendi, Assisi'de bir parkta sâkin sâkin oturuyor. Hemen zabıta memurları sükün ediyor ve adamı sorguluyor: "Neden ayaklarınızın dibinde bir yığın güvercin dolaşıyor bakalım?" Adam bankın bir köşesine suçlu suçlu büzülüyor: "Vallahi kasden yapmadım; kırıntılar kazara yere düşmüş olacak" diyor, elindeki pastadan arta kalanları zabıtaya göstererek. Sonra da yakınıyor: "Ama haksızlık bu. Güvercinlerin de yaşamaya hakkı var!" Barış simgesi güvercinle savaşı tüm Avrupa kentlerinde sürdürüyor insanoğlu, ama bunun Assisi'de apayrı bir önemi var. Çünkü, burada hayvan hakları ile insan sağlığının ve tarihî anıtların korunması arasındaki büyük tartışmaya yerli bir Azizin öğretileri de karışıyor. Bilindiği gibi, 1200'lerde bu ortaçağ kentinde yaşayan mütevazı keşiş Francesco bütün hayvanları bağrına basar, özellikle de güvercinlerle konuşmuş. 1997'de büyük bir deprem felâketi yaşayan Assisi'de, ünlü bazilika büyük hasar görmüştü; onun restorasyonu çarçabuk

tamamlandığı halde, evleri yıkılan halka (11 ölü) yeni evleri - İtalyan usulü bir kargaşa sonucu - hâlâ verilemediği için zaten travma içinde olan insanlar, bir de güvercinlere yapılan zulüm yüzünden büsbütün sıkıntıda. Assisi'de yönetimle halk karşı karşıya. Belediye Başkanı, güvercin nüfusunu aç bırakıp azaltmayı hedefliyor. Halkın büyükçe bir kesimi ise bunu bir çeşit 'insanmerkezcilik' olarak görüyor. Kentin hayvanseverlik ahlâkına, Aziz Francesco'nun öğretilerine yapılan büyük bir saygısızlık örneği olarak yani. Fransisken rahipleri ise iki arada bir derede: "Başkan'ın kararına saygılıyız, ama hemfikir değiliz," diyorlar. "Hayvanlarla çevreye saygılı alternatifler olmalı." Bununla birlikte, rahipler de bazilikalarını güvercin kakalarından korumak için, duvarların üstüne ince teller gerdirip bunlara elektrik akımı vermeyi ihmal etmemişler. Belediye başkanı, kararını yiğitçe savunuyor: Venedik'teki gibi gaz odalarında güvercin soykırımı filân yapmadığını, sadece pratik önlemler aldığını söylüyor: "San Francesco bir azizdi; bense zavallı bir belediye başkanıyım. Sağduyunun gereğini yapmalıyım." (Venedik yöneticilerinin de hakkını yememek lâzım aslında: "50.000 güvercini yutacak bir şahin bulsak, herkes alkışlardı, ama ne yazık ki yok," diyorlar. "Doğa ne ise odur, Walt Disney'in bize gösterdiği şey değil.") Konu çok tartışmalı aslında: Bazı hayvanbilimciler Aziz Francesco'nun hayatında hiç güvercin görmemiş olduğunu söylüyor. Onun ölümünden yüzyıl sonra getirilmiş güvercinler Avrupa'ya. Üstelik, Kutsal Topraklar'dan getirilen hayvanlar, hapur küpür yenmek için beslenmiyorlar mıymış meğerse? Kanatlı hayvan tarihçileri ise taban tabana zıt fikirde: Milat'tan önce 10.000 yılında Avrupa kıyılarında görüldüğünü söylüyorlar kuşun. Kadim Mısırlı'lar evcilleştirmişler onu ve yemişler, ardından da Etrüskler ve Romalı'lar aynı şeyi yapmış. (Petronius'un "Satyricon" romanında insanın ağzının suyunu akıtan o muhteşem şölenlerin en gözde yemeği neymiş, güvercin tabii!) Sanat tarihçileri de ikinci görüşü destekliyor: Aziz Francesco Bazilikası'nda Giotto'nun yaptığı sanılan bir fresko var. Depremde toza batmış ama restorasyondan sonra yine pırıl pırıl. Azizi kuşlara vaaz verirken gösteriyor. İşte bu kuşlardan bazıları da, sanat tarihçilerine göre, güvercinin ta kendisi... Velhasıl, güvercin durumları çok karışık. Ha, bir de son nokta: Belediye yasaklarına karşı kentte büyük bir sivil itaatsizlik hareketi olmasından korkuluyor. Bugün Pazar; şöyle Eminönü meydanında, Yenicami çevresinde bir gezintiye ne dersiniz?

KAR TATİLİNDE MERVE İLE MEDİNE

26 Ocak 2000, Yeni Binyıl

Dışarıyı seyrediyorum. Karın büyüleyici bir yanı var. Ateş gibi. Baktıkça bakıyor insan. Bakıyor ve çocukların niye kara sevindiğini daha iyi anlıyor. Sadece tatil ve oyundan dolayı değil ama. Onun dışında birşey olmalı. Doğal bir olayı doğaüstü bir olaymış gibi görmekten dolayı belki de. Ama her seferinde, şaşmaz bir şekilde. Ne garip. Kar taneleri birdenbire yön değiştiriyor. Yere paralel uçmaya başlıyorlar önce, sonra da havaya doğru yükseliyorlar. Hepsi birden. Gözlerimi binbir güçlkle onlardan ayırıp kızımı arıyorum. "Meraba babaşko!" diyor cıvıltılı, sevinçli ve azıcık da hoppa sesiyle. Tabii ki çok memnun kar yağmasından: "İnanmayacaksın ama tam bir saat kartopu oynadık Selin'lerle."

Niye inanmayayım ki? Kar yağınca kartopu oynanır. Bana sıradan ve hatta biraz 'banal' gelmesine rağmen, ilgiyle dinliyormuş gibi yapıyorum bu kartopu hikâyesini. Oyunu bir saatin sonunda bırakmışlar ama; arkadaşları "program yapmış" çünkü. Hem zaten annesi de, fazla kalırsa üşüyüp hasta olmasından korktuğu için bir saatten fazla izin vermemiş. Şimdi de sıkıldığını söylüyor ufak ufak. "Sen de başka program yapsaydın o zaman," diyorum. "Görmek istediğin bir film falan yok mu?" "Var," diyor utangaçça gülerek. " 'Lânetli Tepe'" Onun bir korku filmi olduğunu söylüyorum, itiraz ediyormuşum gibi yaparak. "İyi ya," diye gülüyor. "Böyle korkuyorsun işte, ne güzel."

Ahizeyi yerine koyduktan sonra yeniden dışarı bakıyorum. Taneler küçülüp mikroskopik bir hal almışlar, oraya buraya uçuşuyorlar. Ankara'yı düşünüyorum sonra. "Soğuk hava ve kar yağışı trafiği etkileyeceğinden, Başkent'teki anaokulu, ilköğretim ve orta dereceli okulların (...) bir gün süreyle tatil edilmesi kararlaştırılmıştır." Merve ile

Medine'yi düşünüyorum. Valiliğin bu tatil tebliğini nasıl karşıladılar acaba? Merve ile Medine. Ya da Büşra ile Kübra. Hizbullah tedhiş örgütünün Ankara sorumlusunun kara çarşafı küçük kızları. Biri dört, biri sekiz yaşında. Biri anaokulunda, öteki de ilkokulda olmalıydı bu hesapça. Ama okulda değiller; Ankara Emniyet Müdürlüğü TEM Şubesi'ndeler. Yani, Terörle Mücadele Şubesi'nde. (Sabah, 22.01.2000) Babaları operasyonda gözaltında alınmış. Annelerine ne olduğunu ise haberde yazmamışlar. Olan şu ki, kızlar "bakacak kimseleri olmadığı için" TEM'e götürülmüşler. Bu geçen hafta sonu olmuş. Herhalde hâlâ oradadırlar. Merve ile Medine. Yoksa Büşra ile Kübra mı? Hangisi hangisi? Hangisi gerçek, hangisi sanal? Ya da hangisi küçük, hangisi büyük? Tam üç gündür kafamın içinde dönüp duran habere bir daha bakıyorum: "Çocukların bakımından sorumlu olan bayan polis, resmi kimlik belgelerine dayanarak onlara gerçek adlarıyla seslendi. Fakat, çocuklar hiç tepki vermediler. Daha sonra, gerçek adlarının Büşra ve Kübra olduğunu söylediler. Bunun üzerine ifadelerine başvuru teröristler, örgüt içindeki yapılanma gereği, çocuklara da birer kod isim verildiğini itiraf etti."

Gene dışarı bakıyorum: Taneler hem irileşmişler tekrar, 'kuşbaşı' olmuşlar, hem de gene havaya yükseliyorlar. O kadar ki, bir teki bile yere düşmüyor. Büyülenmiş halde 'göğe yağın' kara bakarken bile dört ve sekiz yaşlarındaki iki isimli, kara çarşafı iki küçük kıyı düşünmekten kendimi alamıyorum bir türlü. "Bayan polis" onlara "gerçek adlarıyla seslen"dikten sonra ne diyecekti acaba? Ekmek mi verecekti? "Çişiniz geldiyse söyleyin," mi diyecekti? Bir korku filmine mi götürecekti yoksa, şöyle bir güzel korksunlar diye?

HER ÖĞRENCİ 1 LİRA VERECEK!

2 Şubat 2000, Yeni Binyıl

Bugün 2 Şubat, 2000. Sayıları 100'ü ancak geçen bazı insanlar için önemli bir gün: Robert Kolej'in 1964 mezunları bundan tam 36 yıl önce '2222' formülüne göre buluşmak üzere kavilleşmişlerdi: İkibinin ikinci ayının ikinci günü saat ikide. Yanılmıyorsam, o zamanki müdür Bull atmıştı bu fikri ortaya. O zamanlar 'millennium' modası yoktu. Gene de, böyle yuvarlak bir rakam herkese çok cazip gelmişti. Tarih yapmak gibi birşey. Herkesi bilmem ama benim gibi birkaç kişi için oldukça fantastik bir fikirdi. 36 yıl! Onca zaman sonrasında bir tekimizin bile düşünmediğinden eminim o tarihte. Kim öle, kim kala. Ama şimdi, hakikat ânı gelip çattı işte: Ölenler öldü, kalanlar da vadelerini tutmak üzere bir araya geldi. Dünyanın dörtbir yanından geldiler. İki kuşaklık eşek şakaları, geyik muhabbetleri ve belki biraz da hüzün var paylaşılacak... Ben de, bu 'müktesebat'a geçen yıl yazdığım bir yazıdan parçalarla katkıda bulunayım bari.

Açık Radyo'daki odamda, masanın arkasındaki duvarda bir fotoğraf asılı: Sınıflardan biri, toplantı salonu olarak kullanılmakta. Orta 1 falan olmalı. Hepsi üniformalı (kravat-cekete-taralı saçlar) öğrenciler, bir kararı oylamaktalar anlaşılabilir. Çünkü, sağ eller havaya kalkmış. Kürsüde bıyıkları yeni terlemiş bir genç, bir başkan sâkinliği ile oturmuş, kalkan elleri vakur gözlerle seyretmede. Onun hemen yanında bir başka öğrenci de ayakta, kalem tutan eliyle oy sayımı yapıyor. Hemen arkalarında karatahta var. Üstünde, matbaa harfleriyle son derece düzgün bir yazı, tebeşirle: "Her öğrenci radyo için 1.00 TL verecektir." Robert Kolej'in tozlu arşivinde çıkma bu siyah-beyaz fotoğraf (Günaydın Leyla!) her şeyi anlatıyor aslında: "Zihnin tiyatrosu" diye adlandırılan radyo olgusunun önemi çoktan kavranmış; öğrenciler kulüplerini çoktan kurmuşlar; 'radyo'larını kurup işletmek için de para topluyorlar. Paralar toplanacak. Lâmi cimi yok, Çünkü emir ortada: Her öğrenci bir lirasını verecektir! Hayal gücü, yaratıcılık, sorumlulukla karışık bir disiplin ve kolektif davranış içinde katılım. Daha ne söylenebilir ki? Abartılı bir övgüye geçmek niyetinde değilim. Ama, şu

da var: 1950'lerin sonlarıyla 1960'ların ortalarına kadar olan dönemde Robert Kolej'de okumuş olanların, Boğaz havasıyla karışık böyle birşeyleri de solumuş oldukları yadsınamaz. Kimbilir hangi art amaçlarla bir misyon tarafından kurulmuş olan okulda belki de baştaki amaçları aşan bir atmosfer vardı. "Sivil yurttaş olma bilinci"nin ipuçlarını yakalamanın mümkün olduğu bu buğulu atmosferi yaratan binbir etken üzerinde durulabilir. Kendi payıma, sadece somut olarak gözlemlene şansına sahip olduğum bir tanesini ön plana almak istiyorum: 60'ların başında, ABD'de tutuculuğun, sıradanlığın, günlük hayatın sıkıcılığının insanı çatlatacak ölçüde elle tutulur hale geldiği bu dönemde (ayrımcılıkları, Vietnam'ı da unutmayalım) bireysel başkaldırı yolunu seçen bazı seçkin ve eğitilmiş insanlar bu bunaltıcı ülkeden düpedüz 'kaçma' yolunu tutmuşlardı. Bir kısmı, kendilerini Türkiye gibi 'egzotik' bir ülkede buluverdiler. Karşılarında bulduklarıysa, bu ülkenin naif, ama herşeye açık insanlarıydı. Birinci kategoride, Amerikalı öğretmenlerimiz yer alıyordu: Ömürlerinin belki de ilk yurtdışı deneyimine girmiş, üniversitede daha yeni öğrendiklerinin yanı sıra, heyecan ve düşüncelerini de başkalarıyla paylaşmayı bir hayat tarzı olarak önlerinde bulmuş birtakım 'güzel Amerikalılar'. İkinci kategoride bizler vardık: Teknoloji devriminden tam nasibini alamamış (TV de yoktu!), dolayısıyla bu Amerikalılara biraz da Merih'ten gelenler gözüyle bakan, ama herşeyi içlerine sindirmeye hazır saf çocuklar... Bence, hiç de fena bir kimya değildi: İnsanlığın vicdanını henüz tamamen yitirmemiş olduğu bu garip dönemde biraz da tesadüf bir konjonktürde gerçekleşen buluşmadan hoş sentezler çıktı. 68'in mini minnacık tohumlarına bile rastlamanın şimdi, bu kadar zaman sonra bakıldığında, pekâlâ mümkün olduğu görülüyor. O bir sürü dil bilen, Latinceyle de, Shakespeare'le de, Don Kişot'la da, Homeros'la da, Joyce'la da, Salinger'la da, Gargantua'yla da, ama aynı zamanda Türk şair ve edebiyat insanıyla da ilgilenip bunları bizimle paylaşan; sinema, tiyatro, bol içki, az biraz hedonizm, sosyalizm ve biraz daha fazlaca bireycilikle karışan bu bileşimin fitilini ateşleyen genç amerikalılar'ın, 60'lar sonuna doğru çekip 'anayurt'larına döndüklerinde ortaya önemli eserler döktüklerini sonradan öğrendik. Onlarla bu havayı paylaşan 'jön Türkler' de (bunlara bazı Türk öğretmenler dahil) epey iyi işler yaptılar. Belki

bazıları Halit Ziya'nın ve Oğuz Atay'ın kırık hayatlarına denk düşen sıradan trajedilerin kahramanı oldu, ama sonuncu olgu bile hiç de yabana atılmaz diye düşünüyorum doğrusu. Şenlikli bir dönemdi vesselâm! Robert Kolej'in o yıllarında her öğrenci bir lirasını verdi işte: Ama radyo için, ama 'sportmen biraderler kulübü' (Günaydın Mehmet!) için... Konuştuğumuz, o bir liralara birikmiş halidir.

EVET, MUTLULUĞUN RESMİNİ ÇİZEBİLECEĞİZ!

7 Şubat 2000, Yeni Binyıl

Çok taze bir araştırma: Yeni binyılın ilk ayında ABD'de işsizlik oranı son 30 yılın en düşük seviyesine inmiş! Araştırmacılar bir kez daha şaşırılmışlar; bu kadar iş alanı yaratılmasını beklemiyorlarmış çünkü. Hatta, ABD'nin "işçileri bitmesin" diye ekonomik gelişme hızını yavaşlatma önlemleri üzerinde düşünülüyor! Binyılın ikinci ayında da ABD'nin tarihteki en uzun ekonomik büyüme rekorunu kırmayı bekleniyor. Aslında bu da bilim adamlarını çok şaşırtıyor. O kadar ki, değerli bir ekonomi profesörü olan bir arkadaşım, bu 'trend'in biraz daha devam etmesi halinde, temel ders kitaplarını cart diye yırtıp atmak zorunda kalabileceğini söylüyor - hem de sınıfta, öğrencilerinin gözü önünde!

Bilim adamlarının şaşkınlığı bu kadarla kalsa, gene iyi. Eşi menendi görülmemiş bu zenginlik artışı Amerikalıların mutluluğunu arttırmıyor, hatta azaltıyormuş, iyi mi? Araştırmacılar, ellerindeki yeni verilerle gidip insanlara düpedüz soruyorlarmış, "mutlu musunuz?" diye, onlar da aynı dobralıkla cevap veriyorlarmış: "Hayır, eskiden daha mutluyduk!" 30 yıl öncesine göre daha mutsuz olanlar, yalnız Amerikalılar da değil, üstelik. Avrupalılar da, bütün gelişmiş ülkeler de böyle. (Financial Times, 5-6 Şubat) İyice güncel bir örnek vermek gerekirse, şu anda dünyanın en zengin ülkelerinden biri, Avusturya. Ekonomisi istim üstünde, işsizlik oranı gayet düşük. Hatta Viyana, yeni bir araştırmaya göre, dünyada hayat kalitesinin en yüksek olduğu 200 kent arasında birinci gelmiş! (NYT) Ama, ne yaparsınız ki, mutsuzlar. Mutsuzluktan ne yaptıklarını bilmedikleri için de, bir yeni-faşist'e oy verip, onu iktidara taşıdılar ve -- Lippizaner atları, Viyana çocuk korosu, Mozart'ın kendisi ve çikolatası ile maruf -- bu "Neşeli Günler" ülkesini Avrupa Birliği içinde bir parya ülke haline getirdiler. Görüldüğü gibi, mutluluk para ile satın alınamıyor.

Aslına bakarsanız, zenginler yoksullardan daha mutlu ve insanlar zenginleştikçe daha da mutlu oluyorlar -- burası tamam da, bir de görecelik kuramı var tabii: İnsanlar daima başka insanlara bakıyorlar. Çevrenizdeki herkesin de bir Porsche arabası varsa, kendinizinkini sürmek pek o kadar da mutluluk vermiyor size. O zaman da mutluluk yerine yeni bir kavram devreye giriyor: Tatmin. Princeton Üniversitesi'nden Profesör Daniel Kahneman, bunu şöyle açıklıyor: "İnsanları daha mutlu edebilirsiniz ama onları asla daha fazla tatmin edemezsiniz."

Aylık geliri 1 ABD doları olan milyarlarca insan var dünyada. Meselâ, Afganistan'dakiler. Yani, 550.000 TL. Yani, günde 23.000 TL. Onların gelirlerini diyelim on katına çıkardınız: Elbette, Taliban'ın mutluluğu da artacaktır; ama tatmin olacaklar mıdır; orası pek şüpheli. (Son yüzyılın en 'baba' parçası olarak Stones'un 'Satisfaction' parçasının seçilmiş olması her şeyi anlatıyor aslında. Yoksa, eleştirilenler Beatles'ın 'Happiness is A Warm Gun'ını seçerlerdi, değil mi ya?)

Aslında her şey, mutluluktan ne anladığınıza bağlı. Bu muammaya da bilim adamlarından bir cevap geliyormuş yakında: En geç iki yıl içinde, mutluluğu beyinsel elektrik akımı halinde ölçüp bildirecek bir âlet piyasaya verilecekmiş. Hem de portatif. O zaman, en azından gelişmiş ülkelerde, sokakta yürürken mutluluktan uçuyor musunuz, yoksa kederden geberiyor musunuz, bunu ölçebileceksiniz. Bu olağanüstü haberi aldın ya benden ey kari, mutluluk içinde yüzdüğünü görür gibiyim. Şimdiden.

ORDA KİMSE YOK MU?

13 Şubat 2000, Yeni Binyıl

"Sana ilginç bir haberim var," dedim karıma. "Sözümü sonuna kadar kesmeden dinleyeceğine söz verersen, anlatırım." Hiçbir şeye söz veremeyeceğini söyledi her zamanki garanticiliğiyle. "Ama kötü haber bu," dedim. "Bütün inanç sistemini bir anda yerlebir edebilir." "Farketmez," dedi sinsi ve kararlı bir tavırla. "Söz veremem." Ben de anlatmaya başladım: "Biliyor musun, orda kimse yokmuş!" "Nerde?" diye sorması için herşeyimi verebilirdim - yani hemen hemen herşeyimi -- ama sormadı hain; bunca yıllık beraberliğin sonucunda beni neredeyse benden iyi tanıyordu. "Yaşlanıyorum yaşlanıyorum..." diye düşündüm. "Pantolonumun paçalarını kıvracağım..." Ama, 68 ruhunun asla kaybolmayan azmiyle direndim, kötümser düşünceleri aklımdan kovaladım ve beden diliyle devam ettim: "Bak, orda!" diye gösterdim dimdik işaret parmağımı semalarda bir noktaya dikerek: "Kâinatın içinde bizden başka hiçbir canlı yaşamıyormuş. Yani, bizim gibi kompleks ve zeki canlılar."

Kahvaltı masasındaydık - Pazar kahvaltısı. "Kim demiş?!" diye tam bu noktada sormasını bekliyordum karımın, kuşkucu ve yarı alaycı bir edâyla. Tuzağıma düşmedi, bu soruyu sormadı, ve ben de çoktan hazırladığım cevabı hemen patlatıverdim: "Amerika'nın en saygın bilimadamlarından ikisi, geçen ay çıkardıkları kitapta söylemişler bunu." Sonra da eteğimdeki bütün taşları birbiri ardına döktüm artık: Biri paleontolog, öteki de astronom olan bu adamların modern bilimin kanıtlarıyla ortaya koyduklarına göre, yeryüzünün bileşimi ve istikrarı onu evrende biricik yapıyor. Dünyamız dışında hemen her yerde ya radyasyon düzeyleri fazlasıyla yüksek, ya doğru kimyasal elementler yetersiz, elverişli gezegenlerin sayısı yok denecek kadar az ve tabî, en önemlisi de, katil göktaşları o kadar yoğunmuş ki, ileri medeniyetleri daha doğmadan yok ediyormuş bunlar. "İnsanlığın bu muhteşem

medeniyetinin en büyük güvencesi de kimmiş, biliyor musun?" diye sordum karıma. "Jüpiter! Güneş sisteminin en büyük gezegeni! Kahraman Jüpiter alçak göktaşlarını ya 'emiyor' ya da tenis topu gibi fırlatıveriyormuş karanlık uzayın derinliklerine... İşin ilginç, uzayda, ya da en azından Samanyolu gibi yakın çevrede başka bir 'iyi Jüpiter'e de raslanmıyormuş maalesef." Sonra da ekledim: "Yani, Jüpiter olmasaymış, medeniyetimiz şimdikinden 10.000 kat daha büyük tehlike altında olacaktı, düşünebiliyor musun?" Karımın bunu düşünüp düşünemeyeceğini düşünmeme bile gerek yoktu. Mükemmel bir zamanlamayla, muzaffer bir şekilde gülümseyerek, nihaî darbeyi vurdum: "Yani, sevgilim, o sizin dünya-dışı yaratıklar efsaneniz bitti. Şunu kabul edin artık lütfen: Kâinatta bizlerden başka zeki ve ileri varlık yok!" Kahvaltı masasının etrafında bir sessizlik oldu. Kısa ve kesin. Bunun iyice tadını çıkarmak için biraz bekledim, ardından da son çiviye çaktım artık: "Sevgilim," dedim tok bir ses tonuyla. "Bu durumda biz insanlara da büyük görev düşüyor tabii. -- Az buz değil: Dünyada her hayvan ya da bitki türü ortadan kalktığında, insanoğlu olarak sorumluluğumuz daha da artıyor. Yeryüzünü daha iyi yönetmeliyiz. Dahası, entelektüel ve ahlâki sorumluluğumuz bizi daha ötesine de zorluyor. Madem ki bu kadar enderiz, medeniyetimizi uzak yıldızlara taşımak da bizim başlıca ödevimiz! Hem, biliyor musun ki--" Karım beklenmedik birşey yaptı ve sözümü kesti: "Aman yarabbi," dedi. "Bu kadar yalnız mıyız sahiden?" Çayımı bitiremedim.

Not: Geçen Cuma yayımlanan yazımın başlığında bir dizgi hatası vardı. 'Bilgi toplumu', yerini 'bilge toplumu'na bırakmıştı. Belki böylesi daha doğrudur. Kâinatın biricik yaratığı da, olsa olsa bilge toplumu kurar. Gene de, amacımı aşan bir bilgelik tezahürü olduğundan, düzeltiyim dedim. ÖM

AMERİKA'DA YENİ BİR 'CEZA SÖMÜRGESİ'

18 Şubat 2000, Yeni Binyıl

2000 yılı, özellikle A.B.D. bakımından 'rekorlar yılı' oluyor: Belki de dünyanın gelmiş geçmiş en güçlü devleti için normal sayılacak bir durum. Daha yeni millennium'umuzun ikinci ayında 107 aylık kesintisiz ekonomik gelişme ve büyüme sağlayarak hepimize parmak ısırttı bu dev. Geçen Salı, yepyeni bir rekor haberi de yine oradan geldi: ABD'de cezaevi nüfusu 2 milyona yükselmiş! Dünyada en çok insanı 'demir parmaklıklar' ardında tutan ülkeden bahsediyoruz. Üşenmeyip biraz almanak karıştırırsanız, bu nüfusun Birleşmiş Milletler üyesi olan 185 ülkeden en az 60'ını geride bıraktığını rahatlıkla görebilirsiniz. Kadın erkek 2 milyonluk bir suçlular topluluğu! Ceza sömürgesi gibi birşey. Bu sihirli rakama ulaştığımız 15 Şubat'ı 'Dünya Ceza Günü' ilân etmemiz lâzım aslında. Ama, iş orada da bitmiyor: Bu açıdan bakıldığında, son 10 yılı da 'Ceza Onyılı' ilân edebiliriz. Zira, 1990'ların başında ABD kodes nüfusu 1 milyona ulaşmış, ve bu, o zaman bile tarihte görülmemiş bir rakam olarak herkesi şaşırtmışken, son on yıl içinde iki katına çıkarak, daha önceki 90 yılın toplam mahkûm sayısını aşmış! Ekonomik büyüme hızını da fersah fersah geride bırakan başdöndürücü bir gelişme doğrusu.

Hız analizlerini bir yana bırakıp, bir de 'renk ayrımı' yaparsak, cezaevi nüfus dağılımında çarpıcı bir tayf ile karşılaşılıyor: ABD'de siyahların hapse atılma şansı, beyazların neredeyse 7 katı. Ülkenin uyuşturucu suçlarından dolayı cezaevini boylamış olan vatandaşlarının dörtte üçü siyahî. Siyahlar, tüm ABD nüfusunun yüzde 13 kadarını oluşturmalarına rağmen, toplam tutuklu nüfusun yarısını oluşturmaktalar. Tutuklulara zaten herkes 'Öteki' diye bakıyor. Apayrı ve sapmış bir kast yani. Öyle bir orantısızlık ki bu, ABD'deki siyahlar, mevcut cezaevi sistemini çağdaş bir köle plantasyonu olarak görüyorlarmış. Tabii, yalnız siyahlar değil. "Kasım Koalisyonu",

"Uyuşturucu Siyasetinde Sağduyu" gibi sivil toplum kuruluşları da bunu 'yıkıcı' ve 'riyakâr' bir siyasetin ürünü olarak mahkûm ediyor. Literatüre de yeni bir terim girdi son zamanlarda: "Cezaevi-Sanayi kompleksi" deniyor. Çözmeye çalıştığı toplumsal hastalıklardan beter bir yapı oluşturduğu söyleniyor. Aralarında federal yargıçların, profesörlerin, William Buckley, Jr. gibi yayıncıların, George Soros'un ve hatta New Mexico'nun Cumhuriyetçi valisi Gary Johnson'ın da bulunduğu birçok saygın kişi de bu yapıyı ciddi biçimde eleştiriyor. Louisiana'da bir gardiyan da, herkesi toplayıp içeri tıkmak yerine alternatif politikalar denenmesini istiyor, ama umutsuz da: Bu dev hapisanecilik sektörünün buna izin vereceğini hiç sanmadığını söylüyor gardiyan. Bu endüstrinin çıkarı, kendini sürekli yeniden yaratmakta yatıyormuş çünkü. Ben de suç oranını nasıl azaltıp duruyor bu ABD diye düşünüp duruyordum; şimdi anlamış bulunuyorum. Epeydir düşündüğüm ikinci bir soru da, "ABD'de ırk ayrımı var mı?" Buna henüz kesin bir cevap bulamadım maalesef.

YÜKSEKLİK KORKUSU

8 Mart 2000, Yeni Binyıl

AKUT Arama Kurtarma Derneği, bütün basın ve yayın organlarına 3 Mart tarihli bir bildiri gönderdi. Metinde, 29 Şubat tarihinde AKUT kurucu üyesi İskender İğdır'ın Ağrı dağında hayatını kaybetmesine yol açan talihsiz kaza hakkında medyada getirilen yorumların "gerçek dışı sonuçlar" meydana getirdiği, halka "eksik ve yanlış haber verildiği" belirtilerek bundan yakınılmaktaydı. "İçinde bulunulan durumun hassasiyeti gözönüne alınarak, değerlendirmelerin ve yorumların tarafsız ve gerçeklere dayandırılarak yapılmasının, ileride tedavi edilemeyecek yaraların açılmasını engelleyeceği" temennisiyle bitiyordu AKUT bildirisi.

Kaza geçiren dağcılık ekibinin başı ve aynı zamanda AKUT Yönetim Kurulu Başkanı olarak bu bildiri metninin de sorumluluğunu taşıdığını düşündüğümüz Nasuh Mahruki, 5 Mart tarihli Hürriyet Pazar'da, her zaman kullandığı o şık vinyetli "logo"sunun yanında yer alan 2/3 sayfalık yazısında, olayı tüm teknik ve duygusal boyutlarıyla hikâye etmekteydi. Hem ekibin başı, hem de tecrübeli ve ünlü bir dağcı olarak, Mahruki'nin kendi yazısından başka bir metne ihtiyacımız yok elbette bu olay hakkında değerlendirme ve yorum yapabilmek için. Everest dahil, dünyanın en tehlikeli zirvelerine tırmanmış olan ve "Kar Leoparı" nâmıyla tanınan Mahruki, Ağrı tırmanışındaki ruh halini şu cümleciklerle anlatıyor: "Doğrusu ya, dağcılık hayatımda beni ciddi şekilde tedirgin eden çok fazla yer olmamıştır, bu yan geçişten gerçekten korktum." [...] beni tedirgin eden buzul yan geçişinin başına geldim [...] devamından bir türlü emin olamadığım için [...] sağlıklı bir yan geçiş bulamadım [...] artan tedirginliğimle [...] bu planım da tutmadı [...] başarısız iniş denemelerim sırasında... Yani, "Kar Leoparı"nın, bütün tecrübe ve cesaretine rağmen, hem tırmanış hem de iniş sırasında adamakıllı tedirgin, kaygılı ve korkulu olduğu kendi kaleminden açıkça ortaya çıkıyor. Olabilir tabii, o da insan. Bu ruh hali içinde Mahruki, "artık burayı ipe denemenin şart olduğuna karar

veriyor". Ve hazırlanıyor: "Hattımız sadece çok hafif bir denge unsuru için kullanıldı." İşte yazıda anlayamadığım üç cümleden biri bu. Neden "sadece çok hafif bir denge unsuru için"? Ve, yazıyı okuduğum Pazar sabahından bu yana beynimde dönüp dolaşan diğer cümleler: "Gerçek bir buz emniyeti ancak buz vidası veya buz çubuğuyla alınır. Ancak burada böyle sağlam bir emniyet sistemi değil, sadece dengemizi koruyacağımız basit bir sistem kurduk"! Peki neden? Bunca tecrübeli bir dağcı, ekibinin de başı olarak, neden gerçek ve sağlam emniyet tedbirini almıyor? Daha önce tırmandığı (üstelik, pek adı anılmayan bir başka dağcıyı da yitirdiği) dağda kendisini korkutan bir buzlu yan geçidin varlığını gayet iyi bildiği halde, neden önceden kurmuyor gerçek ve sağlam emniyet sistemini? Beynimde burgaçlanan bu soruların cevabını bilmiyorum. Mahruki'nin yazısına bakıyorum ama cevabı öğrenemiyorum. Çünkü orada yazmıyor. Tek açıklama getirmiyor yazı. O zaman ben de yazıyı bırakıyorum ve görüntülere bakıyorum, aklımda kaldığı kadarıyla. Önce o logo: Karlı zirve silüetlerinin önünde kar gözlükleriyle sonsuz ufuklara bakan hafif sakallı dağcı... Sonra, birinci sayfadan bir fotoğraf: Pırıltılı ve hızlı motosikletinin üzerinde, selesinin arkasında sevgilisiyle, eşofmanlı ve hafif sakallı sporcu... Sonra, bir dekorasyon dergisinde evinin fotoğrafları: Kütüphaneleri, kitapları, duvara asılı resimleri, dünyanın dörtbir yanından toplanmış objeleri ve köpeği...

Ya o uğursuz kaza olmasaydı? Sağ sâlim inseydi herkes? Hayalimde hemen bir manşet çatıyorum: "Ağrı'yı Buz Vidası Bile Olmadan Fethettiler..."

Kar Leoparı buzlu yan geçitten korkuyor. Benimse başka korkularım var: Bir kahraman yaratmaya çalışırken, sakın ola gerçek kahramanı kaybetmiş olmayalım o yüzlerce metrelik düşüşle birlikte, diye korkuyorum. Depremin hemen ardından yeni doğmuş bir tay gibi paytak adımlar atan acemi sivillüğimizin ilk simgesi, gözbebeğimiz AKUT'u da kaybedersek, diye korkuyorum. Güzel gözlü küçük Zeynep'e örnek olarak göstereceğimiz değerler kalmıyor mu yoksa, diye korkuyorum. "İleride tedavi edilemeyecek yaralar" ya şimdiden açıldıysa, diye korkuyorum. Hiç dağa çıkmamış biri olsam da, her gün önüme çıkan buzlu yan geçitlerden korkuyorum. Korkuyorum ve üşüyorum.

GİZLİ ÇIKARLAR

16 Mart 2000, Yeni Binyıl

"Bayanlar baylar... Şu doktorun elinde görmüş olduğunuz cihaz," diyor Doktor Martin Leon. "Paragon yayı. Çok iyi bir yaydır..." Boğaziçi vapurlarındaki seyyar satıcıların, o kısacık yolculuk süresince çantalarından elçabukluğu marifet şeklinde çıkardıkları ayna-tarak ve binbir çeşit başka nesneyi yolculara pazarlamaya çalışmalarını andıran bu manzara, ABD'de yaşanıyor. 1997'de Washington Convention Center'da yapılan bir tıbbî gösteri bu. Ülkenin önde gelen kardiyologlarından meşhur doktor Leon, kapalı devre televizyon kameraları önünde dizilmiş binlerce kalp uzmanına, "canlı yayın"da bir ameliyatta hastanın koroner arterine yerleştirilen minik bir cihazın özelliklerini belirtiyor. "Stent" adı verilen bu küçük yaylı kafesin ele ne kadar yumuşak geldiğini, ne kadar esnek olduğunu, piyasada en çok satılan başka bir "stent"e ne kadar benzediğini anlatıyor. O anlatırken, ekranın altında kayan bir şeritte de cihazın ve onu imal eden firmanın adı geçiyor.

Deneysel cihaz üzerinde araştırma yapan Doktor Leon, binlerce meslekdaşına objektif bir bilim adamının görüşlerini aktarmakta. Yalnız, küçük bir nokta var burada: Doktor, objektif bir bilim adamından başka her şey sayılabilir o anda. Meslekdaşlarına söylemeyi ihmal ettiği küçük bir ayrıntı var: Tıkanan arterleri açık tutan cihazı yapan firmanın ortağı olduğu! Herşey yolunda giderse, yani "yay"lar da dahil, 100 kişiyle birlikte ortağı olduğu o şirketin hisse senetlerinin piyasa değeri 75 milyon dolar edecek! New York Times'ın geçen yıl sonunda yürüttüğü kapsamlı bir araştırma, Dr. Leon gibi sayısız doktorun varlığını ortaya koyuyor: Muazzam boyutlarda bir piyasada kardiyologlar arasında sıkı bir rekabet, yatırım ve promosyon kavgası var. Doktorlar araştırıyor, icat ediyor, icatlarının reklam ve promosyonunu yapıyor, yatırıma giriyor... Büyük servetler kazanmak

için de, yaptıkları araştırmaların sırf olumlu yönlerini ortaya koyuyorlar. "Çıkar çatışması" adı verilen ve kimi doktorlarca müthiş eleştirilen bu uygulama öyle bir hal almış ki, ünlü Cleveland kliniğinden uzman doktor Nissen "Kaybolduk, feci şekilde yolumuzu kaybettik," diyor. "Para peşinde koşarken bilim yolda bir yerde kayboldu." (Kurt Eichenwald ile Gina Kolata'nın NYT'de yayımladıkları 30 Kasım 1999 Tarihli "özel rapor"dan.) "Gizli çıkarlar" meselesi, sadece kalp rahatsızlıkları alanında ortaya çıkmıyor tabii: Biyoteknolojide, gen tedavisinde, "klonlama" çalışmalarında, sigaranın zararları konusundaki araştırmalarda, akla gelebilecek tüm "kârlı" araştırma alanlarında parasal çıkar çatışmaları mevcut. Bilimsel sürecin her aşamasında bu çelişmeye raslandığı saygın gazetelerde yer alıyor. İstenen araştırma sonuçlarının ön plana çıkarıldığı, başarısızlıkların göz ardı edildiği, ortaklıkların ve malî ilişkilerin hemen her zaman herkesten gizlendiği ilginç bir "kapalı devre" ortamı var. Bilgi çağı diye adlandırılan günümüz "açık toplum"larının, bir bakıma en karanlık "kapalı toplum" yönlerinin ortaya çıktığı ilginç bir paradokslar çağında yaşıyoruz. Toplumun bilimle olan ilişkisinde biraz "kritik" bir aşamaya geldiği, hatta bir "güven bunalımı" yaşandığı da işte bunun için söyleniyor bu sıralarda. "Çelişmeler insanın aklını başından alacak düzeyde!" demiş bir ünlü profesör. "Eğer topluma yön veren 'kanaat önderleri'ne, o sözümona uzmanlara ve en kötüsü, yapılan bilimsel araştırmalara güvenemezseniz meslek ne hale gelir, hastalar ne hale gelir?" Gizli çıkarlar meselesi çok önemli. Hayat, hayatî önem taşır. Bunun içindir ki, insanlar özellikle hastalandıklarında, ama onun dışındaki zamanlarda da hekimlere büyük güven beslemek ihtiyacındadırlar. Hayat gerçektir ve gerçek de hayatî önem taşır. Bunun içindir ki, insanlar her zaman medyanın gerçekleri ortaya çıkarmasına büyük güven beslemek ihtiyacındadırlar. Medyanın yalnızca gerçek peşinde koşabilmesinin vazgeçilmez önkoşulu da, tıpkı hekimler gibi, hiçbir "çıkar çatışması"na girmemesidir. Para peşinde koşarken gerçek haberler yolda bir yerde kaybolabilir. Haberlere güvenemezseniz meslek ne hale gelir; okurlar ne hale gelir? Medya konusuna elbette döneceğiz, ama şimdi hem Tıp Bayramı'nı, hem de Kurban Bayramı'nı kutlama zamanı.

KAVANOZ DİPLİ DÜNYA

23 Mart 2000, Yeni Binyıl

Önümde bir fotoğraf: Herhalde 4 yaşında, sarı saçları ense hizasından düz kesilmiş bir kız çocuğu, çırılçıplak. tombalak ve minik bedenini beyaz örtülü bir masaya oturtmuşlar; oda bütün çocukların sık sık yaptığı gibi, bir elinin boğum boğum parmakları ile öbür elinin parmaklarını yakalamış, çaresizlik içinde ağlıyor. Günümüzde bürolarda çalışan hanımların bilgisayar ekranlarını, ekran boş kaldığında süslemek için sık sık kullandıkları o güzel bebek fotoğraflarını andırıyor ilk bakışta - bu bebek ağlıyor olsa bile. Ama fotoğrafa eşlik eden haberi okuyunca, durumun tamamen farklı olduğunu anlıyorsunuz. Fotoğrafı çeken, Avurturyalı bir doktor: Ülkesinin bir numaralı adli tıp uzmanı, ruhbilimci, sinir-operatörü, pek meşhur doktor Heinrich Gross. Fotoğrafın çekildiği yer: Avusturya'nın en büyük ruhbilim hastanesi. Fotoğraftaki küçükkızın adı, Anne - Marie Haupl. Kendisi, Avusturya'nın kendi rızasıyla Nazi Almanyası ile birleşmesinden hemen sonra bu doktorun müşvik ellerinde bakıma alınmış. Doktor Gross da bakıma aldığı bu kızı, çok fazla ağlatmamış doğrusu. Önce sıkı bir rejime sokmuş, yani tümüyle aç bırakarak iyice zayıflatmış, ardından bir güzel zehirleyerek öldürmüş, hemen arkasından da usta bir operasyonla beynini çıkarıp, üzerinde yoğun bilimsel araştırmalar yürütmüş, beyinle işi bittiğinde de bu organı saydam silindir bir kavanozun içine - tabii, Suyundan da koyarak - yerleştirmiş ve hastane deposunun raflarına kaldırtmış. Hepsi de prusyalı bilim adamlarının erişilmez disipliniyle etiketlenip numaralanan diğer kavanozların yanına. Viyana'nın varoşlarındaki bu meşhur hastanenin deposunda, anne-Marie'nin yanı sıra aynı yöntemle çıkarılan 771 minik beyin daha duruyor kavanozlarda. 772 çocuğun katli aslında Hitler'in "mükemmel bir dünya" yaratma vizyonunun bir parçasını oluşturuyor. Nazilerin "euthanasia" siyaseti, sağlıklı ve saf topluma ulaşmak için, zihnen ve bedenen sakat

olanların ayıklanmasına yönelik. İleride serseri, eşcinsel, geri zekâlı, sağlıksız filân olması ihtimali bulunan bütün çocuklar böylelikle erkenden alınan tedbirle, sorun çıkartmadan bu gezegenden atılıyor. Üstelik bir taşla iki kuş: Hem toplumun saflaştırılması hem de bilimsel ilerleme aynı anda sağlanıyor. Bakın, siyasetle bilim elele verdiği ne mucizeler yaratılabiliyor.

Savaş sonunda Naziler yenildiğinde, mucize yarım kalmış. Kliniğin şefini savaş suçlusu olarak asmışlar. Ama, bizim doktor Gross başka bir mucize gerçekleştirmiş: Önce cinayetten suçlanmışsa da, bir iki ay hapiste yatıp çıkmış. Savaş'tan sonra da en iyi bildiği alanda - insan beyni alanında - parlak bir kariyer yapmış. Büyük paralar kazanmış, mahkemelerde adli tıp otoritesi olarak bilirkişilik yapmış, televizyonlara çıkmış, insanları sağaltarak Hippocrates'in gözlerini yaşartacak hizmetlerde bulunmuş. Arada kimse onun geçmişini sual etmemiş mi? Etmiş: 1950'lerde bir yargılanacak olmuş; ama "bir takım hukukî zorluklar"dan dolayı dâvâları düşmüş. Sonra, 1980'lerde yeniden hatırlamışlar hazik doktorumuzu. Ne var ki, bu sefer de 30 yıllık zaman aşımından dolayı düşmüş dâvâlar. Zaten kendisi de her seferinde şiddetle inkâr etmiş suçlamaları. "Ben hiç öyle kötü şeyler yapacak adama benziyor muyum Allahaşkına?" diyormuş. Derken, yüzyıl biterken, doğu Alman gizli polis arşivlerinden ne çıkmış beğenirsiniz: Doktor Gross'un en az dokuz çocuğu böylece öldürüp beyinlerini araştırdığının kanıtları. Arşiv unutmaz derler.Meğerse yalan söylemişmiş bu çok saygın doktor. Böylece, Nazileri öve öve bitiremeyen Jörg Haider'in ortağı olduğu koalisyonla yönetilen Avusturya'nın tarihinde 25 yıldır ilk kez bir savaş suçları dâvâsı açıldı geçenlerde. Ama, ilk celsede yarım saat geçmiş geçmemişti ki, yeni bir mucize yaşandı: Mahkemenin tayin ettiği bir başka meslekteşi, bizim doktorun ileri derecede "dementia"sı bulunduğunu söyleyince (bunama gibi bir şey olmalı bu; Pinochet'yi muayene eden doktorlar da benzeri bir tanımda bulunmuşlardı) yargıç da dâvâyı belirsiz bir tarihe erteledi ve olay da kapandı. Fotoğraftaki küçük kız, dünyanın bu halini şeffaf kavanozunun merceğinden seyrediyor ve artık ağlamıyor.

BAYRAK DİREĞİ

3 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Bakın, sadece son iki günlük gazetelere şöyle bir kuşbakışı göz atmakla neler öğrendik. Bir kere ülkemizin bize hep anlatıldığı kadar büyük ve güçlü bir ülke olmadığını öğrendik. Hatta, şuna düpedüz yoksul da diyeceğiz ya, dilimiz varmıyor; çünkü Yeni Binyıl'ın manşetinde yazıldığı gibi, "küme düştük" demekle yetiniyoruz. Ayrıca, ülkemizin bize hep anlatıldığı gibi "kimsenin açlıktan ölmediği" bir ülke olmadığını da öğrendik; çünkü dünkü Cumhuriyet, Türk-İş'in son araştırmasına dayanarak, gelir dağılımındaki adaletsizliğin 36 milyon insanı açlık sınırına getirdiğini yazıyordu. Özellikle ülkemizin Güneydoğu ve Doğu kesimlerinin bu yoksulluktan ve açlıktan çokça pay aldığını da öğrendik.

Bu arada, tanesi 200 bin dolara (118 milyar Türk Lirası) satılan Fred marka altın kaplama gözlüklerden Türkiye'de 11 tane satıldığını da ekstradan öğrendik. Bu nadide gözlüğü alanlar, Güneydoğulu birkaç müşteri, bunun dışında da birkaç "ünlü isim" imiş. (Hürriyet, 1 Nisan tarihli nüshasında bu haberi 1. sayfadan verirken, 1 Nisan şakası yapmıyordu sanırım.) Bu iki gün içinde öğrendiklerimizin haddi hesabı yok açıkçası. Ama, öğrendiğimiz bir yeni "anekdot" var ki, tek başına ondan çıkarılacak dersler dahi insanı "allâme-i cihan" yapmaya yeter. Şu anda Cumhurbaşkanlığı'nın son günlerini yaşayan Süleyman Demirel'in "25 yıllık siyaset arkadaşı" Hüsamettin Cindoruk, gazeteci Nilgün Cerrahoğlu'na Demirel'in "ince hesapçılığı"na örnek olarak, epey zaman önce yaşanmış bir olayı anlatmış: Askerî darbe sonrası Zincirbozan'a götürülerek tutuklanmış olan çeşitli siyasetçiler arasında Demirel ve onun yakın arkadaşları da vardır. Cindoruk şöyle anlatıyor: "Zincirbozan'da tutukluymken, Demirel ve rahmetli Sait Bilgiç, bahçede oturuyorduk. Zelzele oldu. Baktık; askerler 2. kattan aşağı atlıyor. Bayağı şiddetli. Sait kelime-i şهادet getir, dedi. Getirdim. Sağımıza

baktık, Demirel yok. Bahçenin ortasında gördük sonra onu. Sait Bey: Niye oraya gittin?" dedi. Demirel'den cevap: "Bayrak direği üzerimize yıkılabilirdi..." (Milliyet, 2 Nisan). Bu anekdot, Demirel'in "hesap ustalığı"nı anlatıyor olabilir; ama yalnızca bunu mu anlatıyor acaba? Şimdi, Ecevit'in başka bir bağlamda söylediği gibi, "iki adım sonrası"nı düşünelim: Şiddetli bir deprem oluyor. Demirel, bahçedeki bayrak direğinin, birlikte oturduğu arkadaşlarıyla kendisinin üzerine düşebileceğini o saniyede hesaplıyor. Sonra ne yapıyor peki? Siyasetin çilesini ve cezaevinin ekmeği ile suyunu paylaştığı canciğer kader arkadaşlarına tek kelime söylemeden, tek başına kendisi için güvenli bir yere gidiyor... Şimdi Sait Bilgiç'in, Hüsamettin Cindoruk'un ve Nilgün Cerrahoğlu'nun sormadıkları soruyu soralım: Acaba Demirel bayrak direğinin sadece kendi üzerine mi düşeceğini hesaplamıştı? "Yok, bu kadar da ince olasılık hesabı yapılamaz" diyorsanız, yani tehlike öteki insanlar için de var idiye -- ki, burada birinci çoğul şahıs kipini ("üzerimize") kullanan Demirel'in bu ikinci varsayımı düşündüğünü rahatlıkla söyleyebilirsiniz -- o zaman da şu soruya cevap vermelisiniz: Demirel, niçin her zamanki lider davranışı içinde onları da uyarıp bahçenin o emin bölgesine götürmemişti? Nisan, ayların en zalimi olduğu kadar, en öğreticisi de.

GÜZEL LAETİTİA HAIN MI?

6 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Hiç bekler miydiniz: Koskoca Fransa'da istikrar elden gitsin, 21 yaşında yeni yetme bir kız çocuğu, Versailles sarayının bahçelerindeki Napolyon döneminden kalma ulu çınarların onbinlercesini kökünden söküp atan son kasırgadan beter bir fırtına yaratsın ülkede? Olacak şey değil -- ama oldu: Neredeyse 200 yıl arayla küçücük Korsika adasından çıkıp koca dünyayı fetheden iki yüce Fransız'dan ikincisi (birincisi, İmparator I. Napolyon), fotomodeller imparatoriçesi güzeller güzeli Laeticia Casta ülkesini birbirine kattı, sağcılarla solcuları bir kez daha birbirine düşürdü, romantik vatanseverlerle pragmatik küreselcileri birbirine hasım kamplara ayırdı, Cumhuriyet'in merkezinden en ücra yerel yönetimlere kadar uzanan şok dalgaları yarattı.

Fransa'nın birdenbire içine düştüğü bu dehşetengiz kaos ve istikrarsızlık girdabının tek sebebi, Laetitia Casta'nın yüksek vergilerden kaçmak için memleketini terkedip Londra'yı mesken tuttuğu yolundaki şayia. Bir Rodin heykeli kadar kusursuz güzellikteki bedenini Victoria's Secret (Viktorya'nın Sırrı) adlı bir Amerikan iç çamaşırı şirketine, hafif bir taşra bayağılığı barındırmakla birlikte, gençliğinin olanca taravetini yansıtmaktan geri kalmayan yüzünü de ünlü kozmetik devlerinden l'Oréal'e kiralarak yılda 3 - 4 milyon dolar kazanan süpermodelin, İngiltere'ye yerleşerek % 30-40 daha az vergi ödemek istemesi normal şartlarda kimseyi rahatsız etmezdi aslında. Ama, normal şartlarda! Oysa, ilk adını büyük Napolyon'u doğuran kadından alan güzel Laetitia, geçen Ekim'den bu yana, büyük Fransa Cumhuriyeti'nin tüm erdemlerinin simgesi olan çıplak memeli Marianne büstlerine modellik üzere seçilmiş olunca, işin tüm rengi değişir! O Marianne ki, adının yarısını ödünç aldığı Meryem'in bâkireliğinden tutun, Fransız İhtilali'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik

ilkelerine varıncaya kadar tüm güzellikleri, doğrulukları akla getirir ve bu erdemler arasında para hırsı asla yoktur. Yakında ülkenin dörtbir yanında Hükûmet binalarını, belediye saraylarını şenlendirecek olan binyılın yeni Marianne'ı, yüz hatlarını Laetitia'dan alıyor. (Eski Marianne'lar için Catherine Deneuve ve Brigitte Bardot örnek alınmıştı.) Dolayısıyla, "vatana ihanet" bile sayılabilir bu davranış: Mon Dieu, Cumhuriyetin amblemi, üç kuruş para uğruna İngiltere'ye kaçıyor! Sağcılar, bunu "sosyalizmin iflasının muhteşem bir simgesi" olarak yorumlarken, solcular "Cumhuriyet'e karşı ayıp bir el işareti" sayıyorlar. Onu bu role seçen belediyeler birliği şaşkınlıklar içinde; "hiç yakıştıramadık," demiş belediye başkanları. İçişleri bakanıysa, apar topar televizyona çıkıp küçücük kızın ödünü koparacak bir konuşma yapmış: "Bayan Casta, hele bir gitsin Londra'ya, görür gününü," demiş. "Emlâk fiyatlarının yüksekliği, hastanelerin ve metronun kalitesindeki düşüklüğü onu pişman edecek." Paris sokakları ise -- her zaman olduğu gibi -- ikiye bölünmüş durumda: "Kızcağız haklı, geleceğini düşünmek zorunda" diyenlerle "Bırak Allasen, şımarık piç kurusu!" diye kızanlar eşit sayıda. Her daim ağır başlı ve ciddi Le Monde gazetesinde, biraz kafası karışmış bir yazar soruyor: "Akı başında bir Fransız, sağlık sistemi, trenleri, metrosu bu kadar kötü bir ülke olan İngiltere'ye neden taşınmak istesin ki -- para kaygısı dışında?" (Tıpkı İçişleri Bakanı gibi, bu yazar da, Bayan Casta'nın hastalanınca SSK hastanelerine gittiğini, alışverişe çıkmak için de metroya filan bindiğini sanıyor anlaşılan. Marianne, bir erdem olarak safdillliği de simgeliyor muydu acaba?) Bütün bu hengâmede soğukkanlılığını koruyan tek kişi var Fransa'da: Laetitia'nın babası Dominique. O, "bütün bu hikâye külliye yalan," diyerek savunmuş kızını. "Benim yavrum Fransızdır, Fransız olmaktan gurur duyar, Fransız kalacaktır." İnsan, Marianne dahil bütün güzel Fransız kızlarını seven büyük şarkıcı Serge Gainsbourg'un vakitsiz ölümüne yanıyor. O sağ olsaydı, Laetitia ile özel bir görüşme yapıp ânında hallederdi bu millî sorunu.

CİNAYETİ GÖRDÜK

9 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Uzun süredir televizyonda cinayet seyretmemiştik, iyi oldu. Bir saat içinde düzinelerce insanın katledildiği dehşet dizilerini değil, sahici cinayetleri kastediyorum. "Canlı yayın"daki ölümleri. İstanbul'un ve hatta Türkiye'nin kalbinin attığı yerden yapıldı yayın. Büyük otellerin, kültür merkezlerinin, eğlence yerlerinin bulunduğu, günün ve gecenin her saatinde yerli yabancı binlerce insanın cıvıl cıvıl dolaştığı Taksim meydanından yayınlanan bir belgeseldi seyrettiğimiz: Jön Türkler, 37 yaşındaki fiber optik mühendisi Christopher Loftus'u, üç kardeşinin gözü önünde kalbine uzun bir bıçak saplayarak, 40 yaşındaki "pub" işletmecisi ve biri 7, öteki 3 yaşında iki küçük çocuk sahibi Kevin Speight'i de gene pala benzeri bir kesici âletle karnını boydan boya yararak katlettiler. Fıskıran kanları, yerde biriken kan göllerini, açılan korkunç yaraları, acıları, kan içindeki ağızlardan fıskıran canhıraş haykırışları, ölüm ânını geciktirmek üzere can havliyle girişilen "hayat öpücüğü" verme yolundaki beyhude çabaları, bunu yapmaya çalışanları uzun ve kalın sopalarla vurarak engelleme, yani ölümü çabuklaştırma yolundaki başarılı çabaları, "dokunmayın, ölüyor!" diye bağırانların hırpalanmasını, ölmekte olan insanın bir araca koli gibi atılmasını, hepsini seyrettik. Prime-time'da yayınlanan programda, Türk gençlerinin şevkle, şehvetle işlediği bu cinayetleri, milyonlarca Türk televizyon seyircisi, çok sayıda polis ve Türk'ün kahramanlığını simgeleyen Taksim anıtı, hep birlikte seyrettik.

Belgesel o kadar reyting yaptı ki, ertesi gün ve ondan sonraki gün de yeni bölümleri yapıldı. Necip Türk milletinin büyük beğenisiyle karşılanan bu yayınlarda Galatasaray taraftarlarının, öldürülen İngilizler'in arkadaş ve akrabaları "katiller" diye bağırduğında onlara bir ağızdan cenaze marşı söylemesi gibi parlak eğlence törenleri yaptığını gördük, takımları için tezahürat yapan İngilizleri görünce: "Bak bak,

daha hâlâ bağıyorlar!" diye haykıran ey Türk gençliğini gördük, galibiyetten sonra da yine o meydana, kanların deterjanla yıkanıp, cinayet artıklarının süprülüp pirüpak edildiği Taksim'de çılgınca eğlenen taraftarların arasına karıştık ve çok sevindik. Bütün reyting rekorlarını kıran dizinin üçüncü bölümünde, Türk basınının yıldızı Star gazetesi, biz Türkler'in, iki tabutun yanı sıra diğer İngilizleri de vatan toprağını öptürüp onlara cenaze namazı kıldırıktan sonra, suratlarına tükürerek gönderdiğimiz haykırırken, İstanbul polisinin şefi de, polisin koruyamadığı için öldürülen taraftarları "ağır tahrik"le suçladı ve "çok ciddi tedbirlerin alındığını, maçın "Türkiye'ye yakışır güzellikte geçtiğini" kaydeden müdür, İngiliz takım ve taraftarlarının "maçtan sonra sağ olarak İstanbul'dan ayrıldıklarını" söyledi. (Yeni Binyıl, 8 Nisan 2000). Cinayeti gördük, diziyi ailecek seyrettik, ölenleri tabutla, kalanları tükürükle ve fakat sağ olarak ülkelerine yolladık, çok eğlendik. O kadar çok gülüp eğlendik ki, gözlerimizden yaş geldi.

İNSANIN NEŞE DOLMASI

23 Nisan 2000, Yeni Binyıl

Salonun açık penceresinden içeri bahar yayılıyor. Özellikle yasemin. Duru beyaz dört ya da beş petal yaprağı ile bu inanılmaz sadelikteki kısacık ömürlü çiçeğin böylesi bir koku salması şaşırtıcı geliyor. Hem bu kadar baygın, hem de bu kadar lâtif, nasıl olabiliyor?

"Olağanüstü" diye düşünecekken tam, duruyorum. Yeryüzünün en olağan şeyini olağanüstü diye tanımlamanın saçmalığı birden kafama dank ediyor.

Üstüste içildiği için artık hiçbir anlam ve tad vermeyen sigaranın her yerime sinmiş zifir kokusunu bir anda silip atıveren yaseminin ardından, baharın bir başka uzantısı: Bülbül. Onu oturduğum yerden göremiyorum. Ama, ne renk ne de biçim açısından "kayda değer" bir özellik taşıyan bu kuşun olanca basit notalardan örülü şarkısı, delip geçiyor işte:

Yanı başımda, yazı yazdığım bilgisayarın çıkardığı o tekdüze, elektrik yüklü vınlamayı aşıyor... Yıllar yılı çalıştığım radyonun kulaklıklarında hiç durmaksızın çınlayan ses ve müzik kırıntılarının uğultusuyla yıpranmış yaşlıca kulaklarımın duyarsızlaşmış kıvrımlarını, kanallarını, tüyelerini boydan boya katediyor ve içime işliyor.

Derken, trampet sesleri geliyor rap rap... Ve borazanlar, zart zart: Çocuklar! Bülbül ve yasemin duyulmaz oluyor.

Çocuklar, disiplinli bir şekilde yürütülüyor olmalılar. Yarın bayramları ve o törene hazır olmalılar. Onun için prova yapıyorlar. Oturduğum yerden göremiyorum onları. Ama, "iç göz"ümle onları birçok şey yaparken görebilirim:

Stadyumlarda uygun adım yürütüldüklerinde terlerlerken...

Okullarda doktor raporu almadıkça katılmak zorunda oldukları törenlerde akordu bozuk korolar halinde "Tin tin tinimini hanım"ı ya da "Süpürgesi Yoncadan Eminem"i söylerlerken...

Sembolik olarak oturtuldukları Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık koltuklarında, cılkı çıkmış, iğrenç yapaylıktaki medya sorularına ("Söyle bakalım, Cumhurbaşkanlığı ya da Başbakanlık nasıl bir duygu?" veya "Sen memleketimizi nasıl yöneteceksin bakalım büyüyünce?") cevap vermiş gibi yaparlarken...

Kardeşlerinin ve annelerinin gözü önünde öz babalarının sürekli tecavüzüne uğrarlarken...

Satıldıkları muhabbet tellâllarının emriyle kız erkek günde bilmemkaç kere çürük diş, yarı hazmolmuş kıyma ve alkol kokulu ağızlarından salyalar akan sakallı "olgun" erkeklerin altına yatarlarken ...

Okula gitmek yerine resmen ordular halinde evlerine hapsedilip, televizyonlarında Deliyürek, Marziye dizilerini ve Televole programlarını seyrederlerken...

İleri teknoloji sayesinde hafifleyip küçücük omuzlarında taşıyabilecekleri hale gelmiş tam otomatik taarruz silâhlarıyla koca insanları biçerlerken...

Ayaklarından zincirle bağlanmış halde harikulade halılar dokurken, FİFA onaylı futbol topları dikerken, en şık "marka" spor ayakkabılarını yapıştırırken...

Ayakkabı yapıştırmakta da kullanılan yapıştırıcıları uyarıcı ya da uyuşturucu niyetine biteviye koklarken...

65 milyonu ayağa kaldıran tarihî futbol zaferinin ardından sokaklardaki eğlence cinnetini biraz da şaşkın gözlerle seyrederlerken...

Trampet ve borazan sesleri usulca uzaklaşıp bitiyor. Salonun açık penceresinden içeri bahar yayılıyor: Yasemin ve bülbül.

5 MUM YAKTIK, SEYRİNE BAKTIK!

10 Temmuz 2000, Yeni Binyıl

Yarın bir yıldönümü var: Yakın tarihe Srebrenica katliamı olarak geçen müthiş bir olayın 5. yıldönümü. Tam beş yıl önce, Bosna-Hersek'in doğusundaki Srebrenica kasabası, benzerine az rastlanan bir vahşete sahne olmuştu. Bosnalı Sırp askerlerin giriştiği bir dizi hile, pusula ve "yargısız infaz" sonucunda yaklaşık 7000 Boşnak erkeği - çocuk, delikanlı ve dede - yeryüzünden "kaybedilmiş"ti.

Boşnaklar, bu olaydan iki yıl kadar önce ağır silâhlarını BM Barış Gücü'ne teslim etmişler, karşılığında da Srebrenica'nın bir uluslararası "güvenlik cebi" olarak ilân edilmesini sağlamışlardı. (Ya da, sağladıklarını sanıyorlardı.) Yani, BM, insanlık camiası adına bu sivilleri sağ-salim tutacağına dair hepimize söz vermiş oluyordu.

Ama, 95 Temmuz'undaki o meş'um günde Sırp kasapları saldırıya geçtiklerinde, mavi bereli ve mavi gözlü Hollanda barış gücü askerleri ve onların yine mavili BM komutanları, Boşnak erkekleri korumak için parmağını bile kıpırdatmadı. Hatta, parmak meselesi bir yana, bazı hediye-behiye olayları karşılığında, kendi onurlarına insanlık adına teslim edilmiş bulunan bu insanları "sattıkları"na dair epey güçlü iddia ve kanıtlar da var. (BM, "özür dileme millennium'unda bir özür de buradaki "ihmal" için diledi de oradan biliyoruz bunları.)

Şimdi burada bir dur bakalım, ey kari. Yoksa, bütün bunlar olmamış mıydı? Srebrenica'nın düşmesinden sonra Uluslar arası Kızılhaç'a bildirilen 7,000 "kayıp" erkek listesinin ancak küçük bir kısmını kayıtlara geçirebiliyoruz. Son beş yılda toplu mezarlardan sadece 1,866 ceset çıkarılabildi. Geri kalan en az 2000 cesedin çıkarılıp listelenebilmesi için daha çok zamana ve paraya ihtiyaç var. İnsanlığın elinde de en az bulunan iki malzeme bunlar maalesef.

Mezarlar açılmazsa, gerçeğin hiçbir zaman öğrenilemeyeceği ve tarihi bir fırsatın da böylelikle kaçabileceği söyleniyor. Çünkü, Sırp milliyetçileri ile Kosova bombardımanına karşı çıkan bazı Avrupalı ve Amerikalı solcular, bu gibi olayların çok abartıldığını söylüyorlar. (Hani, İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler'in Yahudi katliamını yapmadıklarını söyleyen "tarihçiler" gibi.) Batılı Diplomatlar ve Amerikan askeri yetkilileri de, şimdi buralarda mezarları karıştırmanın, yeni gerginliklere yol açıp Avrupalı ve Amerikalı "barış koruyucusu" delikanlıların bir ikisinin ölmesine yol açabileceği endişesiyle kıvranıyor.

Sırp milliyetçileri zaten böyle bir olay hiç olmadı diyorlar. Bosna'daki bürokrasi ve yerel yöneticilerde çürümüşlük yüzünden mezarlar da cesetler de ortada kalmış durumda. Uluslararası toplum için karıştırılmamasından yana. Ulusal politikada iktidar mücadeleleri yüzünden hareket edilemiyor. Buraya bir anıt dikilmesini ise Boşnaklar istiyor, Sırp istemiyor, BM'ciler de hem istiyor, hem de "şimdi, beşinci yıl, bunun sırası değil" diyor.

Bu hengâmede 2,000 beyaz plastik çuval içine konmuş 1,866 ceset de Tuzla'daki bir morgda beklemede. Beklemede olmayansa: Bu ceset ve kemiklerle beslenen fareler. Bütün insanlık, koruyacağına ant içtiği hemcinslerinin cesetlerini farelerden korumaktan âciz görünüyor.

Peki, beşinci yılda, Srebrenica'nın tarihi nasıl yazılacak? Cevabı Orwell'e bırakalım ey kari:

"Geçmiş kontrol eden, geleceği kontrol eder; şimdi kontrol eden de geçmiş kontrol eder," diye tekrarlardı Winston, boyun eğerek."
(1984)

Üstünde kremayla 'Srebrenica' yazan pastanın üzerine eğiliyorum ve 5 mumun hepsini birden bir kerede "püff!" diye söndürüyorum. Alkışlar.

"TÜM YAŞAM BİÇİMLERİ AYNI DERECEDE DEĞERLİDİR"

1 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Almanya'dan bir düğün haberi: İktidardaki Sosyal Demokrat Parti (SPD) Genel Sekreteri'nin kızı, 4 yılı aşkın bir süredir birlikte yaşadığı kız arkadaşı ile evlenmeye karar verdiklerini açıklamış. 31 yaşında olan Mirjam Müntefering, arkadaşı Astrid ile resmî nikâh yolunu tercih etmesinin nedenini de, bu ilişkiyi hukuki açıdan güvence altına almak olarak açıklamış. (Yeni Binyıl, 31 Ağustos

Fi tarihinde bir araştırma amacıyla yolum bir yıllığına İsveç'e düştüğünde, doldurmam gereken ilk resmî form'da "medeni durum" hanesinin karşısında "evli" ve "bekâr/dul" hanelerinin yanında bir de "birlikte yaşıyor" şikkının yer aldığını gördüğümde hafif bir şaşkınlık geçirmiştim.

Birlikte yaşamanın bir medenî hal olarak devlet karşısında bir hukuki statü ifade etmesi, askeri bir darbenin olanca ağırlığıyla hüküm sürdüğü bir ülkenin vatandaşı olarak kolay kolay aklımın alabileceği bir durum değildi. Doğrusu, birlikte yaşayan iki sevgilinin devlet karşısında hangi haklarının güvence altına alındığı sorusundan çok daha farklı hukuki meselelerle meşguldü kafam.

Hayatını "serbest yazar" olarak kazanan genç hanımın Almanya'da sevgilisiyle birlikte yaşamasının kendisine -- İsveç'teki gibi -- bir hukuki statü kazandırdığından pek şüphem yok, ama herhalde "evli" statüsü, başta miras hukuku olmak üzere bu çifte birçok ek haktan yararlanma olanağı sağlayacaktır. Yoksa bu lezbiyen çift neden birçok aşk ilişkisini yıpratılabilen evlilik statüsüne geçmek istesin ki?

Mirjam Müntefering, büyük aşkını tanımadan çok önce, kendini tanımış anlaşılan: 20 yaşına geldiğinde babasına bu yönelimini açıklamış: "Ben bir lezbiyenim baba," demiş. O tarihlerde çok önemli

bir siyasi mücadelenin içinde olan babası Franz Müntefering de a) Kızına kızmamış; b) onu mirasından reddetmemiş; c) bu gerçekliği reddetmemiş; d) bu durumu partisinden, toplumundan gizlemesi için kızına bir baskı yapmamış.

Kızını kızı olarak, eskisi gibi sevmeye devam etmiş yani.

İşin ilginç tarafı, lezbiyen olan ve sonradan âşık olduğu kızla memnun mesut yıllarca birlikte oturan bir kızın babası, rakip politikacıların ve onlara hizmet eden medyanın "avı" olmamış, kendi partisindeki amansız rakiplerinin kolay lokması haline gelmemiş ve sonuçta o partinin en yüksek mevkilerinden birine getirildiği gibi, toplum da onu, partisiyle birlikte iktidara taşımış.

İktidar Partisinin Genel Sekreteri olan bu adam, hayat felsefesini kızına daha o ilk itirafta, o "hakikat ânında" açıklamış zaten. "Benim için," demiş Franz Müntefering, "tüm yaşam formları aynı değerdedir."

Baba-kız Müntefering'lere, Astrid'e, Sosyal Demokratlara bir merhaba. Ayrıca, Kohl'e ve Hıristiyan Demokratlara da... Merhaba Avrupa.

"EN KIYMETLİ HAZİNEMİZ, ROBOTLARIMIZ"

3 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Yeni millennium'a girdiğimizde her şeyin bambaşka olacağını söyleyenler haklı çıkıyorlar galiba. Baksanıza, ortalık birbirinden müthiş robot haberlerinden geçilmiyor.

Başta, her türlü gelişmenin başını çeken ABD geliyor tabii: Brandeis Üniversitesi'nden iki bilgisayarçı, Darwin'in evrim kuramını harfiyen izleyerek "yapay hayat" konusunda muazzam bir adım atmışlar. Bir bilgisayar, 600 "kuşak"lık bir "evrim" sonucu, sürekli mutasyonlara uğrayan ve nihayet çevre koşullarına en iyi uyum sağlayan birtakım "yaratıklar" yaratmış. Bu "automaton"ların tasarlanıp "hayata" geçirilmeleri sürecinde insan katkısı neredeyse sıfır. İnsanın tek yaptığı, imal edilecek "evren" hakkında, bilgisayara bilgi vermek. (Yeni Binyıl, Washington Post, 1 Eylül)

"Tetra", "ok", "yılan", "yengeç" diye adlandırılan 20 cm. boyundaki bu yeni "türler" in tek marifeti, düz bir satıh üzerinde tırtıl ya da solucan gibi kıvrıla kıvrıla ilerlemek. Ama, şimdilik! Bunları hemen bambaşka işler yapması beklenen başkaları izleyecek ve önümüzdeki 5-10 yıl içinde dünya ekonomisinde yepyeni bir sektör, yepyeni kâr alanları doğacak.

Gelişme yolundaki ülkelerden de önemli bir gelişim haberi var: Taylandlı mucitler, Hollywood filmlerinde gördüğümüz türden bir "Robokoruma" yapmışlar. Küçük bir video kamerası ile silahlı bir kolun birleştirilmesinden oluşan bu âlet, internet üzerinden kontrol edilip dünyanın herhangi bir noktasından hedefi vurabileceği gibi, kendi "iradesi" ile de vurup öldürebilecek şekilde "yaratılmış". (BBC, 31 Ağustos). Şimdilik sadece hava tüfeği ile donatılan ve sabit bir zemine oturtulmuş bir kol bu. Ama, yakın gelecekte, ayakları da olup hedefi kovalayacağı gibi, eline de bir makineli tüfek tutuşturulması işten bile değil. Dünyanın en büyük sektörlerinden biri olan silah ve güvenlik endüstrisi için yepyeni ufuklar açılmakta.

Evrimleşen solucan robotlarla, attığını vuran "robokoruma"ları izleyen bir yeni buluş da Kanada'dan: Chris McKinstry adlı araştırmacının yürüttüğü Gac projesi, bir bilgisayara insan olmanın ne demek olduğunu öğretmeyi amaçlıyor: İnternet üzerinden insanlara basit bazı sorular sorup "aklı selim" ya da sağduyu konusunda ortak bir bilgiye varmak, sonra da bunu bilgisayara öğretmek. Araştırmacı McKinstry, "sizin bilgisayar donanımınızın ve elektriğinizin değil, insanlığınızın peşinde koşuyorum," diyor. (BBC, 1 Eylül)

"İnsanlık bilgisi"ne, insan düşünce modeline sahip ve böylelikle insan kadar insan olacak olan bilgisayarın artık bundan sonra neler yapabileceğini, dünya ekonomisine neler katabileceğini varın siz düşünün.

Hazır düşünmeye başlamışken, bir de Robot ilminin babalarından büyük yazar Asimov'un bu konuya ilişkin üç altın kanununu da hatırlayıverin, derim:

Robotlar:

- 1)İnsanlara zarar vermemeli;
- 2)İnsan emirlerine uymalı;
- 3)İlk iki yasayla ters düşmediği sürece, kendilerini korumalıdır...

Yeni millennium'da en kıymetli hazinemiz robotlarımız olacak galiba.

YAYIN KESİLİNCE

11 Eylül 2000, Yeni Binyıl

"Televizyon yayını kesilince kocamı daha yakından tanıma fırsatı buldum. Yaşlanmış." (Yeni Binyıl, 7 Eylül)

Moskova sâkinlerinden bayan Larissa Lubimiroca'nın sözleri bunlar. Pekâlâ Arthur C. Clarke'ın usta kaleminden çıkmış izlenimini veriyorlarsa da, herhangi bir kurgudan alınmamış, gerçekten söylenmişler.

Rusya Federasyonu'nda denizin 100 kûsur metre derinliklerindeki meydana gelen ölümcül denizaltı kazasının hemen ardından bu sefer de 500 kûsur metre göklere yükselen Ostankino TV ve radyo kulesinde çıkan ölümcül yangın felâketinin "yan-sonuç"larından biri de, Moskova ve çevresindeki bütün yayınların kesilmesi oldu: İnsanlar, Moskova'nın güzelim yaz sonu akşamlarında her zamanki gibi evlerinin salonlarında en sevdikleri koltuğa oturup en sevdikleri diziyi seyretmek üzere ekranın başına geçtiklerinde, birdenbire hiçbir şeyin her zamanki gibi olmadığını fark ettiler. İşte yeni "hakikat ânı: Moskova sâkinleri, en sevdikleri dizi yerine tüyler ürpertici bir elektronik tıslama eşliğinde sürekli uçuşan elektronik "kar" taneciklerini seyretmek zorundaydılar artık ve bu durum belki de aylarca sürecekti...

ABD'de ileri teknoloji, Türkiye gibi ülkelerde ise genel örgütsüzlük nedeniyle başa aslâ gelmeyecek bir tuhaf "kaza" bu. Oysa, bir zamanların merkezîyetçilik ve otoriterlik anıtı Rusya, serbest rekabet piyasasına ve küreselleşme anaforunun içine bodoslama girmeye kalkınca, böyle ilginç olaylar olabiliyor işte. Günümüz Rusyası'nın kazalarını kendi hayatlarımıza tutulan bir ayna olarak kullanabiliriz:

Aşağıda, parçalanmış Kursk denizaltısının içindeki gencecik denizciler, olağanüstü eğitimleri sayesinde yaşam fonksiyonlarını asgariye indirerek hareketsiz yattıkları yerde kendi nefeslerinden çıkan

zehirli gazlarla yavaş yavaş boğulurlarken, yukarıda onların ölümüne yol açan ihmali haykıran annelerin herkesin içinde sâkinleştirici enjeksiyonlarla uyutulması ve yayın kesildiği için bütün bunları ekranlarında seyredemeyen, favori koltuklarına çivilenmiş orta yaşlı kent sâkinleri...

Onlar, sonsuzluğa kadar kesişmeyecek paralel hayatlarını, başlarının hafif bir hareketiyle belki de ömürlerinde ilk kez "kazayla" çakıştırıyorlar, kocalarını-karılarını-sevgililerini-çocuklarını "tanımaya" başlıyorlar ve bir bakıyorlar ki ne görsünler: Yaşlanmamışlar mı?

KARAGÖZ'ÜN NEW YORK SAFASI

NEW YORK NEW YORK - I

13 Eylül 2000, Yeni Binyıl

"Brian Wilson, Pet Sounds albümünün tümünü senfoni orkestrası eşliğinde çalıp söylüyor. 10 Eylül New York konserine bir fazla biletim var. Bana eşlik eder misin? Sevgiler. Sedat."

Geçen Ağustos ayı sonunda aldığım elektronik mesaj. "Fazla biletim var. Eşlik eder misin?"... Hepsi bu.

Brian Wilson! The Beach Boys! "Pet Sounds"! İlk gençlik. Kaybolan gençlik. Kaybolmayan çocukluk. Kaybolan masumiyet... Vay canına!

"Nasıl olur," diyor karım. "Bir günlük konser için 8,000 kilometre gidilir mi?"

"Asıl nasıl olmaz? Hem bu kilometre meselesi değil ki; yıl meselesi. 39 yıl. 40 diyelim."

"Peki, o zaman," dedi karım. Onu kucakladım.

"Geliyorum," diye "telledim" Sedat'a, elektronik olarak tabii.

* * *

Bilet? Yedekte beklemeye alındım. Yazılar? Beklemeye alınamazdı. Beklerken bir yedek yazı yazdım, ertesi gün halam öldü, ressamdı, ondan sonraki gün bir torunum oldu, ne mesleği olacağı belli değildi, daha sonraki gün RTÜK'ten Açık Radyo'nun 15 gün kapatıldığı haberi geldi, onun durumu hiç belli değildi, aynı gün uçakta yer açıldı, o gün gidilemezdi, cenaze, hastane, radyo toplantısı filân vardı ve bir ek yazı, güzergâh, otel, yer bulunması, Sedat'ta yer yok, peki New York'un yeni sâkinlerinden Ari, onun evinde olmaz mı, telefon, olurmuş ama küçücük tek bir odada tek bir yatak, bir de kedi "Abla", peki ama aynı yatakta nasıl olur, neden olmasın, iki kuşak bir yatakta, zaten Brian'la bir ruh akrabalığımız yok mu, peki, ama ikinci yazı sabaha

kalır, ne yapalım sabahın köründe kalkmaya alıştık artık beş yıldır, ikinci yazı da hukuk yerine "guguk"lu olsun bari, TV başında geçen paralel hayatlar, üff, ne ruh karartıcı, olsun ben yolda olacağım, geride kalan karîlerin ruhu sıkılsın, benim ruhum şimdiden New York'a uçtu bile, saçma sapan konuşmaya devam edersen geç kalacaksın, uçağı kaçıracaksın, olsun, her şeye geç kaldım zaten, şaka şaka, bitiriyorum, bazı kelimeleri siyahlaştırıyorum bak, gerçekten bitiriyorum, son noktayı da koyuyorum işte, para, bilet, pasaport, sigara, sigarayı yoldan alırız, orada ateş pahasıdır, radyoyu da yolda konuşuruz, konuştuk işte, bir sonuç çıkmadı, unut şimdi radyoyu, kırk yılın bir başı hayatının adamlarından birine gidiyorsun, radyoyu dönüşte düşünürüz, herşeyi dönüşte düşünürüz, gidişte hiçbir şey düşünmeyiz, geldik işte, gazete de alalım, ama az gazete alalım bu sefer, New York'a az haber taşıyacağım, son sigaramı içeceğim, aman ağzını hayra aç, ama 10 saati sigarasız nasıl geçireceğimi gerçekten bilmiyorum, sayılı saat çabuk geçer, bu da geçer yahu, peki dönüş yazıları, onlar kolay, müzik yazacaksın, ve rock 'n' roll, uçakta uyuma da yaz, hayatımın son kırk yılının muhasebesini 10 saatlik uçak yolculuğunda mı kaleme almamı istiyorsun yani, üstelik sigarasız, inşallah kahveleri iyidir, öpücük, "check-in", "check-out" da var mıdır, rötâr rötâr rötâr, viski, viski, viski, dinleyici Vahe Bey, iş gezisine çıktığınızı söylemişsiniz son programınızda, ama doğru, iş gezisi sayılır bu da, sizin işinize gıpta ediyorum, e, bizim işlerimiz böyledir işte Vahe Bey, hadi girelim artık uçağımıza, benim şimdiden "jet-lag"im geldi de, bir de Wilson çalışacağım ev ödevi olarak, pardon "uçak ödevi"...

Dünya liderleri New York'u terk ediyor ve ben New York'a gidiyorum.

NEW YORK NEW YORK - II

14 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Kaybolan masumiyetinin peşinde koşan bir dede: Bu ben. The Beach Boys'un "Surfin' Safari" adlı ilk plâğını, çıktığı tarihte, 1961'de dinlemiştim nasılsa. Tam 39 yıl önce yani. Bana sadece iyi ve güzel şeyler hatırlatan bir müzik. Bugüne kadar hiç görmediğim, ama kendimi her şarkıyla oraya ışınladığım California'nın güneşli, masum havası şimdi, gene bugüne kadar hiç görmediğim New York'a taşınmış oluyor bir günlüğüne ve ben de bir günlüğüne oraya taşınmış oluyorum...

Pasaport kontrolüne girmek üzere bekleyenler için yere çizilmiş o çizginin birkaç santim gerisinde durmaya başladığım anda, farkı farkediyorum: O çizgi başka bir çizgi aslında: Pasaport ve sınır çizgilerinin bu dünyada en fazla muğlâklaşacağı bir çizgi. Yalnız Manhattan adasında 160'tan fazla dil konuşulduğunu bir gün sonra öğreneceğim, ama o yerdeki çizgi üzerinde beklerken de böyle bir şeyi sezmem mümkün: "Yabancı" olmanın, farklı bir dile ve farklı bir kültüre ait olmanın olumsuz yönüyle en az hissedilebildiği yer New York olmalı dünyada. Çoğu New York'ludan daha iyi İngilizce konuşabildiğini farketmenin verdiği tuhaf bir rahatlama... Dolayısıyla, zaten yüksek uyum yeteneğine sahip bir ülkenin evlâdı olarak, dördüncü dakikadan itibaren adaptasyonum tamamlanmış sayılır.

Beni karşılayan İstanbullu Ermeni-Yahudi-Rum karması - ve dolayısıyla da gerçek bir New York'lu sayılması gereken - sanatçı ve "işadamı" genç dostum Ari ile, zaten İstanbul'dan iyice alışkın olduğumuz yapış yapış "bağıl nem" içinde sürekli terleyerek, sürekli terlemekten de garip bir keyif duyarak yürümeye başlıyoruz. 19:00 sularında çıktığımız bu "uzun yürüyüş" kentin Batı yakasından başlıyor, küçük bira-margarita-campari-bira-margarita duraklarıyla sabaha karşı 3:00 sularında Doğu yakasının sefil mahallelerinde

bitiyor. Kentin sert Belediye Başkanı Giuliani'nin tüm hapishaneleri suçlularla doldurma yolundaki radikal tedbirleri işe yaraymış olmalı ki, "şiddet dolu" New York efsanesinin yerinde epeydir yeller esmekte olduğu gözleniyor. (Daha yolun başında, sokağın birine öylece parkettiğimiz arabanın içinde bırakılmış olan pasaport ve bavullarıma "hiçbir şey olmayacağı" garantisini "Stingy Lulu" adlı ilginç bardaki Türklerin tümü verince, ben de endişelenmekten vazgeçtim, ve gecenin sonunda onlar haklı çıktı.) Tabii, gelir dağılımındaki uçuruma rağmen, büyük ekonomik refahın da bunda payı olmalı.

Çin Mahallesi, "Küçük İtalya"daki panayır, Polonyalılar mahallesi, Soho, Greenwich Village, Halil Turhanlı'nın tavsiye ettiği sefil Bowery... Crack filân alışverişlerişlerinin hüküm sürdüğü iyice ara ve arka sokaklara girmemekle birlikte, şiddetin göz çıkarıcı bir örneğini görmeden yapılan ağır yürüyüşte iki şey gündelik İstanbullu gözlerimi yadırgattı: Karartılmış pencereler dizisi ile önünüzden geçip gitmesi neredeyse dakikalarca süren inanılmaz uzunluktaki limuzinler ("limo"lar), siyah ve beyaz... Bir de, kalçaları "ters dönmüş" izlenimi veren, yalpalı yürüyüşleri ile hemcinsiniz olduklarına inanmakta güçlük çektiğiniz görülmemiş şişmanlıkta bedenler, her yaş ve cinsten, siyah ve beyaz. Bilinen ölçü ve tanımların tümüyle yeniden ele alınmasını gerektiren bir durum sayılabilir. "Çöplük" hazır yiyeceklerin insan bedenini böylesine deforme edebileceğini, hayal gücünü genişçe sayan benim gibi birinin bunları görmeden düşünmesi bile zor. Su içiyor ve onlar adına da terliyoruz. 80 blok yürüdük desem, abartmış sayılmam.

Bu arada, günün sokak modası olarak çocukluğumun "trotinet"lerinin geri dönmüş olduğunu görmekse ayrı bir heyecan veriyor bana. Bisiklet gibi gidonu olan, tek ayağınızı üzerine koyup öteki ayakla - ve son derece mâkûl bir sür'atle! - sürüp "tenezzüh"te bulunduğunuz bu sevimli âletler (genellikle "Razor" marka), buraya asıl geliş sebebime de tam uygun düşüyor: Beach Boys'un beyni Wilson, genç müzisyenlerle yeniden "moda", "trotinet"ler gibi... Radyo 101.1 FM'de Fats Domino ve Johnny Ace... Bağıra çağıra İspanyolca konuşan ve o saatte basketbol oynayan çocukların arasından geçip "oda"ya giriyorum, "Abla"nın döktüğü tüylerle lebalep dolu yatağa kıvrılıp ânında uykuya geçen New York'lu bir dede oluyorum.

NEW YORK NEW YORK - III

15 Eylül 2000, Yeni Binyıl

"Pehlivan tefrikası"ına devam.

Bir konser için "günübirliğine" New York'a giden birinin hikâyesini kaç gün uzatabilirsiniz ki? Valla belli olmaz. İşte üçüncü yazı ve ikinci gün: Büyük buluşma günü. Önce, kenar mahallede "Verb" (yani fiil) kahvesi. İnsanı mahveden kahve kokusu. Sanatçı kılıklı, bol dövmele genç insanlar arasında kahvaltı. Bagel-somon-kremalı peynirden oluşan tipik bir Yahudi yiyeceği. Üstelik, rahat bir sandalyeye yayılıp bedavadan New York Times'ı kıraat etme imkânı ve sigara serbest!

Sonra şehrin göbeği. Turist olmaktan zerrece sıkılmadan Empire State Binası'na tırmanış: "Dünyanın Başkenti'nin Tapınağı"nın 86. katından "turist-kitsch-adam"ın bakışı: Seyrettiğimiz binlerce Amerikan filminden tanıdığımız görüntü, ama gene de nefes kesici. Bir yıl 45 gün içinde günde 4,000 işçinin emeği ile tamamlanmış görkemli tapınağın terk edilmesi. Başka turizm ve eğlence tapınakları: Broadway: Az önce bitmiş muazzam bir gösteriden arta kalan rengârenk milyonlarca kâğıt parçasının hafif sonbahar esintisinde dalga dalga uçuşması, Time Square, Kara Siyonist hareketinin platforma çıkmış tarih öncesi kıyafetli ve dev cüsseli temsilcilerinin ürkütücü olamayacak derecede çocuksu ve saf hareketlerle verdikleri vaaz: "Yahudiler aslında siyahîydiler; kanıt ister misin? Ahdi Atik'in 'Ezekiel' bölümünde bak ne diyor: '...Ve onlar siyahtı.'... Demek ki, neymiş? Siyahmışlar!" Evsizler için politik bir platform kurup arabasını kartonlarla örterek üstüne yazılar yazmış biri: "Delikten içerisini dikizleyebilirsin, ama bir şartla: İçerde gördüklerini kimseye anlatmayacaksın!" Vaazları dinliyorum, dağıtılan broşürleri satın alıyorum, gözetleme deliklerinden bakıyorum ve içerde gördüklerimi tabii ki kimseye anlatmıyorum, ey karî - sana bile, olağanüstü teknolojik numaralarla dev binaların üstünde boydan boya oynatılan dev reklam görüntülerini seyrediyorum, yürüyorum,

oğlumun tavsiye ettiği biralardan içiyorum, yürüyorum, hatıra t-shirt'ler satın alıyorum (oğlum için olanı "F...ing City New York" yazısını taşıyor göğsünde, kocaman), verdiğim yüz doları "sahte olmasın" diye ışıktaki dakikalarca inceleyen asık suratlı Çinli dükkân sahibinin neden sonra verdiği para üstünü ışığa tutup incelemek aklıma geliyorsa da, bunu yapmıyorum, yürüyorum, çok uzun limuzinlere ve çok şişman insanlara bakıyorum, abartmasız 40 bloka yakın yürüyorum ve Central Park'ın girişinde bir banka oturup kendi kendime gülümsüyorum sonunda.

Grand Central istasyonunun gene filmlerden gayet iyi hatırladığım ferah salonunda saat "kulesi"nin önünde, tam söz verdiğim saatte Sedat'la buluşuyorum, sarıldığımız sırada, ikimizin de ortak noktasını oluşturan Açık Radyo'nun kapatılması kararının verdiği hüznün 8,000 küsur kilometrenin ötesinden gelip yüreğimi yalıyor bir an, ama hemen geçiyor, rock'n'roll'un kalıcılığı onun yerini alıveriyor ikimizde de. "Sen bile inanmıyordun, değil mi gelebileceğime?" diye soruyorum ona. "Valla," diye gülümsüyor. "Ben bir olta attım ve bekledim bakalım ne olacak." Trene atlıyoruz, bir süre gidiyoruz, trenden iniyoruz, otobüse biniyoruz, bir süre daha gidiyoruz ve Long Island'ın meşhur Jones Beach Belediye Plajları'na geliyoruz. Bir tuhafılık daha: İlk gençliğimin gözdelerinden Florya Belediye Plajları'ndan en ufak farkı varsa ne olayım. Pırıl pırıl güneşli limonata gibi bir havada, "boardwalk" diye anılan plajüstünde yayılıp, yine oğlumun tavsiyesine uyarak Sam Adams biraları çekip, denizi, güzel Rus kadınlarını ve inanılmaz şişmanlıktaki insanları seyrederken, Sedat'la sohbeta koyuluyorum, içimden "Under The Boardwalk" şarkısını mırıldanarak...

Mutluyum, ilk gençliğimin gözdelerinden Brian Wilson'ı dinlemeye tamamiyle hazırım.

NEW YORK NEW YORK (Vallahi Son!)

17 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Dede konsere gidiyor! Dede'nin konserine. Brian Wilson, 60'ına merdiven dayamış biri. Eleştirmenlerce ABD'nin gelmiş geçmiş en baba rock topluluğu sayılan Beach Boys'un beyni olarak 40 yıldır ayakta, ama şimdi olduğu gibi "Zümrüd-ü Ankâ" misâli kendi küllerinin içinden sık sık yeniden doğduğu da bir gerçek.

California güneşi, kumsal, dalgalar, kızlar, müzik ve danstan oluşan "Plaj Çocukları" imajının kendisine de itirazım olmadı gerçi, ama meseleyi bundan ibaret sanmak, yanılığın büyüğü olur. Wilson ve yeni ekibi, temel bir ritme indirgenmiş görünen günümüz popüler müzik dünyasında bence eksikliği epey hissedilen melodinin ve karmaşık armonilerin çok parlak örneklerini vermeye devam ediyor bir kere. Ayrıca, o eğlence düşkünü apolitik görünüşlü çocukların rock'n'roll devrimi içinde bir devrim daha yaparak, büyük plak şirketlerinin tamamen kontrolündeki prodüksiyonu onların elinden alıp yaratıcı müzisyeni birdenbire özgürleştiren; "senfonik rock", "pschedelia" gibi akımları başlatan; klasik müzik unsurlarıyla popüler müzik arasında köprüler kuran; siyahî müzisyenlerle birlikte çalışan ilk önemli grup olduğunu ve Vietnam savaşı'na katılmayı reddederek "vicdanî ret" çiliği seçen "plaj çocukları"nı aralarından çıkarttığını da hatırlamak iyi olur.

"Beşinci Beatle" adı verilen efsanevî prodüktör Sir George Martin, "pop müziğin yaşayan en büyük dâhisi" diyor Brian Wilson'a. Bob Dylan, "onun kulağı Smithsonian Müzik Enstitüsü"nde yer almalı," diyor. Elton John, "prodüktör ve besteci olarak hep dâhi idi" diyor. Philip Glass, Wilson'ın baştan sona bestelediği "Pet Sounds" albümü için, "çıktığı anda klasik oldu" diyor. Sir Paul McCartney, aynı albümü dinlemeden kimsenin müzik eğitimi görmüş sayılamayacağını söylüyor. "New Yorker müzik eleştirmenleri, George Gershwin, Aaron Copland ve Leonard Bernstein'la birlikte Wilson'ı çağdaş Amerikan

müziğini en çok etkileyen dört isimden biri olarak niteliyor." Hani, "Amerikan müziğinin Schubert'i, hatta Mozart'ı" şeklindeki birçok nitelemeyi abartı saysak da, yukarıdaki isimlerin hepsi birden yanılıyor olamaz.

Jones Beach'teki Açık Hava Tiyatrosu'nda, limonata gibi bir havada Brian Wilson'ın, çocuğu yaşındaki müthiş yetenekli müzisyenler grubuyla Senfonik Pet Sounds konserini izlerken, hiçbirinin yanılmadığı fikrindeydim zaten. 48 saatlik New York "yıldırım gezisi"ni borçlu olduğum Sedat'ın gözlerine baktım: aynı fikirdeydi.

Açık Radyo'da biz tam 5 yıldır her sabah herkese "iyi titreşimler" saçtığına inandığım o benzersiz Brian Wilson "sadası" ile açıyoruz programımızı ve iki buçuk saatin sonunda gene aynı sada ile kapatıyoruz...

Dinleyicilerin gözlerini görmüyoruz tabii, ama bir şekilde biliyoruz işte: Onlar da aynı fikirdeler.

Hepinize günaydın!

AMA BU Bİ...

YAĞMURLA GELEN

25 Eylül 2000, Yeni Binyıl

"Soğuk bir yağmurla..." demeliydim aslında. Belgrad'da şu anda havanın nasıl olduğunu bilmiyorum, ama Guardian ve BBC'nin Balkanlar muhabiri Misha Glenny, orada yazdan güze geçişin "zalimce bir sertlikte" yaşandığını söylüyor: "...Kuraklıktan sonra kısa bir an süren rahatlama, ardından, soğukla birlikte gerçekliğin de insanın içine işlemesi." (BBC, 23 Eylül)

Bir zamanların Yugoslavyası'ndan arta kalan ülkede dün gerçekleşen "tuhaf" seçim sürecinin dünya için de "zalimce bir sertliğin" ardından yepyeni bir gerçeklik getirmesi muhtemel.

Yerel seçim gözetim kuruluşları, seçim "tam bir keşmekeş" halinde geçtiğini belirtiyorlar: Birden fazla oy kullanmalar, muhalefet temsilcilerinin sandıklara yaklaştırılmaması, sandık yetkililerinin kime oy verildiğini rahatça görmesi, şikâyetler üzerine polisin şikayetçilere karşı tavır alması, polis ve askeriyede yapılan oylamalarda hiçbir gözlemci bulundurulmaması, başka ülkelere TV ve basın mensuplarının seçimi izlemesine izin verilmemesi ve bunların sınır dışı edilmeleri... (Reuters) Cumhurbaşkanı Miloşeviç, geçenlerde bir günde Anayasa değişikliği yaptırıp yeniden adaylığını mümkün kıldırdı, ama bütün dünyada savaş suçlusu olarak aranıyor yargılanmak üzere; onun koalisyon ortağı Seselj de muhtemelen öyle...

Bu ilginç seçimin sonuçların açıklanıp açıklanmayacağını hiç kimse bilmiyor. Miloşeviç ve hükümetinin sonuçlara ne tepki göstereceğini de bilen yok. Sırbistan halkının bu bilinmeyen tepkilere ne tepki göstereceğini de kimsecikler bilmiyor...

Seçim hile-hurdasında geçmişte büyük tecrübesi olan siyaset kurdu Miloşeviç'in seçenekleri neredeyse sonsuz: İlk turda zafer ilân edebilir ve rakibi Vojislav Kostunica ile destekçilerinin tepkisini bekleyebilir; önde olduğunu söyleyip ikinci tura daha güçlü girebilir; seçimlerin hileli olduğunu söyleyip sonuçları hiç ilân etmeyebilir; Yüksek Seçim Kurulu'na seçimleri tümünden iptal ettirip yeni bir tarih belirletebilir... Hatta, yenilgiyi kabul edip, iktidarını Sırp Parlamentosu'na dayanarak sürdüreceği ihtimalini de öne sürenler var ama bu zaaf görüntüsünü kabul etmeyeceği galip ihtimal. Araştırmalarda rakibinden hayli geride giden Miloşeviç'in, gerekli oyu, Kosova'dan çalabileceği belirtiliyor. Kaderin garip bir cilvesi işte. Oradaki Uluslararası denetim örgütünün başındaki Kouchner'inse, seçim yolsuzluğunu nasıl önleyebileceği hakkında fazla bir fikri yokmuş. (Bu olasılık, daha önce aklına gelmemiş anlaşılan.)

Özetle: Matematikteki çok bilinmeyenli denklemlere, siyasette çünkü Yugoslavya seçimlerinden daha iyi bir karşılık bulunamazdı, diye düşünülebilir.

Oysa, durum hiç de öyle değil: Yağmurla gelen yepyeni bir gerçeklik var orada! Muhalefet liderlerinden Zoran Djindjiç'in (Cinciç) söylediği doğru bence: "Biz kazandık ve Sırbistan bu seçimden sonra bir daha asla eskisi gibi olmayacak... Tarihte ilk defa, Sırp'ların çoğunluğu, milliyetçilik temelleri üzerinde yükselen bir politikaya değil, normal bir Avrupa demokrasisine oy vermiş oluyor."

Tayin edici değişiklik de burada işte. Milliyetçi, aşırı devletçi, otoriter rejimleri savunanlar, iktidar sürelerini uzatmak için Anayasa değişiklikleri yapsalar veya yapmaya çalışsalar da iktidardan yavaşça gidiyorlar ve normal, çoğulcu demokratik rejimleri savunan insanlara liderlik yolları açılıyor. Ankara'dan Lima'ya, Santiago'dan Belgrad'a uzanan çok geniş bir coğrafyada bu böyle. Yeni millennium'da "yağmurla gelen" gerçeklik

BELGRAD'DA ZAMAN - I

27 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Biraz erken bir kehânet olacak belki, ama -- sonradan alay konusu olmayı da göze alarak -- şimdiden söyleyelim: Sloba gitti gider! Gitti gider ve onu artık hiçbir güç geri getiremez dünyada!

"Seçilmiş" yaftası altında bir gangsterlere dayalı bir polis devletinin, "sosyalizm" yaftası altında da faşizan milliyetçi, otoriter ve otokratik bir rejimin etnik temizlik, kan ve ölümlerle dokuduğu bayrağını uygar Avrupa'nın göbeğinde 13 yıldır şânıyla şerefiyle dalgalandıran Slobodan Miloşeviç, yolcu! Yeni binyılda Avrupa'da artık tam bir anakronizma oluşturan bu vahşi ve tepeden tırnağa çürümüş rejimin en büyük payandası olan eşi Mirjana Markoviç de öyle. Boşnakların ve Arnavutların gözlerini "paslı kaşıkla oyma" yanlısı ortakları Vojislav Seselj'in haydut takımı da hakezâ... Tarihî ironi nerede? Şurada: Takımın hepsi, seçimle gidiyor. Sloba'nun kendi istediği, anayasada değişiklik yaptırıp kendi adaylığını zorla uzattığı seçimle! Sonuçlarına kendilerinin de inanmakta güçlük çektikleri, bütün hile hurdaya rağmen kendileri aleyhine sonuçlandığı âyan beyan ortada olan bir seçimle!

Yugoslavya'da geçen hafta sonu yapılan seçimlerin sonucu, daha açıklanmadı. Belki de hiç açıklanmayacak diyenler varsa da, inanmayın. Belgrad'ın merkezinde, rock konseri eşliğinde zaferlerini kutlayan 20,000 kişilik topluluğun zafer şarkılarının temel dizisi, seçimin galibi anayasa hukukçusu Vojislav Kostunica'nın (Koştunitsa) şu sözleriydi: "Sırbistan'da şafak söküyor. Biz kazandık."

Miloşeviç ve hempaları için tek bir sorun var şimdi: Zaman kazanmak. Ordunun, polisin başlarının, yüksek seçim kurulunun, mahkemelerin ve basının kendi denetimleri altında olmasına güvenerek ya hileyle seçimi ikinci tura taşımayı, ya yeni seçimler düzenlemeyi, ya da - acıklı bir son ihtimal olarak - Anayasal boşluktan yararlanarak Sloba'nun Başkanlık süresini gelecek yazıya kadar

uzatmayı planlıyorlar. Pek banal bir metafor olsa da, insan kullanmaktan kendini alamıyor doğrusu: Sloba ve yardakçıları için artık "uzatma süreleri oynanmakta".

Halka karşı polis ve ordu şiddeti, Karadağ'la "iç" savaş tehdidi, olağanüstü hal ilânı ve bu eski kurtların çok bilinen sayısız başka numarası devreye sokularak o pek kıymetli ek zamanın kazanılması hesaplanıyor. Elbette herşey olabilir, ama işte tam da bu konuda, zaman konusunda çok önemli bir şey unutuluyor gibi geliyor bana:

Zaman, geriye çevrilebilir bir kavram değil. Ve oyun süresi bitti. Haddinden fazla uzun sürmüş iktidarların iktidar sarhoşları anayasal değişikliklerle filân bu süreyi daha fazla uzatamıyorlar, uzatsalar da seçimleri kazanamıyorlar, kendilerini kazanmış gösterecek de bunu yutturamıyorlar artık. Dip dalgası geliyor ve onları da altına alıveriyor. Sebebi de çok basit aslında: Azgın milliyetçiliğin, diktatörlüğün, haydutluğun zamanı geçti. Artık normal demokrasinin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün zamanı geldi.

Maalesef zaman doldu Sloba. Süre bitti. Ve işte sana kırmızı kart!

BELGRAD'DA ZAMAN - II

28 Eylül 2000, Yeni Binyıl

Dün de söylemiştik ama bir daha, daha yüksek sesle tekrarlamakta çok yarar var: Slobo gitti gider, dostlar. Onun çağın dışına düşmüş rejimi çöktü. Kendi emrinde çalışan Yüksek Seçim Kurulu, üstâdın mağlup olduğunu açıkça söylüyor, ama gizli atılmış oyları kimseciklere göstermeden "açık" sayımla saydığında galip Kostunica'yı gerekli yüzde 50'nin tam altında tutmaya da gayret ediyor ki, iş ikinci tura uzasın ve o çok hayati zaman kazanılsın.

Ne var ki, kazanılacak zaman filân kalmadı ortalıkta. Sonuç kesin ve net ortada: Yugoslav Yüksek Seçim Kurulu dışında herkes, yani başta Sırp halkı ve tüm uluslararası camia şunu biliyor: Seçimi Kostunica ve yandaşları, yüzde 55'e yakın oyla ve 10 puanlık bir farkla kazandı. Onun için de Türkiye'de dün çıkan gazetelerin hemen tümünde yer alan "seçimler ikinci tura kaldı" haberleri doğru değil.

Daha doğrusu, eksik: Kostunica, kendisine Miloseviç'in "el altından", "özel ulaklar"la gönderdiği "ikinci tur yapalım" tekliflerini ânında reddettiğini açıkladı. "Halkın tecelli etmiş demokratik iradesini böylesine ayaklar altına alma teklifini kabul etmemiz için tek bir sebep gösteremezsiniz," diyor Kostunica. "Ne ahlâki, ne de siyasi bakımdan."

Birbirinden asla koparılamayacak iki canalıcı kelime işte: Ahlâk ve siyaset. Vojislav Kostunica, yeni binyılın yeni kahramanlarından biri: Ahlâklı bir siyasetçi. Adı hiçbir yolsuzluk ya da zorbalık olayı ile birlikte anılmamış, ömür boyu hukukun üstünlüğünü baş tâcı etmiş, saygın bir Anayasa hukukçusu. Çoğulcu Amerikan demokrasisinin temel belgesi, devlet adamlarının başucu kitaplarından biri sayılan ve Platon'un, Aristoteles'in, Hobbes'un başyapıtları ile aynı düzeyde tutulan "The Federalist Papers" adlı yazıları kendi ülkesinin diline kazandıran adam. Şimdi de, yalnız hukuk, demokrasi ve adalet konularında değil, olağanüstü zor şartlarda ülke çapında seçim kazandıran zekice siyasi

stratejilerin de yaratıcısı olarak karşımıza çıkıyor. 54 yaşında. 68 kuşağının erdem ve değerlerini temsil eden pek çok kişinin ülkelerinin yönetimine taşındığı bir "yeni çağ"ın son temsilcisi olarak karşımızda. Sırbistan'ın adını dünyanın büyük kesiminin neredeyse lânetle anmasına, Slovenya-Hırvatistan-Bosna-Kosova insanlarına kadın-erkek-çocuk kan kusturan savaşlar ve yakın tarihin gördüğü en korkunç katliam ve vahşet sahnelerini yaşatan, dolayısıyla ülkesinin de uygar dünyadan tecrit edilmesine yol açan Savaş Suçları Sanıklarının yerine taze ve temiz kan olarak geliyor Kostunica ve yandaşları.

Son Helsinki zirvesinin ardından Açık Radyo'da yapılan bir "Avrupa'ya Doğru" programında siyaset bilimci Cengiz Aktar, Türkiye'nin önünde iki seçenek bulunduğunu söylemişti: "Ya Barcelona ya Belgrad." Yani, ya Franco faşizminden harap olmuş İspanya'nın AB ile birlikte dünya çapındaki müthiş yükselişi, ya da AB dışında kalarak Avrupa'dan ve uygar dünyadan tıpkı Yugoslavya gibi tecrit olmuş ve "parya" muamelesi gören bir ülke halinde yaşamak...

Son gelişmelerden sonra öyle görünüyor ki, metafor hükmünü kaybediyor: Belgrad'da da zaman döndü çünkü birdenbire ve pek yakında artık "kötü örnek" olarak başka bir kent, başka bir ülke bulmak zorunda kalacağız...

DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI - I

9 Ekim 2000, Yeni Binyıl

Sırbistan'da bütün dünyanın gözleri önünde canlı yayınla gerçekleştirilen demokratik devrim, tarih kitaplarında, ansiklopedilerde, üniversitelerin siyaset bilimi vb. kürsülerinde okutulan temel ders kitaplarında ayrı bir bölüm olarak yerini şimdiden alıyor. Devrimin yankıları yerkürede dalga dalga yayılırken, basında birçok değerlendirme ve kıyaslama yazıları da yayımlanmaya başladı tabii.

Cumartesi günü Hürriyet gazetesinde Ertuğrul Özkök'ün "Politika" köşesindeki yazısı da Sırbistan devriminden Türkiye için önemli tarihi dersler çıkararak "kıyaslamalı tahlil"lerden biriydi. "Teşekkürler Türkiye" başlıklı yazı, Sırbistan'da halkın demokrasi ve özgürlük iradesinin hem oy ile (seçimle) hem de sokaklara sığmayan bir devrimci ayaklanma ile tezahür etmesini, devrilen diktatör Miloşeviç'in gözünden ve bir "trajedi" olarak yorumluyor: "...Diktatörlüğe dayanan güç, çoğu zaman 24 saatte kumdan şatolar gibi yıkılır. Sırbistan'ın yaşadığı trajediye bakınca ister istemez şunu düşünüyorum..."

Yazıda, daha sonra, benzer dönemlerde etnik sorunlarla karşı karşıya kalmış olan Yugoslavya ile Türkiye arasında bir kıyaslama yapılıyor: Bir yanda, tarumar olmuş ekonomisi, incinmiş milli benliği, dağılmış devleti, kaybolan yılları, özgüvenini yitirmiş ordusu, yokolmuş "Büyük Sırbistan rüyası" vb. ile tam bir enkaz fotoğrafı veren Yugoslavya var. Öte yanda da üniter yapısını korumuş, terörü nötralize etmiş, demokrasisi ve ekonomisi yürüyen, ordusu disiplinli ve azimli, halkı devletine demokrasi yolunda vargücüyle destek veren, basını bilinçli, açık toplumlu bir Türkiye fotoğrafı: 21. Yüzyıla bütün bir cumhuriyet olarak giren güçlü Türkiye. Yazar, bu "takdir edilecek toplumsal ve milli fotoğraf" için cumhurbaşkanlarından başlayarak bütün kadrolara, siyasetçilere, işadamlarına, medya mensuplarına ve nihayet, bütün halka teşekkür ediyor.

Meseleye böyle bakılabilir elbette. Sırbistan devriminin hemen ardından Sırbistan'ın yıkımı ile "Türkiye'nin başarısının nelere bağlı olduğu çok ciddi biçimde analiz" edilebilir ve Türkiye için "çok şükür, çok şükür, bugünleri de gördük" tarzında bir yorum yapılabilir. Ama, bambaşka türden çok ciddi analizler de yapılabilir:

"Teşekkürler Türkiye" yazısı ile Mehmet Y. Yılmaz'ın -- tesadüfen aynı gün Radikal gazetesinde yayımlanan -- yazısı bunun mükemmel bir örneği. "Doğu Halklarının Kaderi" başlıklı makalede Yılmaz, Miloşeviç yerine dünyadaki büyük değişim sürecini odak noktası olarak seçiyor. Eski Doğu bloku ülkelerinin birbiri ardından demokrasiye geçtiklerini, birçoğunun Türkiye'den önce Avrupa Birliği'ne gireceklerini, "Batı'nın doğusu" diye nitelediği Sırbistan'ın da bu önü alınmaz demokratikleşme sürecine boyun eğdiğini belirtiyor. Urallar'ın doğusunda, Kafkaslar'daki Türki Cumhuriyetlerde ve hele Irak'ta ise değil değişim süreci, zamanın dışında dahi kalmış "Doğu Halkları" için demokrasi rüyasını bile görmenin mümkün olmadığını söylüyor Yılmaz.

Ali Bayramoğlu'nun dünkü Yeni Binyıl'daki "Irak mı, Yoksa Sırbistan mı?" başlıklı yazısıysa, tam da bu değişme sürecinden yola çıkıyor ve şöyle bitiyor: "Sırbistan olayı hemen her yönüyle haykırıyor: Artık değişme zamanıdır; yoksa tren kaçacak..."

Sırbistan devriminin herkesi tahlile zorladığı apaçık.

DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI - II

11 Ekim 2000, Yeni Binyıl

Milenyum'un ilk büyük devrimci hareketi Sırbistan'da ortaya çıktıktan sonra hem Yugoslavya - Türkiye ekseninde hem geriye hem de ileriye yönelik kapsamlı tahlillerin basında boy gösterdiğini belirtmiştik. Bunlardan biri, Özkök'ün Hürriyet'teki "Teşekkürler Türkiye" yazısıydı. Burada yazar etnik çatışma/terör, milli kimlik, devlet-halk ilişkisi, ekonomi, medya, değişime kapalılık, demokrasi ve açık toplum gibi açılardan Yugoslavya'yla Türkiye'yi karşılaştırıyor ve birinciyi trajik bir enkaz, ikinciyi, yani Türkiye'yi ise dinamik bir dev olarak niteliyordu.

İki ülkedeki olayların son 15 yılına aynı açılardan bakmaya çalışalım:

Miloşeviç yönetimindeki Yugoslavya 10 yılda 4 savaşa önyak oldu, ırkçı ve azgın bir milliyetçilikle büyük bir etnik temizlik harekâtı yürüttü, onbinlerce Boşnak, Hırvat, Kosovalı Arnavut sivil, işkenceyle ya da yargısız infaz yöntemiyle öldürülüp toplu mezarlara gömüldü, yüzbinlerce insan sürgüne dağıldı... Sırbistan'da ve Bosna'da ırz düşmanı paralı katil çeteleri oluştu, uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı aldı yürüdü, hunharca cinayetler birbirini izledi, Miloşeviç'in yakın çevresi ve akrabaları büyük yolsuzluklara karıştı, paralar yabancı bankaların gizli hesaplarına uçtu... Enflasyonun yüzde 3000'e kadar çıktığı ekonomi çöktü, uluslararası ambargo geldi, ülke NATO bombaları altında hem sosyal hem de ekolojik bakımdan ağır şekilde hırpalanırken dünyadan da tecrit oldu... Muhalefette ve bağımsız basında öne çıkanlar ya öldürüldü ya susturuldu, seçimlerde sayısız hile yapıldı.

Ve fakat sonunda bu çürümüş ve otokratik iktidar, oy ve sokağın birleşmesi sonunda bir günde yerle bir oldu. Bir gün içinde normal bir

demokrasiye geçişin ipuçları boy veriverdi. O kadar ki, saygın uluslararası gazetelerin yorumcuları şimdi Belgrad'ın Balkanlar'da demokratik hayatın merkezi olmaya aday olduğunu belirtiyorlar. (New York Times, 7 Ekim)

Türkiye'de durum Balkanlar'dan çok farklıydı elbette. Eksikli ve "yarım" olmakla eleştirilmesine karşın, Türkiye'deki rejimin Miloşeviç'in ırkçılık kültürüyle yoğrulmuş vahşi otokratik yönetimiyle aynı kefeyle konması düşünülemez. Bununla birlikte, müthiş iyimser, toz pembe bir tabloya varmak için de çok fazla sebep görülmüyor.

Sırbistan'ta Miloşeviç yönetimiyle aynı dönemde, Türkiye'de seçimle gelmiş yönetimler ve silahlı kuvvetler, ayrılıkçı PKK ile mücadele ettiler. Herkesin bildiği gibi, bu çatışmalarda 15 yılda büyük çoğunluğu sivil 40 bin civarında insan öldü ve milyonlarca kişinin zorunlu olarak yer değiştirdiği büyük bir göç dalgası meydana geldi. Dünya çapında uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı aldı yürüdü, hunharca cinayetler birbirini izledi. Paralı katil çetelerinin siyasetçilerle kolkola gezdiği Susurluk, TC tarihinin en büyük rezaleti olarak patlak verdi ve bunun hesabı sorulamadı. TC tarihinin gördüğü en büyük katliam olaylarından bazılarını gerçekleştiren Hizbullah'ın kasetlerinde de vahşet açısından Sırpların Srebrenica mezalimini pek aratmayacak görüntüler sergilendi ve bu çetenin durumu araştırılıyor. Faili meçhul cinayetlere kurban giden gazetecilerin, yazarların, profesörlerin ve onlarla birlikte yaklaşık 17 bin kişinin âkıbeti meçhul... İşkence ve insan hakları ihlallerinin ülke çapında çok yaygın olduğu hem uluslararası kuruluşların, hem de bizzat Büyük Millet Meclisi'nin hazırladığı raporlarda ayrıntılı bir biçimde dile getirildi. Aynı dönemde, Milli Güvenlik Kurulu'nun girişimiyle iktidarın yapısını değiştiren 28 Şubat müdahalesi gerçekleştirildi...

Sırbistan'la Türkiye'nin içinden geçtikleri hareketli 15 yılın yolsuzluklar, ekonomi, uluslararası alanda konuşlanış ve çevre gibi konulardaki durumuna da yarınki yazıda göz atalım isterseniz.

DEVİRİM SONRASI SIRBİSTAN - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMALARI - III

12 Ekim 2000, Yeni Binyıl

Son 15-20 yıl içinde sosyal bakımdan "travmatik" bir dönem geçirmiş - çevresine de tam anlamıyla kan kusturmuş - olan Sırbistan'da büyük bir halk hareketi sonucunda ülkenin kendini "yeniden tanımlaması" süreci dramatik bir şekilde gündeme geldi. Bunun dünya çapındaki yankıları sürüp giderken, elbette Türkiye'den de pek çok yazarın, siyaset bilimcinin karşılaştırmalı tahlilleri geliyor. Aynı dönemde kendisi de benzeri bir travma dönemini geçirmiş olan Türkiye'nin, Sırbistan'a oranla çok daha sağlıklı bir sosyo-ekonomik gelişim yaşadığı da böyle tahliller arasında dile getiriliyor.

Bununla birlikte, ülke tarihinin en büyük rezaletlerinin dipdiri bir şekilde karşımızda durduğu gerçeği de herhalde herhangi bir sosyo - ekonomik tahlilde ihmal edilmemesi gereken bir husus. Son bir - iki ayda gazete manşetlerini ve haber bültenlerinin baş köşelerini işgal eden hayali ihracat ve banka boşaltma skandallerini yalnızca ortada dönen meblâğların büyüklüğü açısından ele alsak bile, ahlâki çürümüşlük boyutlarının Sırbistan'dakinden pek de aşağı kalmayacağı açıkça ortada. Her kıstasa göre nisbeten küçük bir bankanın kendi sahipleri tarafından bir çete kurulması suretiyle soyulması olayı, yalnız zarar gören belirli sayıda mudi açısından değil, Türkiye ekonomisinin bütünü açısından ciddi bir zarar ortaya çıkartıyor. Orantısız büyüklükte bir hasar durumu yani.

Bu, meselenin sadece bir yönü üstelik. İkinci ve belki çok daha çarpıcı olan yönse, "küçük resim"den büyük ülke tablosuna da ulaşılabilir olması. "İkinci Yahya" olayını ele alan gazete haberlerinde soruşturma kapsamında sanık, şüpheli, "köstebek", avukat, ortak ya da işadamı olarak zikredilen bütün isimleri alt alta dizerek bir "veri tabanı" oluşturduğumuzu düşünelim. Bu basit işlem

sonunda karşımıza çıkan gerçek (ya da yanılısama) nedir: Başka büyük banka soygunlardan, başka büyük cinayet dâvâlarından, başka faili meçhul kalmış olaylardan, büyük uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı olaylarından, bürokrasi - siyaset - çete işbirliklerinden, karapara aklama dâvâlarından hatırladığımız "namlı" isimler bir kez daha burada karşımızda resmi geçit halinde. En namlı gangsterler, en namlı soyguncular, hırsızlar, katiller yine burada anılıyorlar işte. Soygunculara yordakçılık eden medya mensuplarından bile söz ediliyor. Ve nihayet, Susurluk bile eksik değil!

Miloşeviç'in yakın çevresiyle, akrabalarıyla birlikte Sırbistan'da ve Bosna'da oluşturduğu menfaat çeteleri, bu taraftan bakılınca epey karanlık görünüyor, bu doğru. Ama, oralardan bakıldığında buraların renginin pembe olduğunu söyleyebilir misiniz?

Renklerin yeniden tanımlanması zamanı Sırbistan için olduğu kadar, Türkiye için de gelmiyor mu peki?

“Bu çabanın kendisi bir kurtuluştur belki.”

Ömer Madra ile “Rüzgâra Karşı II” üzerine söyleşi.

altKitap: Kitabınızda insanlığı ve dünyayı ilgilendiren çok önemli ve yaşamsal konuları gündeme getiriyor, aydınlatıcı yorumlarda bulunuyorsunuz. Ve birçok yazınız insanlara, okurlara bir 'seslenme' tonunda... Araştırıyorsunuz, düşünüyorsunuz ve bunları 'seslendiriyor'sunuz. Bilgi, 'değiştirmek' için yeterli olabilecek mi? Merak etmek, araştırmak ve bilgiyi yaymak konusunda birçoklarına örnek olan bir yazar olarak, kültürel ortamımızın bugünü ve geleceği konusunda yorumda bulunur musunuz?

Ömer Madra: Sorunuzda bana neredeyse yarı - tanrısal bir "tepeden bakış" atfediyorsunuz ki, maalesef doğru bu galiba.

Nereden geliyor bu acaip tavır? Bunu epey düşündüm ve önce çeyrek yüzyıl geriye gittim.

Fi tarihinde uzun süre asistanlığını yapma onuruna eriştiğim Profesör Seha L. Meray vardı. Bilge, zeki ve komikti. Seha Hoca, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde genç öğretim üyelerinden bir grubu bazı günler - genellikle öğle yemeklerinden sonra - Fakülte'nin o kasvetli salonlarından birinde etrafında toplardı. Daha doğrusu, biz delifişek gençler, kendimizi onun ışıltılı kişiliği etrafında toplanmış buluverirdik. O buluşmalarda Seha Hoca dünya ve insanlık meseleleri üzerinde adamakıllı gırgırla karışık tartışmalı sohbetlere animatörlük - monitörlük arası bir rol üstlenerek öncülük ederdi. Hepimizi de işletirdi bu arada, ama bunun farkında olduğumuzu sanmıyorum.

Çok kaba bir benzetme olacak ama, bana nedense Platon'un Akademia'sını hatırlatan bu toplantılarda hızını alamayıp çok yükseklerden uçuşa geçen tipler daima olurdu. Hepimiz için geçerliydi bu genelleme. İşte o tiplerden biri ateşli nutkunun tam ortalarında bir yerlerdeyken, Seha Hoca, birden nazikçe onun sözünü keser, etrafındakilere onu bir kez daha "takdim eder"di: "Arkadaşlar, şu anda 'Dünya ve Ben' kürsüsünden filânca konuşuyor; onu dinliyorsunuz!"

Bu pek uzun "girizgâh"ın ardından soruya dönersek, benim bu kibirli, "malûmatfuruş" ("dünya ve ben") tavrımın kökenlerini ta 70'lerin ortalarındaki bu "Platonik" ya da "Sehaî" akademya günlerine kadar geri götürebiliriz galiba.

Hatta daha da geriye. Üstüme nereden yapıştığını artık gerçekten iyi hatırlamadığım bir ansiklopedik merak, bu çocukluk merakı, ilelebet devam etti. 1980'lerin başında önce Enis Batur, hemen ardından da Oruç Aruoba ve Sevin Okyay'la oluşturduğumuz ortak çalışma ve PÜM (proje üretim merkezi) yılları da bu "merâkizade"liği epey ileri boyutlara taşıdı. Biraz da "son ansiklopedistler" gibi gördük kendimizi; sanırım hâlâ da öyle görüyoruz.

Ansiklopedik bakış, romanıma, deneme yazılarıma ve tabii Açık Radyo'daki yayınlara bir ölçüde damgasını vurdu.

Sonuçta, son sıralarda vardığım noktanın, tüm olumlu ve olumsuz yananlarıyla birlikte, bir tür sokak filozofluğu olduğu söylenebilir belki. İnsanlığın aptallığının ancak sonsuzluk kavramıyla kıyaslanarak ölçülebileceğini söyleyen Fransız yazara (adını maalesef hatırlayamıyorum) katılmamak mümkün değil. Hayata böyle bakmanın acı verici bir yanı olduğu doğru, ama eğlenceli ve çok rahatlatıcı bir tarafı olduğu da kuşku götürmez doğrusu.

Epey bir süredir, "bilginin özgürce dolaşımı" konusuna kafayı taktığımı düşünüyorum. Daha doğrusu, özgür bilgi değiş tokuşunun, yeryüzünün en önemli konusu olduğunu. Daha daha doğrusu, bilgi edinme hakkının insan hakları sıralamasının en üst sıralarından birini işgal ettiğini. Bilginin "değiştirici" rolünü yadsımak herhalde mümkün değil, ama günümüz dünyasında gerçek bilgiye ulaşmak mümkün mü, işte onu bilmiyorum. Yeryüzündeki saatte birkaç milyar telefon, faks, teleks ve internet mesajının izlenip tasnif edildiği bir ortamda, insanın George Orwell'i hayırla yâd etmemesi çok zor.

"Ağbi"nin ve ilkgençliğimde inandığım, sonra hepsini yadsıdığım tüm komplo teorilerinin hepsinin doğru çıktığını şimdi görmek, insana hem şaşkınlıkla karışık bir dehşet, hem de garip bir rahatlık veriyor.

İşte bu büyük paradoks içinde hababam çalışıp, hababam bir takım "olmayan" bilgilere ulaşıp, sonra da bunları paylaşmak ve yaymak peşindeyim. Sisifos'a göz kırparak. Ülkeler ya da insanlar için bir çözüm ya da kurtuluş olabileceği düşüncesini hanidir terkettim, ama şu da var: Bu çabanın kendisi bir kurtuluştur belki.

altKitap: Önemli bir yayıncılık geçmişine (ve kariyerine) sahip bir yazar ve akademisyen olarak sanal yayıncılık konusunda ne düşünüyorsunuz?

Ömer Madra: Sanal yayıncılık konusuna gelince, bilinen anlamıyla kitabı ve yayıncıyı aradan çıkarıp, "bireye göre biçilmiş kaftan" usulüyle çalışmanın bana verdiği keyiften fazla birşey söyleyebilecek durumda değilim doğrusu. Belki, editörümün bu "kitab"a almamayı seçtiği yazılarımdan birinden bir-iki satırlık alıntı da yapabilirim:

"Bildiğimiz anlamıyla kitabı ve asıl yayıncıyı ortadan kaldırmayı amaçlayan bu sistemin [Stephen King'in "The Plant" adlı kitabını sadece Internet üzerinden yayınlaması sisteminin] işleyip işlemeyeceğini kimse bilmiyor. İş yürümezse, fazla sorun yok: Yeni bir girişime kadar herşey eskisi

gibi olacak gibi görünüyor. Ama bir de yürürse, iki şey hiçbir zaman eskisi gibi olmayacak kadar değişebilir:

1) Kurulu düzen dışında kendisine bir ufuk gören sıra dışı yazarlar için yeni bir yol açılmış olabilir.

2) Büyük yayıncıların elektronik yayıncılık sürecine ne gibi bir artı değer kattıklarını, yani varlık sebeplerini ispatlamaları gerekecek."

Bunun ötesinde bir de şunlar söylenebilir: Sanal yayıncılık: Bilginin siberuzayda mutlak anlamda özgürce dolanıp durması "ütopyası" doğrultusunda - tabii ki umarsız - bir çaba daha. Ayrıca, sayfa ve kapak tasarımını, cildini mildini dilediğinizce yapabileceğiniz bir nesne işte, bir oyuncak. Ve dahi: Teknolojinin yararının zararından ağır bastığı durumlardan biri. Nihayet: Her zaman çok uygun kullanıldığından pek emin olmadığım "sanal" kelimesi bu bağlamda bayağı oturuyor yerli yerine.

Öyle değil mi, ey kari?
